

Міністерство освіти і науки України
Академія рекреаційних технологій і права
Академія соціальних наук
Видавничий дім «Гельветика»
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

**X Міжнародна науково-практична
конференція**

**«ТРЕТІЙ РІВЕНЬ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ»**

14 – 16 листопада 2025 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2025

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова організаційного комітету – **Філіпович Мирослава Богданівна**, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Академії рекреаційних технологій і права, кандидат історичних наук, доцент, Почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту проблем трансформації економічної сфери (Латвійська Республіка).

Члени оргкомітету:

Стасюк Людмила Леонідівна – ректор Академії рекреаційних технологій і права, депутат Волинської обласної ради, кандидат політичних наук, доцент;

Домжал Пётр – ректор Університету соціальних наук (Республіка Польща), доктор філософії, MBA;

Волков Владислав – ректор Балтійської міжнародної академії (Латвійська Республіка), доктор суспільних наук, доцент;

Головко Олег Павлович – засновник та директор Видавничого дому «Гельветика», кандидат економічних наук;

Віхляєв Михайло Юрійович – директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва, доктор юридичних наук, професор;

Дьякон Антоніна – заступник ректора Ризького північного університету (Латвійська Республіка), доктор економічних наук, професор;

Боровик Андрій Володимирович – віцепрезидент з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права, доктор юридичних наук, професор, Почесний професор Akademie HUSPOL (Республіка Чехія), Почесний професор European Institute of Further Education (Словачька Республіка), Почесний професор Baltic Research Institute of Information Economic Area (Латвійська Республіка), Почесний професор Донецького університету економіки та права (Україна); Почесний професор Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна), Почесний доктор Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіка Молдова), академік Академії адміністративно-правових наук, академік Міжнародної кадрової академії, академік Академії економічних наук України;

Попович Василь Васильович – проректор з наукової роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор технічних наук, професор;

Батюк Олег Володимирович – начальник відділу внутрішнього забезпечення якості освіти Національної академії Національної гвардії України, доктор юридичних наук, професор;

Козіброцький Сергій Петрович – доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент.

Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції :

Т 66 матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції (14 – 16 листопада 2025 року). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 180 с.

ISBN 978-966-397-546-7

УДК 378.046-021.68(477)(062.552)

ЗМІСТ

Сучасна практична підготовка студентів з акушерства та гінекології Андрієць О.А.	7
Роль гаранта освітньо-наукової програми у системі внутрішнього забезпечення якості вищої освіти Арістова І. В.	8
Акредитаційний аудит: досвід у підготовці та реалізації освітньо-наукових програм Балинська О. М., Балинський І. О.	12
The Use of Virtual Reality in the Professional Training of Future Psychologists Baratiuk A. Yu.	16
Підвищення якості правових досліджень: від локальної ініціативи до всеукраїнської кампанії (досвід НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України) Батиргарєєва В. С., Євтєєва Д. П., Лапкін А. В.	20
Implementation of US experience in the context of monitoring the quality of education in the educational environment of Ukraine Batyuk L. V.	23
Співпраця українського бізнесу та наукових досліджень аспірантів: синергія знань, інновацій та економічного розвитку Березовська Л. В.	27
Інтегративно-інтерпретаційна компетентність учителя у музикологічному дискурсі Бухнієва О. А.	29
Сучасні аспекти підготовки наукових кадрів в контексті поєднання досягнень цифровізації і принципів сталого розвитку В'юник О. В.	34
Етика та відповідальність використання штучного інтелекту в медичних наукових дослідженнях Гненна В. О., Король А. П., Говорущенко О. О.	38
Гуманітарна освіта в епоху цифрових технологій: виклики і трансформації Гончарова О. С., Брагіна Т. М., Брагін Ю. А.	42
Ювелірне мистецтво як простір взаємодії традиції та інновації у мистецькій освіті Городецький В. І.	46
Менеджмент інновацій у вищій школі: інтеграція українських практик у європейський простір освіти Гриліцька А. В.	48
Освіта і наука як стратегічний ресурс держави в умовах воєнного стану Гулевський М. О., Крупа Є. С.	50

Академічна доброчесність та етика наукових досліджень в умовах воєнного часу Данкович Н. І.	52
Освіта дорослих в Україні в період війни: відповіді на виклики часу Дрозд Т. М.	54
Курс «Фізіологія та біохімія тварин в умовах дії стрес-факторів» для освітньої програми «Біологія та біохімія» третього рівня вищої освіти Жиденко А. О., Паперник В. В.	60
Підготовка наукових кадрів з теоретичної медицини: потреби, переваги, виклики Заїчко Н. В., Штатько О. І., Бобецька О. П.	63
Розвиток фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти в період воєнного стану Іванська О. В.	66
Проблеми навчання вузьких спеціалістів хірургічних спеціальностей у сучасній українській медицині Івашенко В. Є.	69
Роль академічної юридичної науки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення Камінська Н. В.	72
The use of artificial intelligence in foreign language learning in a technical higher educational establishment Kartel T., Radius O.	75
Освіта і наука у фізичній та реабілітаційній медицині: формування кадрового потенціалу в умовах повномасштабного вторгнення Кіцик А. Г.	78
Міжнародна співпраця як чинник стійкого розвитку української вищої освіти Козуб Л. С.	82
До питання становлення хореографічної культури і освіти Волині Косаковська Л. П.	84
Формування дослідницької компетентності аспірантів через опанування кількісних і якісних методів дослідження Крячкова Л. В.	87
Університет у культурному просторі: наука, мистецтво, суспільство Кулешір М. М.	89
Нормування наукового навантаження здобувачів PhD: досвід, проблеми та перспективи впровадження Лігоненко Л. О.	92
Фортепіанні твори Б. Фільц у фаховій підготовці викладача музичного мистецтва Москвічова Ю. О.	96

Розвиток талантів як чинник збереження наукового потенціалу України	
Немченко Т. А.	100
Теоретичні основи формування резильєнтності студентської молоді	
засобами фізичної культури	
Ніколенко І. М.	102
Методична підтримка формування управлінської стійкості	
керівників освіти в умовах війни	
Новіцька І. В.	105
Освіта і наука в умовах воєнного стану: виклики, стійкість	
та інноваційні рішення	
Попович В. В., Копистинський Ю. О., Скиба Т. К.	108
Bridging Guidance and Growth: Mentoring and Language Coaching in Ukrainian	
Postgraduate Research	
Raikhel A.	112
Баланс економічних і екологічних пріоритетів: роль у підготовці фахівців	
для забезпечення сталого розвитку територіальних громад	
Рябоволик Т. Ф.	116
Функціонування режимно-секретних органів в умовах воєнного стану:	
освітній та науковий вимір	
Салафетник К. І., Гоц О.В.	119
Луцький колегіум: історико-культурна пам'ять століть	
Сірук Н. М.	122
Дослідницька доброчесність: актуальність проєктування навчальної	
дисципліни	
Слободянюк О. М.	124
Безпечне освітнє середовище підготовки здобувачів третього рівня	
вищої освіти в умовах воєнного стану	
Сокульський І. М., Кот Т. Ф.	128
Професійна ідентичність педагога в контексті сучасної	
інформаційно-комунікаційної освітньої парадигми	
Сологуб Т. В.	133
Підготовка доктора музичного мистецтва в контексті сучасних	
освітньо-творчих стандартів	
Товарницька І. О., Щербакова О. К.	136
Розвиток цифрової грамотності: теоретичний аспект	
Томашевська І. П.	140
Трансформація системи підготовки наукових кадрів в Україні:	
європейські орієнтири та національні виклики	
Філіпович М. Б.	144
Самоплагіат як етична і правова проблема в системі підготовки	
наукових кадрів у галузі права	
Хлистік М. А.	147

Сучасні особливості здійснення освітньої діяльності на засадах студентоцентрованого підходу	
Холявко В. В.	150
Робота з музичними першоджерелами у підготовці здобувачів третього рівня освіти (на прикладі «Херувимської пісні» <i>d-moll</i> Якова Яциневича)	
Чамахуд Д. В.	153
Шляхи підвищення якості підготовки докторів філософії – сучасні підходи	
Черчель В. Ю., Маршалкіна Т. В.	157
Діяльність суб'єктів, що здійснюють заходи, які спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству	
Чорномаз О. Б.	160
Підготовка фахових молодших бакалаврів зі спеціальності «Біотехнології та біоінженерія» в умовах змішаного навчання у воєнний час	
Чорнорот О. Ю.	165
Ключові аспекти використання інструментів штучного інтелекту в науковій діяльності майбутніх докторів філософії	
Чуніхін Д. В.	167
Сучасні вектори розвитку принципів викладання клінічної анатомії в аспекті інтеграції в практичну медицину	
Шерегій А. А.	172
Комплексний підхід в підготовці наукових кадрів	
Широкобокова Н. В., Широкобоков В. В.	174
Розвиток науки у політичних програмах: порівняння України та країн Європейського Союзу	
Ярош Я. Б., Федчик Ю. Ю.	176

СУЧАСНА ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ З АКУШЕРСТВА ТА ГІНЕКОЛОГІЇ

Андрієць О.А.

*доктор медичних наук,
професор кафедри акушерства і гінекології,
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна*

В сучасних умовах підготовки майбутніх лікарів особлива увага надається, окрім рутинної теоретичної підготовки, їх щоденній роботі з використанням клінічних кейсів реальних пацієнтів, при можливості (за згодою пацієнтки) – присутність при виконанні маніпуляцій чи оперативних втручань [3]. Але відпрацювання практичних навичок має особливий характер зокрема в акушерстві та гінекології, а саме: не завжди доступ до клінічних випадків є достатнім, а відпрацювання складних ситуацій нерідко взагалі є обмеженим. І саме з метою подолання прогалин в практичній підготовці доцільним, доступним і вкрай необхідним є навчання здобувачів освіти з використанням симуляційних методик на тренажерах та манекенах [1; 2]. Під час занять з використанням симуляційних сценаріїв студенти мають можливість послідовно відпрацьовувати кожен етап практичної навички самостійно, або ж в команді під контролем викладача. В результаті у студентів формуються навички командної роботи моделюючи різні клінічні ситуації невідкладних станів в акушерстві та гінекології такі, як маткова кровотеча, ектопічна вагітність, розрив матки та інші, які вимагають швидкої реакції, злагодженої роботи та правильних рішення і послідовностей дій.

Працюючи зі студентами в симуляційному центрі, надаючи їм можливість повністю зануритися в складний клінічний випадок та відпрацьовуючи послідовність дій надання медичної допомоги викладач має можливість об'єктивно оцінити рівень їх практичної підготовки, визначити «слабкі місця» та акцентувати на цьому увагу. Студенти більш зацікавлені в навчальному процесі з використанням манекенів та симуляторів, що є динамічним і цікавим для них.

В цілому симуляційний етап навчання під час вивчення акушерства і гінекології є невід'ємною частиною ефективного, доступного та безпечного методу підготовки студентів, що дозволяє знизити ризики для пацієнтів і відповідає високому рівню медичної освіти.

Література:

1. Левченко М. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану / М. Левченко, С.

Феденько, Ф. Форостян // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2022. – Вип. 52, т. 2. – с. 185–192.

2. Фіра Д. Б. Симуляційне навчання студентів як один із перспективних методів формування та вдосконалення професійних хірургічних навичок у майбутніх лікарів / Д. Б. Фіра // Медична освіта. – 2017. – No 4. – с. 58–61.

3. Kaneko, R. M. U., Monteiro, I., & Lopes, M. H. B. M. (2022). Form for planning and elaborating high fidelity simulation scenarios: A validation study. PloS one, 17(9), e0274239. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274239>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-2>

РОЛЬ ГАРАНТА ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ У СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Арістова І. В.

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри*

*адміністративного та інформаційного права,
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна*

Досягнення Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) № 2 «Якісна освіта» [1] постає орієнтиром для багатьох закладів вищої освіти (далі – ЗВО) України, у тому числі і для Сумського національного аграрного університету (далі – СНАУ), що закріплено у Стратегії розвитку СНАУ [2]. Важливо, що одним із завдань задля досягнення ЦСР є «підвищити якість вищої освіти та забезпечити її тісний зв'язок з наукою, сприяти формуванню в країні міст освіти і науки» [1, с. 34]. Виходячи із того, що підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми програмами на трьох рівнях вищої освіти, це завдання має вирішуватися комплексно: і на бакалаврському, і на магістерському, і на освітньо-науковому рівнях. У межах даної публікації акцентується увага на забезпеченні якості вищої освіти на освітньо-науковому рівні шляхом підготовки фахівців за освітньо-науковою програмою (далі – ОНП).

В Україні кожним ЗВО має створюватися система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти (за усіма рівнями, у тому числі і за освітньо-науковим). Водночас, система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти передбачає здійснення певних процедур і заходів, наприклад: 1) забезпечення ефективності процесів і процедур

внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти; 2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості; 3) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями (п. 3, ст. 16) [3]. Слід підкреслити, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (серед інших установ) уповноважено оцінювати систему внутрішнього забезпечення якості ЗВО (п.2 ст.16) [3], зокрема проводити акредитацію освітніх програм, за якими здійснюються підготовка здобувачів вищої освіти (п.1, ст. 18) [3], тобто, оцінювати освітню програму на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти.

Вважаємо, що зазначені вище положення нормативно-правових актів постають відображенням необхідних умов, в яких має здійснюватися діяльність гаранта освітніх програм, у тому числі і освітньо-наукових програм. Для висвітлення ролі гаранта ОНП у забезпеченні досягнення ЦСР № 2 вважаємо за доцільне використати підхід, який було запропоновано у авторській публікації [4]. Пропонуємо: 1) розглядати структуру системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти СНАУ у вигляді двох взаємодіючих системних складових: інституційне забезпечення; правове забезпечення; 2) встановити місце гаранта у інституційній системі та визначення ролі гаранта у локальному нормативно-правовому акті «Положення про інституційну структуру внутрішньої системи забезпечення якості освіти Сумського національного аграрного університету» (далі – Положення) [5]. З'ясовано, що Положення [5] є частиною політики забезпечення якості СНАУ, визначає розподіл функцій в інституційній структурі системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Встановлено, що, з одного боку, Положення розроблено відповідно до законів України «Про освіту», «Вищу освіту», Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти (ESG, 2015) та з урахуванням Рекомендацій Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо системи внутрішнього забезпечення якості. З іншого боку, ЗВО має автономію, тобто, самостійність, незалежність і відповідальність у прийнятті рішень стосовно, зокрема, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління.

Це означає, що під час розробки Положення враховувалася специфіка ЗВО, необхідність створення культури якості освіти та належного дотримання принципів забезпечення якості вищої освіти (підзвітність, покращення, поєднання експертної оцінки та самооцінювання, партнерства, колегіальності, порівняльного аналізу та доказовості [5]). Слід підкреслити, що інституційна структура внутрішньої системи забезпечення якості освіти визначає розподіл функцій і відповідальності між внутрішніми стейкхолдерами,

структурними підрозділами університету у реалізації визначеної політики та процедур забезпечення якості освіти.

Вважаємо за доцільне приділити увагу ключовим внутрішнім стейкхолдерам забезпечення якості вищої освіти у СНАУ на програмному рівні: гарант; проектна група; викладач, що реалізує освітню компоненту (далі – ОК); науковий керівник аспіранта (для ОНП третього рівня вищої освіти). Безумовно, цей перелік має бути зумовлений тими функціями, які необхідно реалізовувати для забезпечення якості вищої освіти за відповідною ОНП. Тобто, саме функції визначають необхідність включення того чи іншого елемента до інституційного забезпечення. Водночас, належна реалізація функцій потребує зваженого визначення та нормативно-правового закріплення прав, обов'язків та відповідальності усіх внутрішніх стейкхолдерів (на програмному рівні).

Аналіз Положення [5] дозволив переконатися, що під час визначення функцій гаранта було враховано практично усі етапи функціонування ОНП: від етапів ініціювання, розроблення, перегляду до етапів проходження внутрішнього аудиту та акредитації ОНП Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Наприклад, із десяти функцій такими функціями постають: 1) координація роботи проектної групи щодо розроблення та перегляду освітньої програми, навчального плану та навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів освітньої програми; 2) взаємодія зі структурними підрозділами університету щодо реалізації процедур забезпечення якості щодо відповідної освітньої програми; 3) залучення академічного персоналу, студентів та зовнішніх стейкхолдерів (роботодавців, зовнішніх експертів, ЗВО партнерів) до процесів моніторингу та періодичного перегляду освітньої програми; 4) підготовка відомостей самооцінювання за освітньою програмою в процесі її акредитації; 5) персональне звітування щодо результатів реалізації освітньої програми, її моніторингу та періодичного перегляду перед Вченою радою факультету та/ або Вченою радою університету, та/або Радою із забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти.

Водночас, для розуміння реального стану правового забезпечення реалізації усіх покладених у Положенні на гаранта функцій, здійснено моніторинг прав та обов'язків гаранта. Результати моніторингу засвідчили наступне. Наприклад, під час реалізації свого права стосовно надання рекомендацій щодо складу науково-педагогічних працівників для викладання на ОНП, які відповідають Ліцензійним вимогам, виникають певні проблеми, що пов'язані із виконанням обов'язків інших стейкхолдерів (наприклад, завідувачів кафедр різних факультетів). На нашу думку, вирішення даної проблеми (як і багатьох інших, зокрема, взаємодії зі структурними підрозділами Університету) потребує коригування локальних нормативно-правових актів стосовно зваженого

визначення функцій, прав, обов'язків та відповідальності внутрішніх стейкхолдерів.

Наступна пропозиція пов'язані із необхідністю якісного юридичного супроводження системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, тобто, з удосконаленням правового забезпечення як невід'ємної складової цієї системи. Зокрема, йдеться про включення до перехідних положень нових локальних нормативно-правових актів пунктів, які стосуються коригування інших актів, що були прийняті раніше (надання їх переліку). Встановлено, що доручення, які надаються гаранту та проектній групі, виконуються у межах робочого часу в частині методичної роботи (в одних актах) та організаційної роботи (в інших актах) у індивідуальних планах науково-педагогічної роботи. Вважаємо, що і це питання потребує оперативного вирішення.

Досвід автора, як гаранта ОНП за спеціальністю Д8 «Право» (що пройшла акредитацію у 2024 році), дозволяє також внести пропозицію до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо розробки Модельного положення про гаранта освітніх програм, в якому (з урахуванням існуючого досвіду Агентства) будуть надані орієнтири задля адаптації до них відповідних локальних нормативно-правових актів закладів вищої освіти та наукових установ.

Література:

1. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://goo.su/mcoIJDc>
2. Стратегія розвитку Сумського національного аграрного університету на 2021 – 2025 рр. URL: <https://goo.su/M5UI>
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (дата звернення: 11.10.2025)
4. Арістова І.В. Національний механізм реалізації цілей сталого розвитку в умовах інформаційного суспільства в Україні: роль юридичного механізму та його складових. Монографія: Сучасна парадигма публічного та приватного права в умовах сталого розвитку. Scientific monograph. Vol. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 1-31. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-331-6>
5. Про інституційну структуру внутрішньої системи забезпечення якості освіти Сумського національного аграрного університету. Положення: Наказ ректора № 492/од від 27.11.2024 р. URL: <https://tinyurl.com/26gqe9lr> (дата звернення 11.10.2025)

АКРЕДИТАЦІЙНИЙ АУДИТ: ДОСВІД У ПІДГОТОВЦІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ ПРОГРАМ

Балинська О. М.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії та конституційного права,
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Балинський І. О.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю,
Університет Короля Данила
м. Івано-Франківськ, Україна*

Система вищої освіти України, як і інші сфери життєдіяльності нашої держави, вже доволі тривалий час перебуває у процесі перманентних трансформацій, зумовлених внутрішніми потребами суспільства та бажанням інтегруватися у Європейський простір (зокрема освітній). При цьому, як показує досвід, зацікавленість у такій інтеграції зростає пропорційно до рівня освіти, а отже, в національній освітній площині євроінтеграція найбільше стосується освітньо-наукових і наукових програм.

Це пов'язано з низкою чинників: перший – те, що аспіранти і докторанти як здобувачі освіти найбільше вирізняються академічною свободою (від вибору сфери і методів дослідження – до прикінцевих висновків); другий спричинений їх основним прагненням до індивідуалізму (від унікальності/оригінальності теми – до особистих здобутків і відкриттів, за що їм присуджується науковий ступінь); третій викликаний двома попередніми і передбачає намагання здобувачів бути почутими якнайбільшою кількістю визнаних фахівців та належно оціненими якнайвищим визнанням (і відповідною винагородою). А все це підводить найбільш амбіційних аспірантів і докторантів до прагнення орієнтуватися на всесвітньо визнані стандарти в освіті й науці. І коли докторанти не потребують освітньої складової для свого наукового становлення, то аспірантам необхідне стабільне освітнє середовище з відповідним кадровим, інформаційно-науковим і матеріальним потенціалом.

Тож у контексті міжнародного позиціонування України рівень підготовки докторів філософії (PhD), серед інших важливих питань, перебуває у колі підвищеної уваги, що зумовлює потребу постійного моніторингу освітньо-наукових програм. Одним із важливих механізмів

гарантування якості третього (освітньо-наукового) рівня освіти є періодичні акредитації, які проводить Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Як свідчить практика таких акредитаційних аудитів, ця процедура стосується не тільки відповідності освітніх програм встановленим стандартам.

Які позитивні результати мають такі акредитації? Чи вдається в контексті цього виявити проблеми в колективі учасників освітнього процесу? Як це стимулює до вдосконалення освітньо-наукового середовища? Наскільки можливо за допомогою «НАЗЯВових» експертів окреслити перспективи подальшого розвитку освітньо-наукової програми та закладу вищої освіти (науково-дослідної установи) загалом. Відповіді на ці запитання власне й окреслюють вектор цієї розвідки.

Перше, на чому особливо наголошують самі експерти, – те, що акредитацію не треба сприймати як перевірку. Але саме це і закладено в основу акредитаційного аудиту: перевірити, чи відповідає ОНП і процес її реалізації стандартам і вимогам, проаналізувати і надати рекомендації. Те, що перевірка має каральний характер, залишилося у «спадок» від багатьох років попереднього державного режиму. Але не треба боятися слів, треба просто повернути їм справжній зміст. У перевірці нема нічого поганого, погане може бути лише за її результатами. Власне результатом акредитації освітньої проблеми має бути вивчення не документів (змісту ОНП, кількості протоколів засідань кафедр, списків членів органів самоврядування і асоціації випускників та багато іншого), а якості освітнього процесу, наявності й ефективності його дослідницької складової, здатності ЗВО самотужки забезпечувати самоконтроль у цій сфері.

І тут, звичайно, НАЗЯВО орієнтує на стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG – Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area) [1]. Адже це спільна розробка авторитетних установ і організацій – Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейського студентського союзу (ESU), Європейської асоціації університетів (EUA), Європейської асоціації закладів вищої освіти (EURASHE) у співпраці з Європейським реєстром забезпечення якості вищої освіти (EQAR). Якщо українці хочуть бути визнаними в Європі та світі, то освіта – як основа підготовки кваліфікованих фахівців у різних галузях – передусім має відповідати таким стандартам.

Теоретико-нормативний контекст акредитаційного аудиту має охоплювати ключові вимоги до освітніх програм підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти. Серед них:

– відповідність ОНП сучасним науковим тенденціям (ідеться не тільки про сферу високих технологій і наукомісткі галузі знань, а й

гуманітарні та суспільні науки, які нині переживають чергову епохальну кризу і прагнення подолати тенденції спотвореного людиноцентризму);

- наявність компетентних наукових керівників, здатних власним прикладом продемонструвати належний рівень наукових пошуків і водночас показати ще не досліджені моменти для аспірантських розвідок, не боячись конкуренції, а шукаючи послідовників і партнерів;

- безпосередній зв'язок освітнього процесу з науковими дослідженнями (бо саме це забезпечує комплексний підхід до формування тих компетентностей, що необхідні доктору філософії – навчатися вже досліджуючи та досліджувати ще продовжуючи навчатися);

- академічна доброчесність і прозорість процедур (освіта і науковий пошук без примітивізації чи, навпаки, пошуку оригінальних способів уникнення відповідальності за текстові «крадіжки», а також чіткість і зрозумілість дій усіх ланок освітнього процесу);

- пошук і створення можливостей міжнародної співпраці з освітньо-науковими центрами Європи і світу для сприяння мобільності аспірантів, а отже, і здатності легше адаптуватися в різних соціокультурних середовищах для подальшої науково-дослідницької діяльності чи педагогічної практики.

На тлі цих ідеальних умов і перспективних прагнень світового співтовариства українські університети (і науково-дослідні установи, які беруться за підготовку докторів філософії) демонструють і позитивні зрушення, і застережливі аспекти.

Однозначно, позитивним є врахування в освітньо-наукових програмах потреби міждисциплінарного (комплексного) підходу до вирішення сучасних викликів, але за умови, що вибір дисциплін і галузей знань для поєднання передбачатиме не обмеження, а розширення дослідницького простору. Міждисциплінарні ОНП мають поєднувати дотичні сфери вивчення (як-от в межах галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» чи C «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини») або мати чітке розуміння доцільності комбінування на перший погляд не поєднуваних галузей (наприклад, філософії математики, біоінженерії, комп'ютерної психології чи історії тощо) для інтеграції знань та інноваційного розвитку.

Заслугує схвалення також формування ОНП із залученням усіх зацікавлених сторін – потенційних (або і реальних) працедавців, представників відповідних професійних і академічних середовищ, імовірних вступників і попередніх випускників, безпосередніх учасників освітнього процесу. Всі ці категорії стейкхолдерів здатні помітити щось «своє» (специфічне і особливе), що може доповнити, розвинути, вдосконалити програми. Однак тут є ризик постійного перегляду ОНП і неспроможність забезпечити стабільність її реалізації.

Окремо варто відзначити сталість національних вищих шкіл у сфері підготовки докторів філософії навіть в умовах війни. Попри підозри і звинувачення (іноді небезпідставні) у приховуванні «ухилянтів» від військової мобілізації, українські університети змогли зберегти наукові школи і неперервність наукових досліджень, а у стратегічних сферах (наприклад, воєнної інженерії чи національної безпеки) – навіть отримати особливо важливі відкриття.

Хоча заради справедливості треба зауважити, що є і проблемні моменти як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Так, об'єктивною, з огляду на ситуацію в країні, є недостатнє фінансування, що зумовлює обмеженість матеріально-технічної бази, неможливість повноцінної міжнародної мобільності ЗВО і здобувачів, знижу публікаційну активність наукових керівників і аспірантів. Крім цього, трапляються й цілком суб'єктивні негативні практики, такі як формалізація освітньої складової (введення у програму навчальних дисциплін «формально», без відповідного методичного забезпечення), епізодичний характер співпраці з академічними і професійними партнерами (здебільшого на особистих контактах когось із працівників або аспірантів), розпорошення кадрового потенціалу та інші дрібніші застереження, що ускладнюють процедури акредитації і викликають незадовільні оцінки ОНП. Не можна говорити про суб'єктивність лише з боку ЗВО, бо існує ризик з боку експертних груп перетворити акредитацію на примітивний бюрократичний процес із формальним ставленням до оцінювання ОНП та її реалізації.

Та попри це, треба віддати належне навіть не десятирічній ініціативі запровадження акредитаційної практики. Адже акредитаційний аудит дедалі більше зміцнює свій потенціал як потужний інструмент самоаналізу для університетів (попереднє узагальнення самоаналізу і підготовка до візиту експертів НАЗЯВО змушує переглядати якість програм, проводити хоча б мінімальні процедури внутрішнього моніторингу якості, підвищувати прозорість і доступність освітнього матеріалу, намагатися підтримувати принципи академічної доброчесності тощо). Саме це дає змогу втримувати баланс між встановленими вимогами і можливостями ЗВО.

Такий кількарічний досвід проведення акредитаційних аудитів дає підстави робити пені висновки про ймовірність перспектив у цій сфері. Так для підвищення ефективності акредитаційних процедур варто запровадити так званий мережевий обмін досвідом із доступом для експертів і університетів, де можна буде ділитися досвідом проведення і проходження акредитації. Цікавим може бути посилення співпраці ЗВО з роботодавцями, зокрема через залучення останніх не тільки до формування необхідних компетентностей, а й до оцінювання результатів навчання, навіть під час періодичної та підсумкової атестації. Для підтримання ініціативи Євроінтеграції доцільно розширювати програми подвійних дипломів, спільних досліджень,

стажувань тощо. І звичайно, обоє сторонам необхідно усвідомити, що акредитаційний аудит освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії є не лише механізмом контролю, а й засобом модернізації національної системи вищої освіти та виховання конкурентоспроможних науковців, знаряддям формування в українському суспільстві нової культури особистої відповідальності й академічної доброчесності, стимулятором до якісних змін і ресурсом для розвитку, навіть попри доволі серйозні виклики.

Література:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Brussels, Belgium. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-4>

THE USE OF VIRTUAL REALITY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Baratiuk A. Yu.

*Postgraduate Student,
Assistant Lecturer, Department of Psychodiagnostics
and Clinical Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Virtual Reality (VR) is shifting from the realm of entertainment to the domain of professional psychological training, creating conditions for immersive engagement in realistic physical and socio-psychological situations. It facilitates the development of empathic, communicative, and reflective skills that are essential for the psychologist's profession. The transformation of the educational paradigm highlights the relevance of VR as a space of experiential learning that combines safety with emotional intensity. Within the virtual environment, it becomes possible to model clinical, crisis, and ethical situations that are inaccessible through traditional methods. VR integrates empirical experience with the understanding of human behavior, activating processes of identification and empathy, thereby becoming an effective tool of reflective-oriented learning in which the student becomes an active participant in professional cognition.

Empirical findings confirm that VR contributes to the development of empathy, critical thinking, and cognitive flexibility. Simulations of psychopathological states-particularly schizophrenia-enhance empathic

sensitivity and deepen understanding of clients [7]. Neuropsychological studies demonstrate that the VR effect is linked to sensorimotor engagement and emotional regulation. Virtual interaction activates both cognitive and affective components of empathy through embodiment and the simulation of emotional responses, fostering the development of moral reasoning and social sensitivity [1]. Immersion in VR scenarios that reproduce patient experiences enhances knowledge acquisition and confidence in communication through the activation of sensory and cognitive perception channels[4].

Compared to traditional methods, VR provides highly effective conditions for the development of emotional-cognitive competence. Immersive simulations improve quality of thinking, attention, and decision-making in stressful situations, whereas classical lecture-based approaches show lower efficiency [2]. The use of VR in the preparation of psychologists enables the modeling of the full cycle of psychotherapeutic practice-from psychodiagnostics to crisis counseling. Such technologies enhance professional ethics, cultural sensitivity, and the capacity for reflection [8].

VR also provides opportunities for analyzing ethical dilemmas that arise during interaction with psychopathological states. The «caring-perception» model, grounded in the ethical concepts of Eriksson, Martinsen, and Koskinen, demonstrates how VR fosters ethical competence through the experience of responsibility and reflection on one's own actions [5]. At the same time, researchers emphasize the moral-philosophical risks of virtualizing experience, which may affect the integrity of the professional self [3]. For psychologists, this necessitates a combination of clinical precision with awareness of the ethical boundaries of virtual interaction.

VR stimulates the development of metacognition and self-reflection. Virtual simulations enable students to analyze their own decisions, behaviors, and emotions within a safe learning environment. The combination of VR-based learning and group reflective discussions deepens cognitive processes and cultivates critical thinking [6]. Such an approach integrates emotional experience with an awareness of the professional role in therapeutic interaction.

Recent studies confirm that VR integrates cognitive modeling, ethical reflection, and emotional engagement into a unified educational system that approximates real psychotherapeutic conditions. The professional training of psychologists in VR represents a multilevel structure that combines cognitive, emotional, ethical, and reflective components of professional development. This framework is based on psychodidactic, neuropsychological, and epistemological approaches, which conceptualize learning as an active interaction of the subject with experience within a VR-based environment (see Fig. 1).

Fig. 1. Linear didactic model of VR-based psychological training for future psychologists

At the epistemological level, VR shapes the professional worldview by combining empirical experience with an understanding of another person's behavior. Simulations of social and psychological interactions foster critical thinking, interpretive skills, and the ability to attain a deeper understanding of another consciousness.

The cognitive-simulation level focuses on modeling professional situations in which students acquire skills of psychodiagnostics, counseling, and crisis intervention. VR scenarios that simulate depression, anxiety, and psychotic disorders develop analytical thinking, attentional control, and stress resilience [2; 8].

At the empathic-reflective level, through the phenomenon of embodiment, students experience another person's state as their own. Immersion in VR scenarios enhances emotional competence, ethical sensitivity, and moral reasoning [7; 4].

The ethical-value level cultivates the ability for moral choice. In virtual situations involving professional dilemmas, students learn to recognize the consequences of their decisions and their responsibility toward the client. The «caring-perception» model reveals the development of ethical competence through the lived experience of care and moral dilemma [5]. At the same time, it addresses the risks of virtualizing experience, which may alter the authenticity of the professional self [3].

The metareflective level ensures the integration of acquired experience into the structure of professional self-understanding. Combining VR sessions with group reflective discussions promotes critical thinking and self-observation [6].

The integrative-practical level merges cognitive, emotional, ethical, and reflective experiences into a coherent professional identity. During VR practicums, students participate in interdisciplinary projects, developing flexibility, emotional stability, and resilience. As a result, a new type of psychologist is formed-empathetic, reflective, and technologically competent, capable of integrating humanistic values with the digital possibilities of modernity.

The analysis reveals that VR technologies are an effective tool for developing the professional competencies of future psychologists by combining cognitive modeling, emotional immersion, ethical reflection, and the cultivation of empathy. The developed Linear Didactic Model of VR-Based Psychological Training represents a multilevel framework in which VR functions as an environment for knowledge acquisition, skills training, and self-reflection. The model ensures a holistic process of professional formation, enabling psychologists to simulate realistic situations, develop ethical awareness, and integrate experiences into their professional identity.

Future research prospects involve adapting VR scenarios to different domains of psychological education and integrating artificial intelligence to create dynamic learning environments.

References:

1. Čekić E. Virtual Empathy: A Systematic Review of the Impact of Digital Communication on Interpersonal Relationships and Social Dynamics. *International Journal of Psychology*. 2025. Vol. 10. pp. 11-29.
2. Cross, J., Boag-Hodgson, C., Ryley, T., Mavin T., Potter L. Using Extended Reality in Flight Simulators: A Literature Review. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*. 2022. Vol. 29. pp. 3961-3975.
3. De Assis Espinosa J. Metaverse, Virtuality and Self-Image: Ethical Reflections on the Individual in the Virtual Society. *Journal of Philosophy and Ethics*. 2024. Vol. 6. pp. 29-34.
4. Hannans, J., Nevins C., Jordan K. See it, hear it, feel it: embodying a patient experience through immersive virtual reality. *Information and Learning Sciences*. 2021. Vol. 122. pp. 565-583.
5. Koskinen, C., Vassbø A., Estman L. A caring-perception model for ethical competence in virtual reality environment. *Nursing ethics*. 2025. pp. 1-12.
6. Kuwabara, Y., Ogata, A., Tanaka, T., Nishida T., Sasaki I. Qualitative Assessment of Undergraduate Nursing Students' Perceptions of Combined Virtual Reality and Group Discussion Learning Interventions: A Focus Group Study. *Evidence-Based Nursing Research*. 2025. Vol. 7. pp. 52-59.
7. Marques, A., Veloso, P., Araújo, M., De Almeida, R., Correia, A., Pereira, J., Queirós, C., Pimenta, R., Pereira A., Silva C. Impact of a Virtual Reality-Based Simulation on Empathy and Attitudes Toward Schizophrenia. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. pp. 1-11.
8. Vives, M., Linkes C., Soucy M. Teaching Psychotherapy to Psychiatric/Mental Health Nurse Practitioner Students in the Virtual Classroom. *Issues in Mental Health Nursing*. 2023. Vol. 44. pp. 551-561.

**ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАВНИЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
ВІД ЛОКАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ ДО ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
КАМПАНІЇ (ДОСВІД НДІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАПРН УКРАЇНИ)**

Батиргарєєва В. С.

доктор юридичних наук, професор,

директор,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Євтєєва Д. П.

кандидат юридичних наук, старший дослідник,

заступник директора з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Лапкін А. В.

доктор юридичних наук, професор, доцент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (далі – Інститут) здійснюється підготовка кадрів на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права. Реалізація освітньо-наукової програми «Право» в установі узгоджується з політикою держави у сфері наукової діяльності, зокрема, у частині створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності (п. 6 ч. 1 ст. 45 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). За останні роки активна увага приділяється підвищенню якості наукових досліджень здобувачів Інституту. Зазначена тенденція пов'язана, у т.ч., й із такими факторами, як:

– зростання зацікавленості держави в якісних результатах досліджень у галузі права, що виразилося в положеннях Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX, на виконання якого Кабінетом Міністрів України було прийнято Порядок

моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права (постанова від 13.02.2024 р. № 152). І хоча зазначені акти вводяться в дію через рік із дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, потреба у здійсненні у правничих школах заходів щодо підвищення якості наукових результатів у дослідженнях уже назріла;

- розробка та прийняття за основу проекту Закону України «Про академічну доброчесність» (реєстр. № 4229-IX від 11.02.2025 р.);

- інтеграція України в європейський науковий та освітній простір, в якому існують високі стандарти якості наукових досліджень, зокрема і правничих.

У зв'язку з такими процесами в Інституті було підготовлено низку матеріалів для науковців, насамперед здобувачів освіти. Так, у 2024 р. укладені пам'ятки для дослідників «Формулювання наукових результатів у дисертаціях та інших наукових працях *із права*» [1] та «*Написання наукових праць в академічному підстилі наукового стилю*» [2]. Матеріали розроблені заступником директора Інституту з наукової роботи, к. ю. н., ст. дослідником, гарантом освітньо-наукової програми Інституту Дариною Євтеєвою у співпраці зі стейкхолдером програми Інституту, д. ю. н., професором, доцентом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Андрієм Лапкіним, за редакцією директора Інституту, д. ю. н., проф. Владислави Батиргареєвої.

Окрім того, розвинувши ці пам'ятки та доповнивши їх іншими корисними матеріалами, творчий колектив у складі трьох зазначених науковців у тому ж році видав навчальний посібник «Формула якісного правового дослідження» [3]. При написанні книги автори керувалися ідеєю створити настільну книгу для науковців у галузі права, яка скеровувала б їх у процесі дослідницьких розробок. У цьому виданні містяться правила та поради щодо алгоритму проведення дослідження на кожному етапі, вибору його теми, формулювання мети, висвітлення методології, формування бази джерел дослідження, стилю написання роботи, опису наукових результатів та відображення їх практичного значення, додержання норм академічної доброчесності.

Посібник та пам'ятки викладені на підставі накопиченого авторами досвіду з написання та рецензування наукових робіт, участі в роботі спеціалізованих вчених рад та оформлення звітної документації, а також проведеного аналізу багатьох опублікованих наукових праць. Зокрема, на підставі участі членів творчого колективу у спеціалізованих вчених радах, а також проведеного аналізу низки дисертацій із наук кримінально-правового циклу було визначено перелік мовних конструкцій, які доцільно використовувати при формулюванні наукових результатів, множинність типових помилок при відображенні наукових результатів та висновків, а також виписано чек-лист із конкретними прикладами того, як не варто окреслювати наукові результати в

дослідженнях. Так, серед типових помилок при формулюванні висновків і наукових результатів визначено:

- надмірний вихід висновків та наукових результатів за межі дослідження;
- невідповідність сформульованих висновків та наукових результатів поставленим у роботі меті та завданням;
- опис процесу дослідження та отримання наукової новизни замість її змістовного вираження;
- узагальнене формулювання висновків та наукових результатів без конкретизації їх змісту;
- безсистемне перерахування у висновках здобутків минулих досліджень;
- необґрунтоване дублювання у висновках великих фрагментів основного тексту;
- надмірне або необґрунтоване запозичення результатів інших галузей знань;
- надмірне ускладнення формулювань новизни через використання спеціальної термінології / іншомовних слів;
- формулювання новизни дослідження в дуже вузьких територіальних, часових межах та ін.;
- штучне дроблення результатів наукового дослідження;
- віднесення до категорії «вперше» формулювання поняття, яке вже було визначено в нормативних актах або іншими дослідниками;
- наведення суперечливих положень або наукової дискусії;
- наукоподібність результатів [3, с. 75].

Як книга, так і пам'ятки мають практичну спрямованість, що відбивається в прикладному значенні наведеної в них інформації, значній кількості прикладів, на які може орієнтуватися дослідник, тестах для самоперевірки та корисних матеріалах. За задумом творчого колективу, зазначені матеріали мають стати в нагоді не лише дослідникам-початківцям, а й досвідченим ученим при підготовці дисертацій, монографій, наукових статей та інших праць.

Оскільки політика Інституту виражається, зокрема й у сприянні подальшому розвитку в Україні культури якості наукової та освітньої діяльності, після видання зазначених матеріалів творчий колектив здійснив поширення пам'яток та посібника серед правничих шкіл по всій Україні, спрямувавши їх до понад сорока закладів вищої освіти та інших суб'єктів освітньо-наукової сфери.

У підсумку низка установ визнали ці матеріали корисними та впровадили у свою роботу. Так, на посібник та пам'ятки надійшли акти впровадження, зокрема від Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Національної академії внутрішніх справ, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Інституту судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса, Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара [4]. Окрім того, ці матеріали були розміщені на сайті Національної академії правових наук України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Ради молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України, Офісу підтримки вченого [4].

Література:

1. Формулювання наукових результатів у дисертаціях та інших наукових працях із права: пам'ятка для дослідників / уклад.: Д. П. Євтеєва, А. В. Лапкін; за ред. В. С. Батиргарєєвої. Харків: НДІ вивчення пробле злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2025. 7 с. URL: <http://surl.li/bzsuno>.
2. *Написання наукових праць в академічному підстилі наукового стилю*: пам'ятка для дослідників / уклад.: Д. П. Євтеєва, А. В. Лапкін; за ред. В. С. Батиргарєєвої. Харків: НДІ вивчення пробле злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2025. 4 с. URL: <http://surl.li/efhkgb>.
3. Формула якісного правового дослідження: навч. посіб. / Д. П. Євтеєва, В. С. Батиргарєєва, А. В. Лапкін / за редакцією д. ю. н., проф. В. С. Батиргарєєвої. Харків: Майдан, 2024. 110 с. URL: <http://surl.li/gpjtnv>.
4. Інформація про впровадження посібника «Формула якості правового дослідження» (2024 р.) та пам'яток для дослідників «Написання наукових праць в академічному підстилі наукового стилю» і «Формулювання наукових результатів у дисертаціях та інших наукових працях із права» / Сайт НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. URL: <https://ivpz.kh.ua/впровадження-навчального-посібника/>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-6>

IMPLEMENTATION OF US EXPERIENCE IN THE CONTEXT OF MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF UKRAINE

Batyuk L. V.

*Candidate of biological science (PhD), Docent,
Associate Professor of the Department of Physics and Chemistry,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine*

Modern Ukrainian education policy has clearly defined the direction of the vector for entering the European and global space, declaring the problem

of improving the quality of education, providing high-quality modern STEM education and high-quality educational services a national priority and a prerequisite for national security of the state, compliance with international norms and requirements of the legislation of Ukraine regarding the implementation of citizens' right to education [1], [2], [3]. Research into the education system in Ukraine shows the need to implement a modern model of the education quality monitoring system, which would provide politicians, managers, practitioners, teachers, scientists, representatives of civil society, customers and consumers of educational services with objective, comparative information about the state and prospects of the functioning of the educational system of our state and have legal, institutional, regulatory, managerial, methodological, informational and professional support at the state level. A significant contribution to the modern educational environment is the experience of the United States, where an effective regional system for monitoring the quality of education has been developed and is successfully operating [4], [5], [6].

The quality of education is a multi-vector category, has a multifaceted dimension and characterizes the educational and pedagogical environment of each state. Given this multifaceted concept, modern science analyzes the category of "quality of education" from the standpoint of a systemic approach and considers it in the unity of various aspects – philosophical, social, pedagogical. Educators, heads of departments of education and educational bodies of the United States of America, sociological services of the country are guided by a clearly defined interpretation of the quality of education, namely: «Education is considered high-quality if, as a result of its monitoring, compliance with a set of requirements is proven, namely: achievement by students of established educational standards; ensuring all children the opportunity to receive education, including children with special needs and immigrant children, children deprived of parental care or those who do not have a permanent place of residence; ensuring high-quality leadership and management of the educational institution; ensuring learning conditions; the presence of financial responsibility of the educational institution and the corresponding rational use of financial support» [7], [8]. Therefore, monitoring the quality of education requires the creation of appropriate mechanisms for its implementation. Such mechanisms in the USA are comprehensive measurements of the quality of education as a whole and its components, and as a result, the creation of means of motivating the improvement of its efficiency and effectiveness. In education, such functions are performed by monitoring, which is an integral management tool that allows you to collect, store, process, and disseminate information about the activities of the educational system, determine its status, and predict development. No less important is the formation of the national educational policy of the United States at the national level. This policy is based on the financing of the educational sector. The traditional approach to education, namely, state financing of education without taking into account differences

in states and regions; and the productive approach to education, taking into account various characteristics and features of states and regions, make the issue of monitoring transparent and understandable for society. Financing of certain educational units in the United States is carried out according to a productive system, that is, taking into account many characteristics, because the quality of knowledge obtained depends not only on the place of education (city or rural area), but most of all on the conditions of study. Therefore, federal educational policy requires that all changes in the educational activities of the state and the receipt by the state of financial support for creating the necessary changes in education be carried out after monitoring each program. This experience should be adopted by the educational environment of Ukraine, possibly with respect to individual territorial areas and cities, especially those located in the territory of hostilities. Monitoring the quality of general education in the USA, carried out in accordance with the above requirements, forms an integral link between the Department of Education and the states. Strong constitutional provisions serve as the basis for the formation of the legislative framework of the states on education. Such a legislative framework is made up of laws or educational codes. As a rule, the components of such codes are the definition of the goals and objectives of education in the state, the terminology used in the educational sphere, the features of the state and regional organization of the general education system, the organization of this system at the local level, the rights and obligations of participants in the educational process. A separate set of issues declared in the educational codes of the states is the organization of the educational process, which includes issues of verification and assessment of the quality of education, preparation of curricula, implementation of federal and regional educational programs, provision of schools with textbooks, computer equipment, etc., issues of accountability of educational institutions. A comparative analysis of the organizational and methodological support for monitoring the quality of general education in the USA allows us to identify components that are absent in the domestic system. To prevent the negative consequences of monitoring the quality of education, such as concealing the real state of the measuring object, narrowing educational standards, providing unreliable information of a non-cognitive nature, etc., Ukrainian educational policy must adhere to certain criteria, namely: 1) transparency, openness and accessibility of information for all consumers of educational services; 2) explanation to consumers of educational services of the requirements for the level of educational achievements; 3) ensuring reporting on learning outcomes at the level of students, schools, regions and the country as a whole; 4) assistance in making management decisions in the field of education to heads of educational institutions. Compliance with these requirements will contribute to the formation of a domestic system of monitoring the quality of higher education on the principles of integrity, systematicity, transparency, openness and accessibility.

References:

1. On approval of the Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022-2032: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 23, 2022, № 286-p. Database “Legislation of Ukraine”. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
2. On approval of the Concept of the Development of Natural and Mathematical Education (STEM Education). Document 960-2020-r, current version adoption of 08.05.2020. *Cabinet of Ministers of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>
3. On approval of the action plan for the implementation of the Concept for the Development of Science and Mathematics Education (STEM Education) until 2027. Order of January 13, 2021, № 131-r., Kyiv. *Cabinet of Ministers of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2021-%D1%80#Text>
4. Andryushyna O.V. Monitoring the quality of general education in the United States of America [Monitorynh yakosti zahalnoi osvity v Spoluchenykh Shtatakh Ameryky]: author’s abstract. dis.... Candidate of pedagogical Sciences: special. 13.00.01 General pedagogy and history of pedagogy. Kyiv, 2014. 246 p. (ukr).
5. Batyuk L. Traditional and innovative technologies in teachers’ professional competence in training the students in STEM education. *Collection of Research Papers «Pedagogical Sciences»*. 2025. № 110. C. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-110-1>
6. National Center for Science and Engineering Statistics (NCSES). 2025. URL: <https://ncses.nsf.gov/pubs/nsb202332>
7. Higher Education in Science and Engineering. Executive Summary. Science and Engineering Indicators U.S. National Science Foundation. National Science Board. National Center for Science and Engineering Statistics (NCSES). 2025. URL: <https://ncses.nsf.gov/pubs/nsb202332>
8. Report on higher education quality in Ukraine, its compliance with the tasks of sustainable innovative development of society in 2022 / ed. edited by A. Butenko, O. Yeremenko, N. Stukalo. Kyiv: National Agency for Higher Education Quality Assurance, 2023. 59 p.

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АСПІРАНТІВ: СИНЕРГІЯ ЗНАЬ, ІННОВАЦІЙ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Березовська Л. В.

PhD,

*завідувач відділу аспірантури і докторантури,
Одеський національний технологічний університет
м. Одеса, Україна*

Економічні трансформації в сучасній Україні та інтеграція у європейський науково-освітній простір привертають дедалі більшої ваги до взаємодії між бізнесом та системою підготовки докторів філософії. Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти – це унікальний простір, де поєднуються фундаментальні дослідження, прикладна інноваційна діяльність і формування наукового світогляду нового покоління фахівців, ко-креація класичної науки та реальних кейсів.

Сучасні виклики потребують, щоб наукові дослідження аспірантів виходили за межі теоретичних надбань і набували прикладного характеру. Бізнес-структури, представники державного сектору та реальні роботодавці, у свою чергу, зацікавлені у впровадженні науково обґрунтованих рішень, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції, оптимізації виробничих процесів і розвитку нових технологій, підвищенню ефективності управлінських процесів, удосконаленню політик та стратегічному плануванню, а також запровадженню інноваційних підходів у роботі органів влади. Взаємодія між реальним сектором і аспірантами створює потужну платформу для трансферу знань, технологій та інновацій, адже саме підготовка майбутніх докторів філософії – це і є кладезь динамічно розвиваючогося людського капіталу.

Запорукою ефективності такого симбіозу є активна участь стейкхолдерів у процесі розроблення та реалізації освітньо-наукових програм майбутніх докторів філософії. Саме роботодавці, представники бізнесу, органів влади та професійних об'єднань допомагають забезпечити актуальність змісту навчання, орієнтацію програм на реальні потреби ринку праці. Співпраця зі стейкхолдерами сприяє змістовному наповненню освітніх компонентів програм, формуванню фахових компетентностей, що відповідають сучасним тенденціям за галузями.

Грантова діяльність на третьому рівні вищої освіти є важливою складовою цієї співпраці, яка забезпечує фінансову підтримку досліджень та стимулює молодих учених до участі у міжнародних

наукових програмах. Успішна участь аспірантів у грантах не лише сприяє розвитку їхнього наукового потенціалу, але й підсилює інституційну спроможність університетів, формує позитивний імідж української науки на світовій арені.

На відміну від бакалаврату чи магістратури, лише третій (освітньо-науковий) рівень передбачає створення нового знання – інноваційного продукту, який може мати практичне втілення. Залучення бізнесу на цьому етапі набуває особливої ваги, адже саме бізнес виступає не лише замовником, а й потенційним партнером у впровадженні наукових результатів. Жоден інший рівень освіти не спроможний забезпечити роботодавця настільки глибоким, науково обґрунтованим підходом до реалізації інноваційних ідей, концепцій і стратегічних проєктів розвитку.

Монетизація результатів досліджень аспірантів може здійснюватися через кілька механізмів:

- створення спільних стартапів на базі університетів;
- патентування і комерціалізацію наукових розробок;
- участь у корпоративних інноваційних програмах і хабах;
- укладання угод про науково-технічне співробітництво між ЗВО та бізнесом;
- створення інноваційних лабораторій і наукових парків.

Таким чином, інтеграція бізнесу та представників органів влади у систему підготовки докторів філософії створює передумови для розвитку інноваційно орієнтованої економіки, де наука стає реальним механізмом соціально-економічного поступу. Водночас це дозволяє самим університетам і здобувачам ступеня PhD долучатися до формування національного інноваційного простору, реалізовувати наукові ідеї у практичних рішеннях і тим самим зміцнювати зв'язок між освітою, наукою та бізнесом.

Одеський національний технологічний університет має активну комунікацію про партнерські ініціативи, міжнародні проєкти та заходи, що з'єднують науку, освіту і бізнес. Організуються галузеві конференції й форуми, де присутні представники бізнесу (наприклад, заходи з туристичного/гостинного бізнесу та агропромислової інновації, міжнародна школа кормів,), що створює майданчик для нетворкінгу бізнесу з академічними розробками.

Університет бере участь у міжнародних наукових ініціативах і конкурсах (наприклад, «Black Sea Science», Nippon Manufacturing Service Corporation, співпраця з S-Engineering), що відкриває доступ до міжнародних партнерств та грантових можливостей.

Загалом, в університеті функціонує дев'ятнадцять наукових шкіл (32 напрями), кожна з яких вже є "брендом" в академічному середовищі, забезпечуючи наступність наукових традицій. Це робить їх осередками підготовки аспірантів і докторантів, формуючи кадровий науковий потенціал. Сучасна наукова школа виступає посередником між

академічною наукою й економікою, сприяє реалізації інноваційних проєктів, участі у грантах, інтеграції технологій та є екосистемою синергії викладачів, молодих дослідників і бізнес-практиків, представників державного сектору та міжнародних партнерів, де народжуються колаборації, нові ідеї та проєкти з реальним впливом на формування освітньої траєкторії та економіки.

Література:

1. Корюгін, А. В., Ткачук, Н. М. (2025). Молодь в сучасній науці: погляд у майбутнє. Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти. Кам'янець-Подільський університет. <https://surl.lu/nxtebi>
2. Малахов, К. В., Каверинський, В. В., Іванова, Л. О., Романюк, О. В., Романюк, О. О., Войнова, С. В., Котлик, С. С., Соколова, О. В. (2024). Сучасні інформаційні технології в наукових дослідженнях та освітній діяльності. Монографія. <https://doi.org/10.31274/isudp.2024.151>
3. Назаровець, С. В. (2024). Публікаційна активність та міграційні тенденції українських науковців у соціальних науках та гуманітаристиці під час війни. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2412.11719>
4. Bezvershenko, Y. (2025). Strengthening Ukraine's human capital and science sector. Centre for Economic Policy Research. <https://surl.li/vqwbza>
5. Yermachenko, V., Hrebennyk, N., & Litvinov, O. (2023). Commercialization of Ukrainian & Slovak scientific research: facets and implementation algorithm. Journal of Entrepreneurship and Sustainability Issues, 11(2), 184–198. [https://doi.org/10.9770/jesi.2023.11.2\(13\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2023.11.2(13))
6. Павло Коєн, ГО «Фонд підтримки інновацій», Синергія науки та бізнесу: як дослідження можуть створювати продукти, Вечірній Київ, 10.10.2025р. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/118393/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-8>

ІНТЕГРАТИВНО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У МУЗИКОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Бухнієва О. А.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтва,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна*

У теорії музичної освіти багато традиційних проблем музичної педагогічної науки стали набувати нового значення. Серед найбільш

значимих, можна назвати проблему розвитку професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів. Якщо врахувати нове соціальне замовлення, звернене до системи музичної освіти, яка виражається у вигляді сучасних оновлених вимог до підготовки педагогів, здатних до саморозвитку, до реалізації наявних можливостей, здатних самостійно орієнтуватися в інноваційних тенденціях у музичній освіті стає очевидним, що дисципліни музично-педагогічної галузі повинні сприяти розвитку не лише теоретичних знань, а насамперед допомогти розвинути професійну компетентність майбутніх молодих спеціалістів [1].

Сучасній музичній освіті потрібен педагог, який володіє науково обґрунтованою позицією, під час планування, організації навчально-творчого процесу, має контролювати доцільну систему роботи з опорою на вікові та індивідуальні особливості учнів, а також здійснювати таку взаємодію з підлітками, яке б сприяло їх гармонійному творчому розвитку та саморозвитку. Це неможливо здійснити без хорошої теоретичної та практичної підготовки вчителя музичного мистецтва, без високого рівня його професійної компетентності [6]. Внаслідок модернізації та оновлення змісту освіти, активного впровадження в навчання інноваційних інформаційних технологій, важливою метою педагога музичного мистецтва є створення умов, які дозволяють підліткам розвинути відповідальні сучасним вимогам властивості оновлених засобів і форм інтерпретації світового і вітчизняного музичного мистецтва, спрямовані на інтеграцію та збереження національної культури. Виходячи з вимог державного стандарту вищої освіти, сьогодні виняткової значимості набуває проблема формування та розвитку професійної компетентності майбутнього спеціаліста у сфері культури і музичного мистецтва. Компетентнісний підхід, що визначає пріоритетні аспекти освітнього контенту, являє собою соціальне замовлення українського суспільства на кваліфікованих фахівців, професіоналів своєї справи, які мають здатність бути активними в динамічному світі, орієнтованому на креативну творчість та саморозвиток [5].

Саме такий принцип визначає оновлення напрямів змісту мистецько-педагогічної освіти та її пріоритетів в професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва на основі інтегративно-інтерпретаційного підходу.

Семантика терміну «компетентність» трактується з виділенням її різних сторін: функціональності, діяльнісного характеру, соціальних та особистісних аспектів. Можна говорити про неоднозначність даного терміну у зв'язку з еволюційними процесами і прогресивними тенденціями у соціально-економічному житті сучасного суспільства та надати визначення: компетентність – це соціально-функціональна референція сукупності професійно-діяльнісних та особистісно-мотиваційних характеристик особистості як частини суспільства, яка

має необхідні якості для успішного виконання своїх функціональних обов'язків та відповідає сучасним вимогам. Поняття «мистецько-педагогічна компетентність» висвітлені в працях багатьох українських фахівців, зокрема, І. Беха, О. Білої, І. Зязюна, Т. Гуменникової, Н. Кічук, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін [2].

Характерною рисою нашого часу стало посилення уваги до інтеграційних процесів у сфері економіки, науки та освіти. Пронизуючи всі сфери життєдіяльності людини, формуючи реальності сьогодення, інтегративність багато в чому визначає особливості сучасного стилю мислення і сама породжує проблеми, які потребують серйозного осмислення та рішення. Виявлення різних форм інтеграції, причин їх виникнення та тенденцій розвитку, розкриття суперечливого характеру інтеграційних процесів у сучасному суспільстві – надзвичайно важливе у світоглядному, методологічному та безпосередньо практичному плані завдання всіх суспільних наук та розглядається багатьма науковцями, зокрема Л. Масол, А. Растрігіної, Ж. Сироткіної та ін. Інтегративність як міждисциплінарна кооперація, орієнтована на формування цілісної картини світу, створюваної комплексом базових дисциплін з урахуванням взаємододатковості змісту та єдності цілей і вимог визначено одним із основних принципів розробки змісту безперервної педагогічної освіти [7].

Педагогічна інтеграція – вища форма взаємозв'язку (розділів освіти, етапів освіти), якій властиво нерозривність компонентів, нова об'єктивність, нова структура, нові функції. Педагогічна інтеграція – це вища форма вираження єдності цілей, принципів змісту, форм організації навчання та виховання, здійснюваних у кількох розділах освіти, напрями інтенсифікації системи підготовки учнів. Педагогічна інтеграція – це створення укрупнених педагогічних одиниць з урахуванням взаємозв'язків різних компонентів освітнього процесу та кількох розділів підготовки учнів.

Музично-педагогічна інтеграція – це структуроване, доцільно організоване взаємодоповнення чинників та елементів змісту, форм і методів навчання в рамках освітньої системи на основі творчо-інтерпретаційного підходу до вивчення творів музичного мистецтва [3].

Існує багато видів інтеграції за методами, прийомами, способами, рівнями, напрямками. Результати інтеграційного навчання проявляються у розвитку творчого мислення студентів, воно сприяє інтенсифікації та систематизації навчально-пізнавальної діяльності. Завдання інтегрування не тільки показати області зіткнення кількох навчальних дисциплін, а через їх органічний реальний зв'язок дати учням уявлення про єдність навколишнього світу. На нашу думку, інтеграція містить в собі інтерпретаційний конструкт, який прискорює формування переконань та світогляду особистості.

Серед причин актуалізації інноваційних засобів інтерпретації сучасного мистецтва – розширення інформативно-комунікативних кордонів академічної науки, науково-філософських досліджень; жанрово-стильових пріоритетів музичного репертуару; нова онтологія звукотворчості та її моделювання за способами музикування; синтез і синергія мистецтв, повноцінне осмислювання теоретичних і практичних аспектів у галузях інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва [4].

Інтегративно-інтерпретаційна парадигма в мистецько-педагогічній освіті – явище досить складне, комплексне та багатостороннє за різновидами свого прояву, що потребує аналізу психологічної та педагогічної позиції.

Основна мета навчання на інтегративно-інтерпретаційній основі пов'язана з підвищенням та розширенням когнітивної активності учнів, отже, необхідне визначення психофізіологічних засад інтеграції і інтерпретації знань, чітке уявлення про фактичні особливості розвитку основних розумових дій.

Інтегративно-інтерпретаційний підхід до професійної мистецько-педагогічної підготовки вчителів музичного мистецтва забезпечуватиме формування готовності педагога до організації інтегративно-інтерпретаційного навчання школярів у рамках реалізації інтегративно-інтерпретаційних процесів у мистецько-педагогічній системі, якщо розкрито сутність наукових уявлень про інтегративно-інтерпретаційні засоби як наукові феномени; виділено підстави мистецько-педагогічної інтегративно-інтерпретаційної концепції та визначено фактори її реалізації; визначено особливості перебігу інтегративно-інтерпретаційних процесів у музично-професійній освіті майбутніх вчителів [3].

Проблематика формування інтегративно-інтерпретаційної компетентності вчителя музичного мистецтва визначає такі методи і засоби дослідження, як-от: вивчення філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з тематики проблеми, цілеспрямоване педагогічне спостереження, розкриття та обґрунтування сутності інтегративно-інтерпретаційного концепту як мистецько-педагогічної категорії, визначення факторів розкриття інтегративно-інтерпретаційних процесів у музично-професійній освіті, актуалізації інтегративно-інтерпретаційного підходу до професійно-педагогічної підготовки та художньо-естетичного вектору формування професійної компетентності вчителів музичного мистецтва.

Отже, з огляду на підвищення соціальної, культурної і мистецько-педагогічної значущості професійної діяльності педагога-музиканта, питання інтегративно-інтерпретаційної компетентності вчителя музичного мистецтва на часі та має розглядатися музикологічною спільнотою з урахуванням сучасних вимог світового та вітчизняного суспільства.

Література:

1. Barytska O.; Gavran, I.; Rosina, H.; Turovska, N.; Bukhniieva, O. Musicianship in the digital world: Interdisciplinary approach to bachelor's education. *Música Hodie*, Goiânia, v. 25, 2025. DOI: 10.5216/mh.v25.81928. Disponível em: <https://revistas.ufg.br/musica/article/view/81928>. Acesso em: 20 ago. 2025.
2. Бухнієва О.А. Науково-дослідницький складник педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Професійна підготовка фахівців мистецько-педагогічного профілю: теорія і практика : колективна монографія / за заг. ред. : гол. ред. О.О. Біла, д. пед. наук, проф.; відп. ред. О.А. Бухнієва, к. пед. наук, доц. Ізмаїл : ІДГУ. 2022. С.83-109.
<http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1693>
3. Бухнієва О. Сердюченко В. Інтерпретаційний аналіз в структурі професійної компетентності педагога-музиканта. The functioning of culture and art during the war: Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2024. P. 46-62.
<http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/460>
4. Бухнієва О. Аспекти інтерпретації народного музичного мистецтва у педагогічній освіті: євро-інтеграційний контент. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2025. Вип. 70. С. 63-70. DOI 10.31909/26168812.2025-(70)-7. <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/issue/view/42/39>
5. Кузнєцова І. Філософія сучасної культуро-мистецької освіти: цілісність світобачення через синергетичне мислення (огляд статей). *Філософія освіти*. 2010. Вип. 1-2 (9). С. 349-371.
6. Падалка Г.М. Парадокси і перспективи підготовки фахівців у системі професійної мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Сер. : Теорія і методика мистецької освіти. 2019. Вип. 26. С. 3-8.
7. Сироткіна Ж. Інтегративний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музики. *Вища освіта у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій*. Збірник наукових праць за матеріалами II Міжвузівської науково-практичної конференції (27 березня 2022 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ. 2022. С. 89-92.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ В КОНТЕКСТІ ПОЄДНАННЯ ДОСЯГНЕНЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ І ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В'юник О. В.

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, менеджменту
та комерційної діяльності,*

*Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна*

Наявність висококваліфікованих наукових кадрів в умовах сучасних реалій є одним із найважливіших аспектів подальшого розвитку наукової й освітньої сфер держав світу, оскільки саме вони створюють і поширюють нові знання, необхідні для активізації інноваційної активності усіх інших сфер економіки. Важливе значення має також наявність наукових кадрів у межах конкретних територій, що дозволяє вирівнювати регіональні диспропорції, сприяє сталому розвитку територій та зростанню їх конкурентних переваг у стратегічному вимірі [2].

До ключових компонент потенціалу наукових кадрів можуть бути віднесені: знання і кваліфікація, розвинені дослідницькі навички, високі комунікативні здібності, орієнтованість на постійний професійний розвиток і самовдосконалення [5]. Окрім того, важливими аспектами є усвідомлення соціальної відповідальності за ухвалені рішення, врахування соціальних реалій у вітчизняній практиці, наявність розвинених навичок застосування новітніх цифрових технологій [3]. Завдяки цьому наукові кадри можуть налагоджувати плідну співпрацю зі стейкхолдерами, виконувати дослідницькі проєкти на високому рівні, генерувати новітні знання, сприяти їх поширенню та використанню у практичній діяльності.

У різних країнах світу склалася усталена практика забезпечення якісної підготовки наукових кадрів. Наприклад, у США головний акцент зроблено на впровадженні міждисциплінарної підготовки, проходженні міжнародних стажувань, активній участі у різноманітних проєктах дослідницького типу, залученні молодих науковців. У європейських країнах, таких як Велика Британія, Німеччина, забезпечується поєднання академічної підготовки із дослідницькою активністю та практичною діяльністю, поширеною моделлю є тісна міжнародна співпраця задля спільного виконання досліджень і обміну кращим досвідом, впроваджено низку грантових програм [4].

Динаміку основних кількісних показників функціонування аспірантури в Україні, включаючи як наукові установи, так і заклади

вищої освіти (ЗВО) упродовж 2010-2024 років відображено на рис. 1. Можна констатувати, що стосовно загальної чисельності аспірантів в останні роки, зберігається тенденція до зростання, однак, обсяг вступу у 2024 році зменшився у порівнянні із 2022-2023 рр.

Рис. 1. Динаміка кількісних показників діяльності аспірантури в Україні (наукових установ та ЗВО) у 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [1]

Аналізуючи питому вагу осіб, які завершили навчання в аспірантурі із захистом дисертації (рис. 2), варто відзначити, що цей показник перебував на рівні приблизно $\frac{1}{4}$ за досліджуваний період, за виключенням 2022 року (мало місце суттєво нижче значення – 9,5%) та 2024 року, у якому зафіксовано суттєве зростання – до 64,1%.

Рис. 2. Частка осіб, які завершили навчання в аспірантурі із захистом дисертації (наукових установ та ЗВО) у 2010-2024 рр., %
Джерело: побудовано на основі даних [1]

Реалії сьогодення свідчать про наявність низки невирішених проблем у сфері підготовки наукових кадрів в Україні, пов'язаних із відтоком молодих фахівців, низьким рівнем фінансування, застарілою матеріально-технічною базою тощо, тривалою економічною і соціальною кризою, яка лише поглибилася в умовах воєнного стану.

Ключові пріоритети покращення підготовки наукових кадрів в Україні вважаємо за доцільне систематизувати за такими блоками.

Перший блок пов'язаний із удосконаленням механізмів фінансової підтримки, у тому числі, із запровадженням більш прозорих процедур відбору виконавців наукових досліджень, наданням належного рівня фінансування ЗВО і науковим установам, який би забезпечував не лише їх поточні потреби «виживання», але й дозволяв реалізовувати програми розвитку.

Другий блок передбачає забезпечення конкурентного рівня оплати праці наукових кадрів, оскільки на сьогодні низький її рівень порівняно з іншими видами економічної діяльності є однією із причин значного відтоку кваліфікованих фахівців (як за межі України, так і до інших сфер діяльності), небажання молоді пов'язувати свою професійну діяльність із науковою й освітньою сферами.

Третій блок передбачає максимальну імплементацію сучасного цифрового інструментарію, оскільки новітні цифрові технології та інструменти надають змогу оптимізувати час виконання наукових досліджень та підвищувати їх якість. Отже, в процесі підготовки наукових кадрів важливо забезпечувати всебічний розвиток їх цифрових навичок і компетентностей.

Четвертий блок націлений на сприяння підвищенню якості освітніх послуг та практикоорієнтованості навчання, що є усталеною практикою багатьох розвинених держав світу, де забезпечується поєднання академічної підготовки із практичними навичками. У цьому контексті важливо розвивати тісні відносини співпраці з різними категоріями стейкхолдерів, як на національному / локальному рівнях, так і у міжнародній площині (включаючи участь у програмах академічної мобільності, міжнародних проєктах, конкурсах, грантах та ін.).

П'ятий блок передбачає вдосконалення соціальної і молодіжної політики, впровадження програм соціальної підтримки науковців, розвиток належної інфраструктури, яка б дозволяла як виконувати наукові дослідження на високому рівні, так і створювала умови для забезпечення якості життя.

При цьому, слід акцентувати увагу, що наукові дослідження, проєкти тощо, важливо спрямовувати у напрямі сприяння досягненню пріоритетів сталого розвитку, поєднуючи економічні, соціальні та екологічні цілі, а сам механізм покращення підготовки наукових кадрів варто будувати на засадах комплексного підходу.

Література:

1. Аспірантура в Україні у 2024 році. Державна служба статистики України. К., 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/aspirantura/aspirantura_2024.xls (дата звернення: 10.10.2025).
2. Буй Ю.В., Гобир І.Б., Буй В.В. Оцінка стану наукових кадрів у Івано-Франківській області. *Ефективна економіка*. 2024. №11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_11_68 (дата звернення: 10.10.2025). DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.66>.
3. Дудка Т. Підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації: реалії воєнного часу та перспективи повоєнної відбудови України. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 26. С. 54-57. DOI: [10.58407/visnik.242609](https://doi.org/10.58407/visnik.242609).
4. Курята Я.Е., Крамська Ю.А., Лазута Р.Р., Могилевич В.Д., Коваленко І.Г., Лазута Р.Г., Зінченко Н.Р. Світовий досвід організації підготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2025. №3. С. 658-672. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3\(49\)-658-672](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3(49)-658-672).
5. Познанська І.В., Жукова Т.А. Розвиток національної системи кадрового забезпечення та формування ефективної праці науково-педагогічного персоналу вищої школи України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2023. №1-2. С. 37-49. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1-2\(84-85\).2023.37-49](https://doi.org/10.33987/vsed.1-2(84-85).2023.37-49).

ЕТИКА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДИЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Гненна В. О.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри гістології,*

*Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна*

Король А. П.

*кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри гістології,*

*Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна*

Говорушенко О. О.

студентка 4 курсу, спеціальність 222 «Медицина»,

*Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна*

Сектор охорони здоров'я отримує значні переваги від штучного інтелекту (ШІ), використовуючи його для постановки медичних діагнозів, планування лікування, управління пацієнтами та розробки ліків [5]. Інструменти штучного інтелекту, особливо машинне навчання, обробка природної мови та хірургія з використанням роботів, допомагають системам охорони здоров'я забезпечувати точність і персоналізований догляд, поліпшувати догляд за пацієнтами та ставати більш ефективними. Система штучного інтелекту здатна у будь-який момент зібрати та опрацювати великі обсяги інформації, зокрема повну історію хвороби пацієнта, результати його аналізів за всі роки лікування й дані про поточний стан здоров'я. Завдяки високій швидкості обробки таких даних зростає ймовірність своєчасного призначення оптимального лікування, що в окремих випадках може навіть врятувати життя пацієнта. ШІ відкриває можливості для підвищення якості та ефективності клінічних випробувань [2]. При цьому серйозними перешкодами залишаються етичні міркування щодо безпеки учасників даних, автономії медичних рішень, алгоритмічної упередженості, конфіденційності, прозорості та якості даних [5, 2]. Охорона здоров'я потребує етичної інтеграції ШІ, оскільки вимагає запобігання упередженості разом із безпечним управлінням даними та справедливим доступом до медичних послуг [5], визначенням відповідальності, виявлення ризиків, а також організацію належних каналів комунікації [2].

Успішне впровадження ШІ в галузі охорони здоров'я залежить від сприйняття пацієнтами [3]. В дослідженні [3] понад 75% пацієнтів висловили помітні переваги ШІ в охороні здоров'я, включаючи поліпшену точність діагностики (особливо в медичній візуалізації), підвищену ефективність, економію часу та персоналізовану допомогу. Однак приблизно 50–70% пацієнтів висловили серйозні занепокоєння щодо втрати людського контакту в наданні медичних послуг, надійності та безпеки, ризиків конфіденційності та безпеки даних, а також питань довіри, прозорості та автономії пацієнтів.

Проблеми також полягають і у фундаментальних питаннях щодо бажаності та пропорційності використання ШІ при лікуванні, специфічних для ШІ виклики, такі як пояснюваність та упередженість, а також в площині питань спільного прийняття рішень та професійної відповідальності [4]. Виявляється, що люди схильні покладати моральну відповідальність на штучний інтелект, хоча традиційно це вважається категоріальною помилкою в нормативній етиці [1].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) розробила рекомендації «Етика та управління штучним інтелектом для здоров'я: настанова щодо великих мультимодальних моделей» [6], адресовані органам державної влади, технологічним компаніям і медичним працівникам для забезпечення належного застосування великих мультимодальних моделей у сфері зміцнення та захисту здоров'я населення. У документі підкреслюється потенціал використання штучного інтелекту лікарями під час діагностики, аналізу симптомів і призначення лікування. Разом з тим наголошується, що технології генеративного штучного інтелекту можуть значно підвищити якість медичної допомоги лише за умови, що розробники, регулятори та користувачі таких систем враховуватимуть усі можливі ризики. ВООЗ також звертає увагу на небезпеку того, що алгоритми генеративного ШІ можуть навчатися на даних низької якості або з упередженнями, зокрема пов'язаними з расою, етнічним чи соціальним походженням, статтю, гендерною ідентичністю чи віком, що здатне спричинити шкоду пацієнтам у разі використання такої інформації. Етичні принципи ВООЗ щодо використання ШІ в охороні здоров'я схематично представлені на рис.1.

У публікації [7] розглянуто як переваги, так і виклики впровадження штучного інтелекту у вищу медичну освіту, а також окреслено ризики та потенційні загрози його застосування в медичних закладах вищої освіти в умовах сучасного науково-технічного прогресу.

Отже, етика та відповідальність використання штучного інтелекту в медичних наукових дослідженнях є одним із ключових викликів сучасної науки й практики охорони здоров'я. Застосування ШІ відкриває нові можливості для аналізу великих масивів даних, персоналізації лікування та прискорення наукових відкриттів, проте одночасно породжує низку етичних і правових питань.

По-перше, важливим є забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних пацієнтів, адже неконтрольований доступ чи

неналежне зберігання медичної інформації може призвести до порушення прав людини.

Рис. 1. Етичні принципи ВООЗ щодо використання ШІ в охороні здоров'я [6]

По-друге, слід враховувати проблему упередженості алгоритмів, які можуть відтворювати та навіть підсилювати соціальні чи гендерні нерівності через особливості навчальних вибірок.

Не менш значущим є питання прозорості та пояснюваності рішень ШІ – медичні фахівці повинні розуміти логіку, за якою система приймає рішення, щоб уникнути «чорної скриньки», що знижує рівень довіри.

Також важливо визначати межі відповідальності – хто нестиме її у випадку помилкового прогнозу чи некоректного використання алгоритму – розробник, дослідник чи лікар.

Запропонуємо принципи етики та відповідальності використання ШІ в медичних наукових дослідженнях:

1) Прозорість і пояснюваність – алгоритми повинні бути зрозумілими для дослідників і лікарів, щоб можна було інтерпретувати логіку прийняття рішень; уникнення «чорної скриньки» підвищує рівень довіри до системи.

2) Конфіденційність та захист даних – медичні дані пацієнтів мають бути надійно захищені від витоку чи неправомірного доступу; використання персональної інформації можливе лише з інформованої згоди пацієнтів.

3) Справедливість і недискримінація – алгоритми повинні уникати упередженості за статевою, віковою, соціальною чи етнічною ознакою; важливо контролювати якість навчальних вибірок, щоб уникнути викривлених результатів.

4) Безпека та надійність – системи ШІ мають бути ретельно протестовані перед використанням у клінічних або дослідницьких

умовах; потрібно враховувати ризики помилкових рішень та мінімізувати їх наслідки.

5) Автономія пацієнта – пацієнти повинні мати право знати, що рішення чи рекомендації ґрунтуються на ШІ; використання ШІ не повинно обмежувати можливості пацієнта брати участь у прийнятті рішень щодо власного здоров'я.

6) Підзвітність і відповідальність – має бути чітко визначено, хто несе відповідальність за результати використання ШІ – розробники, дослідники чи лікарі; необхідно розробити етичні та правові рамки, які регулюють цю сферу.

7) Орієнтація на благо пацієнта – головним пріоритетом має залишатися покращення здоров'я, якості життя та добробуту пацієнтів; використання ШІ повинно доповнювати, а не замінювати професійну компетентність лікаря.

Таким чином, використання штучного інтелекту в медичних наукових дослідженнях потребує балансу між інноваційністю та етичними принципами. Це означає дотримання принципів справедливості, безпеки, прозорості, підзвітності та орієнтації на благо пацієнта, а також формування регуляторних рамок і стандартів, які гарантуватимуть відповідальне впровадження ШІ у медичну сферу.

Література:

1. Kumar P., Kashyap S. AI in Healthcare. *Advances in Computational Intelligence and Robotics*. 2025. P. 1–26.
2. Muller S. H. A., van Rijssel T. I., Van Thiel G. J. M. W. Diffused responsibilities in technology-driven health research: The case of artificial intelligence systems in decentralized clinical trials. *Drug Discovery Today*. 2025. P. 104309.
3. Osnat B. Patient perspectives on artificial intelligence in healthcare: A global scoping review of benefits, ethical concerns, and implementation strategies. *International Journal of Medical Informatics*. 2025. P. 106007.
4. Bak M. A. R., Schut M. C., Ploem M. C. Embedding ethical and legal principles in AI-driven clinical practice: two use cases in laboratory diagnostics. *Journal of Responsible Technology*. 2025. P. 100133.
5. Perceived responsibility in AI-supported medicine / S. Krügel et al. *AI & SOCIETY*. 2024.
6. Ethics and governance of artificial intelligence for health: Guidance on large multi-modal models. Web-site. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/375579/9789240084759-eng.pdf?sequence=1> (Last accessed: September 3, 2025).
7. Шевченко В. Г., Муравйов П. Т., Кравець К. В. Етика використання штучного інтелекту у вищій медичній освіті. *Медична освіта*. 2025. № 1. С. 94–98.

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ І ТРАНСФОРМАЦІЇ

Гончарова О. С.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Брагіна Т. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри народної хореографії,
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

Брагін Ю. А.

*кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Сучасна вища освіта переживає одну з найглибших трансформацій у своїй історії. Цифрові технології, які спочатку виконували допоміжну роль, сьогодні радикально змінюють саму логіку здобуття, поширення та осмислення знань. Формується новий університетський простір – цифрово-медіалізований, відкритий і динамічний. Проте гуманітарна освіта в цих умовах стикається з подвійним викликом: необхідністю технологічної адаптації та збереженням своєї гуманістичної місії. Гуманітарні науки традиційно вважаються «повільним знанням», що формує здатність до рефлексії, інтерпретації та критичного мислення. Цифрове середовище натомість культивує інші якості, а саме: швидкість, алгоритмічність, фрагментарність сприйняття. Виникає парадокс: чим досконалішими стають технології, тим гострішою є потреба в гуманітарному розумінні світу, у здатності тлумачити смисли, моральні дилеми та соціальні наслідки технологічного прогресу. Однак, гуманітарна освіта в цифрову добу не втрачає актуальності. Навпаки, вона набуває стратегічного значення. Саме вона дає можливість осмислити питання етики штучного інтелекту, меж приватності, цифрової ізоляції та відповідальності за технологічні рішення.

Метою дослідження є осмислення впливу цифрових технологій на гуманітарну освіту, визначення головних викликів та шляхів гармонізації технологічного й гуманістичного підходів у сучасному університеті.

Гуманітарна освіта – це не лише передавання культурних знань, а й формування критичного мислення, уяви та етичної відповідальності. У добу технологічного прискорення вона стає засобом впорядкування символічного світу цифрової культури. На цьому тлі з'являється поняття *digital humanities* (цифрової гуманітаристики), що поєднує гуманітарні методи з інструментами аналізу даних і візуалізації. Цей підхід не замінює класичні гуманітарні практики, а інтегрує їх у цифровий простір. Як зазначає Кетлін Фіцпатрік, цифрова гуманітаристика «змінює сам спосіб мислення про знання, відкриваючи нові форми інтерпретації та співтворення» [1, р. 48]. Вона долає стару дихотомію між «технічним» і «гуманітарним», доводячи, що технології є частиною культури, а не лише інструментом. Крім того, у сучасній теорії обговорюють становлення *post-digital humanities* – підходу, в якому цифровість уже інтегрована в повсякденність, і межа між «диджитал» і «недиджитал» поступово стирається. Ця перспектива підкреслює, що гуманітарна освіта не може обирати «бути за межами технологій», а має навчитися працювати у світі, де технологія вже є частиною культурного середовища.

Упродовж останнього десятиліття цифрова трансформація стала одним із найпотужніших чинників, що змінює архітектуру світової освіти. Вона не лише модернізує інструменти навчання, а й трансформує саму логіку освітнього процесу від централізованої моделі передачі знань до відкритої, гнучкої та мережевої екосистеми. Однією з ключових тенденцій є активне впровадження технологій EdTech (спеціалізованих цифрових платформ, сервісів і застосунків, які підтримують процеси навчання, комунікації та оцінювання). Масові відкриті онлайн-курси (МООС), що розвиваються з початку 2010-х років, стали важливим інструментом демократизації знань і підвищення кваліфікації поза межами традиційних університетів. Іншим вектором змін стало впровадження штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності у навчальному процесі. ШІ вже використовується для адаптації освітніх програм до індивідуальних потреб студентів, створення персоналізованих навчальних траєкторій і підтримки педагогів через інтелектуальні системи аналізу даних. Віртуальна реальність, у свою чергу, відкриває можливість занурення у навчальні симуляції – від віртуальних лабораторій до реконструкцій історичних подій. Внаслідок цього освітній простір зазнає глибинної трансформації: від традиційного «класу» до інтерактивної цифрової екосистеми, в якій здобувачі освіти виступають не лише споживачами, а й творцями контенту. Така модель сприяє розвитку цифрової грамотності, критичного мислення та міждисциплінарної взаємодії.

Цифровізація водночас відкриває значні переваги. Вона забезпечує доступність освіти для широких верств населення, незалежно від географічних і соціальних бар'єрів; гнучкість через можливість навчатися у зручний час і в індивідуальному темпі; а також індивідуалізацію завдяки технологіям адаптивного навчання та аналітики великих даних [3, р. 41]. Проте за цими перевагами стоїть і потреба в нових педагогічних підходах, що поєднують технологічну інновацію з гуманістичними цінностями освіти. Йдеться не лише про технологічну адаптацію, а насамперед про збереження інтелектуальної глибини, етичного виміру та здатності до рефлексії, без яких гуманітарне знання втрачає свій сенс.

Одним із найпомітніших наслідків цифровізації є поверховість мислення. Дослідниця М. Вулф доводить, що постійне перебування у «екранному середовищі» змінює когнітивні процеси, знижує здатність до глибокого аналізу й рефлексії [5, р. 74]. Другий виклик – маргіналізація гуманітарних дисциплін на користь STEM-напрямів, що вважаються економічно вигіднішими. Це загрожує втраті критичного й ціннісного виміру освіти. Третій – криза комунікації. Онлайн-освіта зменшує простір живого діалогу, який є основою гуманітарного мислення. Як зазначає Ш. Теркл, цифрова комунікація «створює ілюзію близькості, але підриває здатність до глибокої розмови» [4, р. 26]. Четвертий виклик – питання академічної доброчесності. Використання штучного інтелекту у навчанні ставить нові питання щодо авторства, творчості та відповідальності. Освітня спільнота має виробити етичні стандарти, які дозволять поєднати технологічну інновацію з інтелектуальною чесністю. І нарешті, трансформація ролі викладача: він більше не є лише передавачем знань, а перетворюється на модератора культурного діалогу, фасилітатора критичного мислення, аналітика цифрового контексту.

Попри ризики, цифрова трансформація відкриває широкі перспективи для гуманітарної освіти. Вона створює умови для нових форматів дослідження, інтерактивності та міждисциплінарності. По-перше, цифрові інструменти дозволяють аналізувати великі обсяги даних і візуалізувати культурні процеси, що розширює межі гуманітарного пізнання. По-друге, віртуальні архіви, цифрові музеї та інтерактивні карти роблять культурну спадщину доступнішою та стимулюють нові форми інтерпретації. Проекти на кшталт *Europeana* чи *Digital Public Library of America* формують відкритий простір знання, де студент стає активним учасником дослідження. По-третє, онлайн-платформи й масові відкриті курси (МООС) демократизують освіту, долаючи географічні бар'єри та розширюючи доступ до світових гуманітарних ресурсів [3, р. 15]. По-четверте, гібридні формати навчання поєднують цифрові ресурси з живою взаємодією, що дозволяє зберегти емоційний та комунікативний потенціал гуманітарної освіти.

Цифровізація не повинна підміняти гуманістичні принципи освіти. Її інтеграція має ґрунтуватися на трьох стратегічних засадах: критичне осмислення технологій (навчання студентів працювати з даними не лише технічно, а й аналітично, із розумінням історичних і етичних контекстів); формування цифрової етики та медіаграмотності (здатності розпізнавати маніпуляції, фейки та алгоритмічні упередження); людиноцентризм (визнання, що технології мають служити людині, а не навпаки). Як наголошує М. Нусбаум, гуманітарна освіта формує «уяву, співпереживання і здатність до критичного судження – якості, без яких демократія стає уразливою» [2, р. 26]. Тож, сучасний університет має формувати не лише фахівця, а особистість, здатну діяти етично та рефлексивно в цифровій культурі. Освітні програми, що включають медіаграмотність, цифрову етику та критичну роботу з даними, стають важливим елементом захисту студента від поверхового або маніпулятивного сприйняття інформації.

Таким чином, цифрова революція докорінно змінює структуру освіти, однак гуманітарна складова залишається її осердям. Вона допомагає зберегти здатність до критичного мислення, глибокого розуміння смислів і моральної відповідальності. Гуманітарна освіта в цифрову добу – це не анахронізм, а умова виживання культури. Вона стає простором, де технологічні інновації осмислюються через людський досвід і цінності. Її місія – навчити бачити не лише «як» працюють технології, а й «навіщо», і що вони означають для людини. Отже, майбутнє гуманітарної освіти полягає не у протистоянні цифровізації, а в її осмисленні, перетворенні технологічного прогресу на інструмент розвитку культури, критичного мислення й етичної свідомості.

Література:

1. Fitzpatrick, K. (2019). *Generous Thinking: A Radical Approach to Saving the University*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 280 p.
2. Nussbaum, M. C. (2010). *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton University Press. 192 p.
3. Selwyn, N. (2016). *Education and Technology: Key Issues and Debates*. London: Bloomsbury Academic. 233 p.
4. Turkle, S. (2015). *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*. New York: Penguin Press. 223 p.
5. Wolf, M. (2018). *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. New York: HarperCollins. 272 p.

ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ПРОСТІР ВЗАЄМОДІЇ ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ У МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Городецький В. І.

*аспірант кафедри дизайну і теорії мистецтва,
Карпатський національний університет імен Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

У дослідженні розглянуто методичні засади викладання освітнього компонента «Ювелірне мистецтво» у контексті поєднання автентичних гуцульських технік художнього металу з сучасними інноваційними технологіями. Акцентовано на інтеграції традиційного ремісничого досвіду у мистецьку освіту шляхом поетапного навчання студентів-першокурсників – від виготовлення класичної обручки до створення складніших авторських ювелірних виробів, виконаних у давній гуцульській техніці насікання орнаменту пуансонами («писаками»).

Дослідження цієї теми вимагає звернення до широкого кола наукових праць, присвячених історії українського ювелірного мистецтва, розвитку художнього гуцульського металу, проблемам мистецької освіти та інтеграції народних традицій у сучасний освітній процес. Науковий дискурс останніх десятиліть акцентує увагу на тому, що саме освітні інституції виступають ключовим посередником між ремісничими техніками й новітніми художніми пошуками. У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників простежується спільна тенденція: збереження нематеріальної культурної спадщини України можливе лише за умови її активного залучення до мистецької освіти, де традиція не ізолюється, а трансформується відповідно до потреб сучасного суспільства.

У цьому контексті особливої ваги набувають дослідження, що висвітлюють поєднання традиційного гуцульського металіrstва з освітніми підходами, демонструють роль регіональних мистецьких шкіл (Вижниця, Косів, Івано-Франківськ) у підготовці нових поколінь майстрів, художників і ювелірів, а також підкреслюють значення міждисциплінарних і новаторських методів навчання.

М. Кравченко підкреслює, що розвиток авторських прикрас в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. відбувався у руслі поєднання традицій та новаторства [1]. Цю думку продовжує І. Удовиченко, наголошуючи, що поєднання народних традицій і сучасних художніх інновацій є підґрунтям розвитку мистецької освіти, спроможної забезпечити як збереження культурної спадщини, так і її трансформацію [2].

Важливим аспектом досліджень є акцент на культурній ідентичності. С. Луць визначає ювелірне мистецтво як чинник формування української ідентичності, що втілює архетипи й символи у художній

мові металу [3]. Вагоме значення мають дослідження О. Роготченка, який показує, що радянська доба стала періодом нищення української металопластики, але саме завдяки діяльності мистецьких закладів у Вижниці та Косові відбулося відродження гуцульських мосяжних традицій [4].

На концептуальному рівні вагомою є праця Р. Шмагала, який послідовно доводить, що мистецька освіта повинна поєднувати традицію й інновацію, інтегруючи народне мистецтво у сучасний дизайн і протидіяти масовій культурі та кітчу [5].

Сучасний етап розвитку мистецької освіти в Україні характеризується необхідністю переосмислення змісту професійної підготовки фахівців, здатних поєднувати автентичні традиції народного мистецтва з новітніми технологічними процесами. Особливої актуальності це набуває у сфері ювелірного мистецтва, де традиційні ручні техніки залишаються основою формування творчої індивідуальності майбутнього художника-ювеліра.

Освітній компонент «Ювелірне мистецтво», що викладається для студентів першого курсу в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), має на меті формування базових технічних і художніх навичок, необхідних для подальшого професійного становлення. Важливою методичною особливістю є поетапність навчання: від ознайомлення з інструментами, обладнанням та технікою безпеки – до виконання практичних завдань.

Початковим етапом практичної підготовки є виготовлення класичної обручки, що охоплює комплекс технологічних операцій: вимірювання, прокат металу на вальцях, згинання, паяння, зачистку, шліфування та полірування. Це завдання формує у студентів розуміння матеріалу, точність рухів, терплячість і відповідальність.

Наступним етапом є виконання обручки «Горянка» – авторської інтерпретації ювелірного твору, у якій поєднано сучасні техніки литва за виплавленими моделями з давньою гуцульською технікою насікання орнаменту пуансонами («писакими»). Використання цієї техніки сприяє розвитку у студентів здатності інтерпретувати художній задум у контексті мосяжних традицій Гуцульщини. Водночас студенти вдосконалюють прийоми окисиджування металу, шліфування та фінішного полірування, що формує комплексне уявлення про професійний завершальний процес виготовлення ювелірного виробу.

У процесі викладання освітнього компонента «Ювелірне мистецтво» простежується тенденція синтезу традиції та інновації, що поєднує автентичні техніки ручної обробки металу із сучасними цифровими технологіями, зокрема 3D-моделювання, цифрового аналізу форми, мікроскопічного дослідження структури металу та візуалізації майбутніх виробів у програмах Rhinoceros, ZBrush, Blender. Такий підхід сприяє не лише формуванню професійних компетентностей студентів, а й розвитку їхнього художнього мислення, креативності та

розуміння національної культурної спадщини як джерела натхнення для нових мистецьких форм.

Література:

1. Кравченко М. Авторські художні прикраси в Україні кінця XX – початку XXI століття. Традиції і сучасні тенденції. *Науковий вісник Закарпатського художнього інституту*. 2010. №1. С. 194-200.
2. Удовиченко І. Тенденції розвитку ювелірного мистецтва України другої половини XX початку XXI століття. *Художник і час. Декоративне мистецтво України на межі століть* : наук. зб. за матеріалами Всеук. наук.-практ. конф. Вінниця : ТВОРИ, 2023. С. 254-268.
3. Луць С. Ювелірне мистецтво як чинник культурної ідентичності України: аспекти сучасної історіографії. *Народознавчі зошити*. 2024. № 3 (177). С. 631–640. URL: <https://surl.li/petbjy> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Роготченко О. Ювелірне мистецтво України XX ст. Особливості розвитку. *Сучасне мистецтво*. 2013. №. 9. С. 117-127. URL: <https://surl.li/pksckq> (дата звернення: 08.10.2025).
5. Шмагало Р. Декоративно-ужиткове мистецтво: філософсько-освітні основи розвитку і сучасні виклики. Проблеми теорії мистецтва. *Художня освіта. Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2020. Вип. 34. С. 4-11. URL: <https://surl.li/lzxprc> (дата звернення: 11.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-13>

МЕНЕДЖМЕНТ ІННОВАЦІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАКТИК У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ОСВІТИ

Гриліцька А. В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту та державної служби,

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

Сучасна вища школа відіграє ключову роль у формуванні інноваційної економіки, що потребує ефективного менеджменту інновацій на всіх рівнях освітнього управління. В умовах інтеграції України до Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) важливим завданням є адаптація національних підходів до управління освітніми інноваціями відповідно до європейських практик [1].

Європейські університети активно реалізують інноваційні моделі управління, орієнтовані на партнерство між освітою, наукою та бізнесом. Ініціатива European Universities сприяє створенню інтегрованих академічних альянсів, що забезпечують міждисциплінарність, мобільність та сталий розвиток інституцій [1]. Для України такий досвід є цінним орієнтиром у контексті трансформації системи вищої освіти та впровадження нової Стратегії розвитку ВО України 2021–2031 [4].

Метою дослідження є аналіз європейських підходів до менеджменту інновацій у вищій освіті та розроблення рекомендацій щодо інтеграції українських практик у європейський інноваційний простір.

Основними завданнями є:

1. Охарактеризувати провідні європейські ініціативи у сфері інноваційного розвитку університетів.

2. Дослідити стан інноваційного менеджменту у закладах вищої освіти України.

3. Запропонувати практичні кроки для підвищення ефективності управління інноваціями на рівні кафедри менеджменту.

У дослідженні використано методи порівняльного аналізу, контент-аналіз звітів European University Association (EUA) (EUA, 2023) [2] та документів Erasmus+ National Office in Ukraine [3], а також системний підхід до вивчення взаємозв'язку між інституційними стратегіями та інноваційними процесами у ВНЗ.

Основними результатами є:

1. Європейський досвід. За даними EUA (2023), більшість європейських університетів мають формалізовані стратегії інноваційного розвитку, що включають цифровізацію, трансфер знань та створення офісів інновацій. Такі структури функціонують у межах принципів «трикутника знань» – освіта, дослідження, інновації [2].

2. Український контекст. У вітчизняних ЗВО інноваційна діяльність часто має фрагментарний характер і не завжди пов'язана з інституційними стратегіями розвитку [4]. Водночас спостерігається активізація міжнародної співпраці – участь у програмах Erasmus+, Horizon Europe та у партнерствах European Universities [3].

3. Інтеграційні можливості. Порівняльний аналіз свідчить, що українські університети демонструють високий потенціал у впровадженні інновацій у навчальний процес, але потребують більшої автономії, сталого фінансування та розвиненої інфраструктури підтримки інновацій [5].

Тож основними рекомендаціями можуть бути: перш за все, стратегічний рівень, тобто інтегрувати інноваційний менеджмент у стратегію розвитку кафедри; операційний рівень, а саме створити робочу групу з питань педагогічних інновацій, упроваджувати мікропроекти з цифрових технологій навчання; мережевий рівень – це розвивати партнерства з університетами ЄС у межах програм Erasmus+ та European Universities та культурний рівень: формувати

компетентності академічного підприємництва та інноваційного мислення у студентів-менеджерів.

Отже, інтеграція українських практик менеджменту інновацій у європейський освітній простір потребує системного підходу – поєднання стратегічного планування, розвитку організаційної культури інновацій і міжнародної кооперації. Європейські ініціативи та проєкти створюють умови для обміну досвідом, підвищення якості управління і формування нової моделі університету – відкритого, гнучкого й орієнтованого на інновації.

Література:

1. European Commission. (2023). European Universities Initiative: Transforming higher education in Europe. Brussels: EC Publications.

2. European University Association (EUA). (2023). Innovation and the University of the Future: EUA Innovation Report. Brussels: EUA.

3. Erasmus+ National Office in Ukraine (NEO). (2024). Annual Report 2023–2024. Київ.

4. Міністерство освіти і науки України. (2021). Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки. Київ.

5. VoxUkraine. (2023). Реформи вищої освіти: євроінтеграційний вимір. <https://voxukraine.org>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-14>

ОСВІТА І НАУКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гулевський М. О.

кандидат технічних наук,

викладач,

Приватний заклад «Інститут «Харківська школа архітектури»

м. Харків, Україна

Крупа Є. С.

кандидат технічних наук,

доцент,

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

м. Харків, Україна

Повномасштабне військове вторгнення поставило перед Україною безпрецедентні виклики, які торкнулися всіх сфер суспільного життя. В цих умовах відбувається докорінна переоцінка ролі освіти та науки, які

з інструментів мирного розвитку трансформувалися в ключові елементи національної стійкості та оборони.

Метою даної роботи є аналіз подвійної функції освітньо-наукової сфери у воєнний час: як безпосереднього чинника зміцнення обороноздатності та як фундаменту для майбутньої відбудови держави.

Основними положеннями дослідження є:

1. Формування інноваційного фронту для потреб оборони. Війна суттєво прискорила інтеграцію наукових розробок у військово-промисловий комплекс. Українські вчені та інженери активно працюють над створенням та модернізацією безпілотних авіаційних комплексів, систем радіоелектронної боротьби (РЕБ), засобів захищеного зв'язку та кібербезпеки. Наукові установи, що раніше займалися цивільними дослідженнями, переорієнтували свою діяльність на розробку матеріалів для бронезахисту, тактичної медицини та психологічної реабілітації військовослужбовців. Таким чином, наука перестала бути абстрактною галуззю і стала безпосереднім інструментом на полі бою, щодня рятуючи життя та наближаючи перемогу [1, с. 76].

2. Збереження та розвиток людського капіталу як запорука майбутнього. В умовах війни освіта виконує не лише свою пряму функцію – надання знань, – але й стає інструментом збереження нації. Організація безперервного освітнього процесу, навіть у дистанційному чи змішаному форматі, дозволяє запобігти появі «втраченого покоління», надає молоді психологічну опору, відчуття стабільності та перспективи [2, с. 48]. Більше того, відбувається адаптація освітніх програм до вимог часу: посилюється підготовка фахівців у сферах ІТ, інженерії, кібербезпеки, а також спеціалістів, які будуть затребувані у процесі повоєнної відбудови – архітекторів, енергетиків, психологів та фахівців з державного управління.

3. Освіта як інструмент протидії інформаційній агресії. Ворог веде війну не лише на полі бою, але і в інформаційному просторі. Критичне мислення, медіаграмотність та глибоке розуміння історії, які формує якісна освіта, є найефективнішою зброєю проти ворожої пропаганди та дезінформації. Школи та університети стали осередками виховання національної свідомості та стійкості, формуючи покоління громадян, здатних аналізувати інформацію та робити усвідомлений вибір на користь власної держави [3, с. 155].

Висновки. В умовах воєнного стану роль освіти та науки виходить далеко за межі традиційних уявлень. Вони стають невід'ємною частиною національної безпеки та стратегічним ресурсом, що працює як на негайні оборонні потреби, так і на довгострокову перспективу відновлення та модернізації України.

Інвестиції в наукові розробки та підтримка освітнього процесу сьогодні є прямими інвестиціями у перемогу та успішне європейське майбутнє нашої держави.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку комплексних державних програм стимулювання наукових досліджень оборонного спрямування та інтеграції українського освітнього простору до європейського.

Література:

1. Kotun, K., Banit, O., & Radomskyi, I. (2023). Educational challenges and innovations in higher pedagogical education in Ukraine: from the destructive consequences of war to effective blended learning. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*, 2(8), 71-84. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.71-84](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.71-84).
2. Budanov, V., & Rodionov, V. (2023). Trends and problems of higher education in Ukraine in contemporary conditions. *Human Geography Journal*, 35, 37–51. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-04>.
3. Bondarenko, H. (2022). Ukrainian Education in Wartime: Challenges and Problems. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*, (62), 142-159. <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-06>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-15>

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА ЕТИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Данкович Н. І.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України створила не лише військово-політичний, а й глибокий цивілізаційний виклик для українського суспільства, зокрема в освітньо-науковій сфері. У цих умовах академічна доброчесність (АД) і етика наукових досліджень (ЕНД) набувають нового стратегічного змісту – від засобу внутрішнього контролю якості до складової інформаційної безпеки та національної стійкості [1].

Російсько-українська війна супроводжується потужними дезінформаційними потоками, що впливають на академічне середовище. Тому дотримання принципів доброчесності – це не лише вимога закону, а й форма етичного спротиву пропаганді. Як зазначає Хамітов [2], академічна доброчесність у воєнний час перетворюється на «етичну волю», що визначає моральні межі наукової діяльності.

Важливою віхою став документ Комітету з питань етики НАЗЯВО (2023), який рекомендує припинити або обмежити використання джерел

держави-агресора в наукових публікаціях [3]. Це засвідчує переорієнтацію української науки з парадигми «універсального нейтралітету» на етику безпеки, коли академічна відповідальність поєднується з національною свідомістю.

В умовах воєнного стану виникають нові виклики академічній доброчесності: дистанційне навчання, нерівний доступ до ресурсів, психологічна вразливість студентів і дослідників. Для збереження довіри до результатів наукової діяльності заклади вищої освіти мають переходити від реактивних заходів (виявлення плагіату) до проактивного виховання етичної культури – інтеграції етичних кейсів, міждисциплінарних завдань, прозорих механізмів перевірки [4; 5].

Війна також загострила гуманітарні та правові аспекти проведення досліджень. Принцип «Do No Harm» («Не нашкодь») стає ключовим підходом до роботи з даними про жертв, ветеранів та вимушено переміщених осіб [6]. У цьому контексті етика науки набуває гуманітарного виміру – вона не лише контролює процес, а й захищає гідність людини як носія наукової істини.

Таким чином, у воєнний час академічна доброчесність в Україні перетворюється на інституційно-моральний щит – чинник, що забезпечує міжнародну довіру, підтримує національну безпеку та формує основу для післявоєнного відновлення наукової спільноти.

Українська академічна доброчесність у воєнний час перетворилася з інституційного регулятора на стратегічний елемент інформаційної безпеки та національної стійкості. Вона поєднує три ключові вектори: безпековий – протидія дезінформації, фільтрація джерел держави-агресора; соціогуманітарний – захист вразливих груп і розвиток гуманітарної адвокації; методологічний – підвищення строгості досліджень і розвиток етики стійкості.

Література:

1. Харківська А., Прокопенко А. Етика наукових досліджень в умовах війни: академічна доброчесність у вищій освіті – 2024. – № 2(59). – С. 99–102. – DOI: 10.15330/obrii.59.2.99-102.
2. Хамітов Н. Академічна доброчесність як виклик, вимога і воля: контексти філософської антропології, етики й філософії освіти // Філософія освіти / Philosophy of Education. – 2023. – № 2. – С. 5–14. – URL: <https://philosopheducation.com> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Рекомендації Комітету з питань етики щодо припинення (обмеження) використання джерел інформації держави-агресора в наукових публікаціях : протокол № 36(46) від 30.11.2023 р. – Київ : НАЗЯВО, 2023. – 7 с. – URL: <https://naqa.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Антонюк Н. А. Академічна доброчесність у вітчизняному просторі: виклики, підходи, практики // Збірник наукових праць

Луцького педагогічного коледжу. – 2022. – № 24. – С. 440–447. – URL: <https://lpc-dspace.org.ua> (дата звернення: 12.10.2025).

5. Куліш А. М., Литвиненко Т. В. Академічна доброчесність в Україні: місце в освітньому процесі та законодавче регулювання // Наукові записки. Серія: Право. – 2022. – № 12. – С. 258–265. – DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-258-265.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-16>

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ

Дрозд Т. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук*

*КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
м. Вінниця, Україна*

Повномасштабне вторгнення окупантів на територію України посилює ті виклики, які постали перед нашою країною ще з 2014 року. Це втрата відчуття безпеки, стабільності та перспективи, натомість – стан невизначеності, емоційного виснаження, погіршення здоров'я, для мільйонів українців – розлука з близькими, економічні складнощі, вимушене переселення, втрачені житло і робота.

За даними Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні, здійсненого Міжнародною організацією з міграції у 2024 році, серед стратегій подолання проблем зазвичай респондентами визначаються ті, що можуть закрити базові потреби: купівля більш дешевих продовольчих і непродовольчих товарів, зменшення витрат на продовольчі та непродовольчі товари, зменшення споживання комунальних послуг (води, електрики, газу тощо), витрати заощаджень [4]. Найменш популярними формами допомоги у розв'язанні проблем вважають можливості здобуття освіти та перекваліфікацію, опанування іншої спеціальності, за винятком ВПО, які потребують можливостей для заробітку [4].

Відтак, констатуємо той факт, що значення освіти в нашому суспільстві нині є недооціненим. Зауважимо, що ми маємо на увазі не формальну освіту, яка, звісно, створює умови для оволодіння базовими професійними компетентностями, але потребує значно більше часу та зусиль здобувача на опанування освітньої програми. Ми говоримо про важливість неформальної освіти, яка є гнучким інструментом особистісного й професійного розвитку, надає змогу людині оперативно

здобувати потрібні знання й навички, реагуючи на зміни в суспільстві, технологіях та на ринку праці.

Розвиток неформальної освіти є освітнім трендом сучасності, для України сьогодні – це не лише можливість враховувати загальні тенденції, а необхідність, обумовлена проблемами й викликами, що потребують уваги й розв’язання.

У Законі України «Про освіту» (стаття 18) зазначено, що «освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя і спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки» [3]. Вивчення досвіду освіти дорослих в європейських країнах дозволяє зробити висновок, що через таке навчання реалізується механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантія громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя [7]. Автори термінологічного словника «Освіта дорослих» класифікують її як «унікальний соціальний інститут, здатний не тільки розвивати та примножувати людський капітал, а й впливати на майбутнє особистості, суспільства, держави» [7].

Проблеми освіти дорослих в Україні активно досліджують упродовж останніх десятиліть (В. Кремень, Л. Лук’янова, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Баніт, С. Сисоева, Т. Сорочан та ін.).

Неформальну освіту дорослих в умовах російсько-української війни розглядає у своїх роботах О. Аніщенко. Дослідниця обґрунтувала необхідність перегляду в Україні концептуальних уявлень про неформальну освіту, місію відповідних закладів у сучасному суспільстві [1]. Розвиток освіти дорослих в Україні в умовах воєнного та післявоєнного стану став предметом наукового розгляду В. Любарець та І. Яковенка. Науковці приділили увагу характеристиці управлінських моделей, до прикладу, діяльності центрів освіти дорослих [6]. У полі зору Ю. Бойчука та А. Боярської-Хоменко – внутрішньо переміщені особи та освіта дорослих як ресурс для соціальної адаптації зазначеної категорії громадян в умовах воєнного стану [2].

Ми маємо на меті зацентрувати увагу на концептуальних змінах, завдяки яким освіта дорослих під час війни стала ресурсом соціальної адаптації, особистісного розвитку, економічної підтримки та професійної реалізації, громадянської згуртованості.

Інституційно організація неформальної освіти є різноманітною. Це і самостійні заклади (арт-майданчики, школи розвитку, центри активного довголіття, т. ін.), підрозділи закладів професійно-технічної чи вищої освіти (центри професійного зростання, університети третього віку, центри освіти дорослих, народні університети тощо), проекти чи структурні підрозділи на базі органів місцевого самоврядування (департаменти соціальної політики), закладів культури (бібліотек, музеїв), проекти чи окремі напрями діяльності громадських організацій, соціальні підприємства тощо.

Попри різноманіття назв, такі інституції мають ключові спільні риси, серед яких: тематична різноплановість освітніх пропозицій та організаційних форм навчання; гнучкість в організації освітнього процесу, зокрема у виборі методів та прийомів навчання; зорієнтованість на освітні потреби конкретних категорій дорослих, доречна індивідуалізація, врахування загального й особистісного контексту; добровільність навчання і високий рівень мотивації тих, хто навчається; опора на досвід учасників освітнього процесу, максимальна практична спрямованість, використання активних форм роботи.

Розглянемо, як змінилися у 2022 році й надалі цільові аудиторії, пріоритетні напрями навчання та форми роботи, використовуючи відкриті джерела, зокрема й інформацію щодо реалізації довготривалого проєкту «Сприяння освіті дорослих в Україні» Представництва DVV International в Україні, який втілюється за сприяння Федерального Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини.

У 2020 році за підсумками проєкту «Дослідження освітніх потреб соціально вразливих верств Вінницької громади», реалізованого громадською організацією «Центр Поділля-Соціум» за підтримки DVV International в Україні, був підготовлений аналітичний звіт «Освітні потреби і неформальна освіта дорослих» [5].

Які ж соціально-вразливі групи перебували у фокусі уваги? Їх визначено п'ять: молоді мами, люди поважного віку – пенсіонери, люди з інвалідністю, учасники антитерористичної операції (АТО), внутрішньо переміщені особи (ВПО). Щодо ВПО, зазначено, що з 2014 по 2018 роки підтримка цієї цільової аудиторії була більш систематичною, проте на момент проведення дослідження відбулося зменшення кількості активностей та освітніх пропозицій.

На основі порівняльного аналізу ініціатив неурядових громадських організацій доходимо висновку, що пріоритетними категоріями громадян, на яких зосередились надавачі послуг неформальної освіти в Україні після повномасштабного вторгнення, є:

- ветерани, демобілізовані військові та їхні родини,
- внутрішньо переміщені особи,
- особи з інвалідністю та постраждалі через війну,
- сім'ї загиблих і зниклих безвісти,
- вчителі, психологи, працівники соціальної сфери,
- особи працездатного віку, які втратили роботу.

Порівнюючи тематику навчальних курсів, актуальну у 2020 році, й сучасні пропозиції неформальної освіти, переконуємось: бачення змісту і значення навчальних курсів доволі суттєво змінилося після повномасштабного вторгнення. Проілюструємо це, узагальнивши інформацію в таблиці 1.

Таблиця 1

**Тематика навчальних курсів та освітніх подій:
актуальність і потреби воєнного часу**

Напрямок	Тематика до 2022 року	Актуалізована тематика у 2022 році й надалі
Комунікація, міжособистісні взаємини	Ефективна комунікація; культура діалогу; конфліктологія	Комунікація під час війни: як спілкуватися без конфліктів; комунікація, чутлива до травми: принципи та практики підтримки; медіація в громадах
Фінансова грамотність і підприємництво	Фінансова грамотність; створення та ведення бізнесу; маркетинг і просування товарів та послуг	Підприємництво для ветеранів і ВПО; мікробізнес під час війни; фінансова стабільність у кризових умовах
Підвищення кваліфікації, перекваліфікація	Професійний розвиток фахівців різних галузей; курси підвищення кваліфікації педагогів, державних службовців; основи підприємництва	Професійна адаптація ветеранів та військових; курси, спеціалізовані на ІТ-технологіях, бізнес-аналізі, менеджменті проєктів
Психологічний розвиток та особистісне зростання	Лідерство; публічні виступи; тайм-менеджмент, стрес та його подолання	Практики психологічної стійкості, самовідновлення і саморегуляції у кризі; реінтеграція ветеранів та їхніх родин; психологічна адаптація та соціальна підтримка ВПО; підтримка ментального здоров'я волонтерів
Громадянська освіта і правова обізнаність	Активне громадянство; демократія і права людини	Громадянська стійкість; волонтерство й правові аспекти допомоги; участь у відбудові громади; захист прав під час воєнного стану; соціальні гарантії пільгових категорій громадян
Цифрові навички	Освоєння сучасних технологій користування комп'ютером, онлайн-сервісами, зокрема й робота в Інтернеті	Штучний інтелект; кібербезпека у воєнний час; онлайн-координація допомоги; е-урядування для громадян

Напрям	Тематика до 2022 року	Актуалізована тематика у 2022 році й надалі
Вивчення іноземних мов	Англійська для подорожей або бізнесу	Англійська для міжнародного співробітництва
Вивчення української мови	Новий український правопис	Українська – мова перемоги! (основною цільовою аудиторією стали ВПО)
Мистецькі та творчі курси	Фотографія; дизайн; декоративно-прикладне мистецтво	Арт-терапія; творчість як засіб реабілітації; декоративно-прикладне мистецтво: від хобі до джерела доходу; хенд-мейд-від самозайнятості до креативної економіки
Громадська активність і волонтерство	Основи проєктного менеджменту, соціальне підприємництво	Інституційний розвиток громадської організації в умовах невизначеності; криза як каталізатор соціальних змін; єдність і солідарність у кризі: уроки громадської взаємодії; фандрейзинг у кризових умовах; виклики, що згуртовують: соціальний капітал у час війни

Примітка: узагальнено автором на основі відкритих джерел.

Звісно, подана вище інформація не претендує на вичерпність, натомість чітко демонструє загальну тенденцію: максимальне врахування в освітніх пропозиціях реалій та потреб воєнного часу, проєкції на повоєнне відновлення країни.

До зазначених тематичних характеристик додамо, що гнучкість форматів навчання, зокрема використання змішаної форми, доступність онлайн-навчання в асинхронному режимі створили додаткові освітні можливості з огляду на безпекову ситуацію, внутрішні переміщення, руйнування інфраструктури тощо.

Таким чином, у період війни неформальна освіта в Україні підсилила функцію осередку соціальної інтеграції громадян, поєднання особистісних запитів і потреб щодо відновлення трудового ресурсу із розвитком громад, активізацією громадянської участі.

Призначення освіти дорослих нині – надати відчуття підтримки, доступності (незалежно від віку, рівня освіти, соціального статусу чи життєвих обставин, в яких перебуває людина), психологічного затишку, емоційної єдності, безпеки, підсилити самозарадність і соціальну активність.

Ми свідомі того, що перед освітою дорослих в Україні виникають численні виклики. Потрібна комплексна політика, належна увага до освіти дорослих на державному рівні, зокрема й доопрацювання відповідної законодавчої бази (прийняття Закону України «Про освіту дорослих»), матеріальна, інфраструктурна, технічна, методична підтримка провайдерів освітньої діяльності, які надають освітні послуги дорослому населенню, організація більш чіткої їх взаємодії із Центрами зайнятості, ветеранськими організаціями й представниками бізнесу.

Низька поінформованість пересічних громадян щодо освітніх пропозицій свідчить про необхідність постійної інформаційно-просвітницької роботи з використанням різноманітних інформаційних каналів, про важливість консолідації зусиль, розвиток стійких партнерств, у тому числі на рівні локальних (місцевих, регіональних) ІГС. Окремої уваги потребує питання інституційного розвитку ГО, проведення навчань для представників молодих, новостворених об'єднань, підтримка на місцевому рівні ІГС, організованих вимушеними переселенцями, їхнє залучення до мережевої взаємодії.

Наразі надзвичайно важливо для України використовувати можливості міжнародного співробітництва, адже така взаємодія забезпечує обмін досвідом, доступ до інноваційних освітніх практик і ресурсів, сприяє професійному розвитку фахівців та інтеграції української системи освіти дорослих у європейський простір безперервного навчання.

Сприяння розвитку освіти дорослих має стати одним із визначальних завдань національної освітньої політики, оскільки освіта дорослого населення є соціальним індикатором людноспрямованої політики держави, ефективною стратегією підтримки громадян, практичним шляхом стабілізації суспільства та досягнення соціально-економічного добробуту.

Література:

1. Аніщенко О. Неформальна освіта дорослих в умовах російсько-української війни: стан, проблеми і перспективи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1 (21). С. 18-34.
2. Бойчук Ю.Д., Боярська-Хоменко А.В. Освіта дорослих як ресурс для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 2 (26). С. 35-45.
3. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні: опитування загального населення. 2024. Режим доступу: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf

5. Кіпень В.П. Освітні потреби і неформальна освіта дорослих. Аналітичний звіт. Вінниця, 2020. 124 с.

6. Любарець В., Яковенко І. Перспективи управління розвитком освіти дорослих в умовах воєнного та післявоєнного стану України. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42854/1/Liybarets_Yakovenko_Perspekt_upr.pdf

7. Освіта дорослих : короткий термінологічний словник / авт.-упор. Лук'янова Л., Аніщенко О. Київ; Ніжин, 2014. 108 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-17>

КУРС «ФІЗІОЛОГІЯ ТА БІОХІМІЯ ТВАРИН В УМОВАХ ДІЇ СТРЕС-ФАКТОРІВ» ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «БІОЛОГІЯ ТА БІОХІМІЯ» ТРЕТЬОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Жиденко А. О.

*доктор біологічних наук,
професор кафедри біології,
професор кафедри біологічних основ фізичного виховання і спорту,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

Паперник В. В.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри екології географії та природокористування,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

У зв'язку з триваючою війною в Україні постають нові виклики у підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів, особливо в умовах навчального року 2025–2026. Багатогадинні повітряні тривоги та планові відключення електроенергії унеможливають проведення занять у форматі офлайн і значно ускладнюють онлайн-навчання, зокрема за спеціальністю 091 «Біологія та біохімія» третій рівень вищої освіти (доктор філософії). Серед нормативних дисциплін цієї освітньої програми слід виділити : ОК 8. Методологія і методи наукового дослідження у біології (іспит); ОК 10. Біохімія макромолекул з основами біокаталізу (іспит) та вибіркова дисципліна 1. Фізіологія та біохімія тварин в умовах дії стрес-факторів (залік). Викладання цих дисциплін потребує глибокого наповнення лекцій проблемними фізіолого-біохімічними питаннями, що дозволяє здобувачам краще зрозуміти механізми адаптації організму на різних рівнях його функціонування.

Необхідною умовою є використання наочних матеріалів (презентацій, схем, відео) та сучасних лабораторних дослідів. Одним із шляхів вирішення проблем дистанційного навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) є впровадження моделей, розроблених на основі теоретико-методичних засад, зокрема підходу Ю.С. Красильника, який визначає дистанційне навчання як сукупність психолого-педагогічних і телекомунікаційних технологій, що забезпечують здобуття освіти без фізичної присутності у ЗВО [1, с. 86]. Система Moodle, за Ю.В. Триусом, дозволяє організувати повноцінний освітній процес, включаючи навчальні матеріали, контроль та оцінювання знань. Її застосування надає переваги закладам освіти, викладачам та студентам в умовах дистанційної освіти, а також може використовуватись для підтримки традиційного навчання в умовах змішаного формату [2, с. 8–11]. Додатково використовуються платформи Zoom та інші засоби синхронної й асинхронної взаємодії.

Курс «Фізіологія та біохімія тварин в умовах дії стрес-факторів» спрямований на глибоке вивчення фізіологічних та біохімічних механізмів адаптації тварин до дії різноманітних стрес-факторів (екологічних, технологічних, соціальних). Особлива увага приділяється нейроендокринній регуляції, метаболічним змінам, а також сучасним методам дослідження стресу в біології. Програма інтегрує теоретичні знання з практичними навичками аналізу біохімічних показників, що дозволяє формувати компетентності для наукової та прикладної діяльності в галузі біології, ветеринарії та біомедицини. Для успішного опанування дисципліни здобувач повинен мати базові знання з: зоології; біохімії; фізіології; методології і методів наукових досліджень у біології.

Мета дисципліни. Формування у здобувачів третього рівня вищої освіти (PhD) спеціальності 091 «Біологія та біохімія» поглиблених знань про фізіолого-біохімічні механізми адаптації тварин до дії стрес-чинників, а також розвиток умінь аналізувати регуляторні процеси життєдіяльності на різних рівнях організації живої матерії. Структура дисципліни: обсяг 90 годин (3 кредити ECTS), 14 годин лекції, 16 годин практичних занять, 60 годин самостійної роботи студентів.

Змістовий модуль 1. Фізіологія та біохімія тварин.

Тема 1. Основні фізіологічні принципи і закони функціонування організму тварин: структура– функція, гомеостаз, саморегуляція. Концепція У. Кеннона ("Мудрість тіла").

Тема 2. Фізіолого-біохімічні процеси гомеостазу та енантіостазу. Прямі та зворотні зв'язки, енергетичний баланс, ріст і розвиток.

Змістовий модуль 2. Феномен стресу: біологічні та психологічні основи. Концепція стресу Г. Сельє.

Тема 3. Історія концепції стресу: від «боротися або тікати» (У. Кенон) до фаз реагування організму на будь-який стрес-чинник (Г. Сельє). Екологічні чинники та патологічні стани.

Тема 4. Загальний адаптаційний синдром Г. Сельє. Еустрес і дистрес: фізіологічні прояви.

Змістовий модуль 3. Сучасні принципи і механізми формування адаптації тварин в умовах дії стрес-чинників: фізіолого-біохімічні основи формування системного структурного сліду.

Тема 5. Сучасні фізіолого-біохімічні механізми активації формування адаптації у тварин.

Тема 6. Системний структурний слід: фізіолого-біохімічні зміни при повторювальному впливі стрес-чинника, корекції стресорної патології.

Тема 7. Класифікація та характеристика позитивних ефектів морфологічної, довготривалої адаптації: формування стійкості до стресорних факторів.

Практичні роботи:

1. Вітаміни, коензими, ензими та їх кінетичні властивості. Дослідження вмісту та функціональних характеристик вітамінів, ферментів і гормонів у біологічних зразках.

2. Гормони та їх роль у метаболічних процесах. Аналіз механізмів гормональної регуляції обміну речовин. Визначення концентрацій та активності гормонів.

3. Біохімічні показники біологічних рідин. Дослідження сечі, м'яса та інших біологічних субстратів як індикаторів метаболічного стану організму.

4. Біохімічні показники молока. Вивчення впливу екзогенних чинників на склад молока та продуктивність тварин.

5. Внутрішнє середовище організму. Аналіз об'єму, складу, функцій і фізико-хімічних властивостей крові, лімфи та тканинної рідини у різних видів тварин [3, 8-11].

6. Еволюція систем циркуляції рідин. Порівняльний аналіз структурно-функціональних особливостей систем кровообігу у представників різних таксонів.

7. Формування умовних рефлексів. Дослідження утворення слиновидільного, харчового, рухово-оборонного та рухово-харчового умовних рефлексів у собак. Вивчення впливу різних чинників на час їх формування.

8. Енергетичний обмін у тварин. Аналіз еволюції величини основного обміну у різних видів тварин та впливу температури тіла на інтенсивність метаболізму.

Висновок. Тематика лекцій і практичних занять формує цілісне уявлення про вплив стрес-чинників на фізіолого-біохімічні механізми регуляції життєдіяльності тварин. Здобувачі третього рівня вищої освіти за спеціальністю 091 «Біологія та біохімія» мають не лише засвоїти фундаментальні знання, а й розвинути: чуттєво-логічне світосприйняття, системно-логічне мислення та цілісний причинно-системний світогляд.

Література:

1. Красильник Ю. С. Теоретико-методичні основи проектування дистанційного навчання в умовах ЗВО. *Педагогічні науки*. 2021. Випуск 94. С. 86-92. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-94-12>
2. Анікіна І.В., Антонюк Л.В., Багно Ю.М., Хміль О.О., Чемерис О.А. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. №13 (18). С.39-54. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-39-54](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-39-54)
3. Куртяк Ф. Ф. Фізіологія людини і тварин. Практикум. Частина 2. Терморегуляція, виділення, внутрішня секреція, фізіологія збудливих тканин, фізіологія нервової системи, фізіологія сенсорних систем, вища нервова діяльність [Текст]: навч. посіб. Ужгород: Говерла, 2024. 68 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-18>

ПІДГОТОВКА НАУКОВИХ КАДРІВ З ТЕОРЕТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: ПОТРЕБИ, ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ

Заїчко Н. В.

*доктор медичних наук, професор,
завідувачка кафедри біохімії ім. професора О. О. Пентюка,
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна*

Штатько О. І.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент ЗВО кафедри біохімії ім. професора О. О. Пентюка,
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна*

Бобецька О. П.

*доктор філософії за спеціальністю 222 «Медицина»,
асистент кафедри біохімії ім. професора О. О. Пентюка,
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна*

За останнє десятиріччя в Україні відбулись фундаментальні зміни у галузі вищої медичної освіти: запроваджена триступенева система «бакалавр – магістр – доктор філософії»; підготовка здобувачів освіти здійснюється за освітньо-професійними (бакалавр, магістр) та освітньо-

науковими (доктор філософії) програмами; зміст і обсяг освітніх програм регламентовані стандартами вищої освіти (за наявності) та Національною рамкою кваліфікацій; сформована національна система контролю за якістю вищої освіти та присвоєнням професійних кваліфікацій; набувається практика академічної мобільності та грантової діяльності. В контексті національної стратегії розвитку вищої освіти в Україні [1] важливе значення для формування привабливості закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри у галузі охорони здоров'я та соціального забезпечення може відігравати напрямок теоретичної медицини.

Теоретична медицина є фундаментальною складовою галузі охорони здоров'я, що займається вивченням загальних закономірностей функціонування організму людини, встановленням механізмів розвитку патологічних станів, створенням нових концептуальних підходів до збереження здоров'я, діагностики та лікування захворювань. Теоретична медицина охоплює такі науки, як анатомія, медична біохімія, гістологія, фізіологія, патофізіологія, мікробіологія, фармакологія, що слугують основою для розуміння механізмів функціонування організму людини в нормі та при патології, і є критично важливими для обґрунтованого вибору тактики діагностики та лікування.

Сучасна підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти – докторів філософії (PhD) з теоретичної медицини спрямована не тільки на формування професіоналів за визначеною вузькою спеціалізацією, а й на виховання «міждисциплінарних» науковців, здатних інтегрувати інформацію з різних галузей знань і працювати на стику наук. Наукові напрямки теоретичної медицини слугують генератором нових ідей та гіпотез, що перевіряються в експериментальних умовах і виступають двигуном прогресу та інновацій в клінічній медицині. Доктор філософії, підготовлений за фундаментальним науковим напрямом, має можливість будувати успішну наукову кар'єру та продовжувати дослідницьку діяльність в закладах вищої освіти, працювати в науково-дослідних установах, мати доступ до вищих і більш престижних посад в охороні здоров'я, залучатись до передових наукових досліджень, брати участь у формуванні стандартів освіти, розробці та управлінні проектами тощо.

Незважаючи на безсумнівну важливість наукових досягнень теоретичної медицини, її потенційними недоліками слід вважати певну відірваність від клінічних реалій (результати та висновки, отримані на тваринних моделях чи культурах клітин не завжди адекватно відображають патологічний процес в організмі людини); існування трансляційного розриву (повільного переходу від теорії чи дослідної моделі до реального клінічного використання); ризик надмірного фокусування на абстрактних концепціях та вузькоспеціалізованих дослідженнях (певна відірваність від реальних потреб хворих чи

пріоритетів галузі охорони здоров'я). Крім того, фундаментальні дослідження зазвичай вимагають значних і тривалих інвестицій, а їхня практична віддача може бути неочевидною або занадто відтермінованою.

В умовах сьогодення якісна підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» за напрямками теоретичної медицини вимагає запровадження принципів міждисциплінарної інтеграції та конвергенції наук (з метою підготовки фахівців, здатних працювати на перетині медицини, біології, інженерії, фізики, інформатики) і, відповідно, спільного керівництва (зокрема, співпраці біохіміка та клініциста, генетика та IT-спеціаліста, фізика та фармаколога). В освітньо-науковій програмі підготовки докторів філософії з теоретичної медицини доцільно інтегрувати курси з біоінформатики, обчислювальної біології та аналізу великих даних «Big Data» (з метою набуття навичок якісного самостійного опрацювання та інтерпретації геномних, протеомних чи клінічних масивів даних) [2], штучного інтелекту та машинного навчання (для прискорення наукових відкриттів, медичних інновацій, ідентифікації нових фармакологічних мішеней, створення ефективних діагностичних алгоритмів та прогностичних моделей тощо) [3; 4]. Такий підхід є критично важливим для розвитку сучасних медичних трендів – трансляційної медицини, наномедицини, регенеративної медицини, антивікової медицини та інших напрямків [3; 5].

Слід відзначити, що в Україні освітньо-наукові програми підготовки докторів філософії за спеціальністю «Медицина» стають все більш гнучкими і забезпечують здобувачам вищої освіти можливості обирати спеціалізовані курси не тільки за тематикою їхніх наукових досліджень, а й з інших напрямків та програм. Це сприяє ефективній професійній комунікації, розширює можливості інтернаціоналізації та інтеграції в міжнародну наукову спільноту, залучення до грантових проєктів, створення власного медичного бренду, співпраці з громадськістю, і є актуальним для розвитку галузі охорони здоров'я та соціального забезпечення в цілому.

Література:

1. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishcheyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->. (дата звернення: 13.10.2025).
2. Дацок О.М., Дяченко В.О., Гук А.С., Фатій Л.Р. Етапи обробки медичних даних для розв'язання задач алгоритмами машинного навчання. *Вісник НТУ "ХПІ". Серія: Інформатика та моделювання.* 2025. № 2 (14). С. 144-156. DOI:<https://doi.org/10.20998/2411-0558.2025.02.10>

3. Бродкевич В., Людвіченко В. Штучний інтелект і машинне навчання в галузі охорони здоров'я: виклики і перспективи. *Інформаційні технології та суспільство*. 2022. № 2 (4). С. 20-28. DOI: <https://doi.org/10.32689/maur.it.2022.2.3>

4. Лисенко М. М., Пронькін О. В. Застосування технологій машинного навчання для встановлення медичного діагнозу. *Зв'язок*. 2024. № 5. С. 75-82. DOI: <https://doi.org/10.31673/2412-9070.2024.051397>

5. Боброва О.В., Міхановська Н.Г., Кривонос К.А. Трансляційна медицина: шляхи розвитку в сучасних умовах, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2022. №9. С.45–55. DOI: <https://doi.org/10.26565/2617-409X-2022-9-06>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-19>

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Іванська О. В.

*кандидатка наук з фізичного виховання і спорту,
доцентка кафедри медико-біологічних основ фізичної культури
та спорту,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Воєнний стан в Україні позначився на освіті сьогоdnішнього покоління, оскільки сучасні студенти зіштовхуються зі скасованими іспитами, спортивними заходами й позанавчальною діяльністю у закладах освіти. Відбулося обмеження спілкування, різко змінився стиль життя, формат навчання та зайнятості [1].

Одним з нагальних питань державної політики України є організація оздоровлення студентської молоді [1]. В аспекті істотного погіршення психофізичного стану студентської молоді питання збереження її здоров'я неможливо розглядати поза контекстом фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти. При цьому однією з ключових проблем стає належна організація фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів у самостійних формах в умовах вкрай обмеженої рухової активності в сучасних реаліях.

Навчання у сучасних закладах вищої освіти під час війни, а особливо прифронтовій зоні, характеризується значною емоційною та інтелектуальною інтенсивністю, гіпокінезією, наявністю стресових ситуацій. Дефіцит рухової активності особливо негативно впливає на стан здоров'я здобувачів освіти. Протягом навчання у закладах вищої освіти у студентів відзначається погіршення рівня фізичного стану.

Тому наша ціль, полягає у потребі в пошуку нових дієвих засобів і методів для розв'язання проблем залучення та зацікавленості студентської молоді до активності занять з фізичної культури та спортом.

Фізичне виховання – це складова освіти і виховання, педагогічний, навчально-виховний процес, навчальна дисципліна, спрямована на опанування знань, умінь і навичок щодо управління фізичним розвитком людини, різновидами рухової активності з метою навчання та виховання особистості в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих [2].

Фізичне виховання у сфері вищої освіти має на меті забезпечити виховання в осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах, потреби самостійно опановувати знання, вміння й навички управління фізичним розвитком студента засобами фізичного виховання та навчання застосовувати набуті цінності в життєдіяльності майбутніх фахівців [2].

Завданнями фізичного виховання у вищих навчальних закладах є:

1. Формування у студентської молоді основ теоретичних знань, практичних і методичних здібностей (умінь і навичок) з фізичного виховання, фізичної реабілітації, масового спорту як компонентів їх повноцінної, гармонійної та безпечної життєдіяльності.

2. Набування студентською молоддю досвіду застосування цих цінностей упродовж життя в особистій, навчальній, професійній діяльності, у побуті та в сім'ї.

3. Забезпечення у студентської молоді належного рівня розвитку показників їх функціональних і морфологічних можливостей організму, фізичних якостей, рухових здібностей, працездатності.

4. Сприяння розвитку професійних, світоглядних і громадянських якостей студентів.

5. Підготовка й участь студентів у різноманітних спортивних заходах [3].

Критеріями ефективності фізичного виховання молодих людей є рівень фізичного розвитку та показники їхнього здоров'я, грамотність щодо використання ними основних засобів і форм фізичного виховання, дотримання здорового способу життя, відсутність негативних звичок, включеність у процес фізичного виховання.

Завдання фізичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО під час воєнного стану обумовлені насамперед створенням умов для повної реалізації та їхнього фізичного розвитку в ході освітнього процесу, організованого на основі сучасних загально наукових і спеціальних педагогічних технологій теорії, методики і практики фізичної культури. Це те, що дає психологічну силу втриматися проти викликів, які неминуче трапляються в умовах воєнного стану.

Фізичне виховання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану покликане забезпечувати здоров'я, формувати розуміння студентами того, що бути здоровим як фізично, так і психічно – це їхній обов'язок.

Здобувачі вищої освіти повинні чітко усвідомити, що без активних занять фізичною культурою здоров'я не може бути ідеальним. Наукові судження цієї проблеми цього питання можна класифікувати так:

а) питання здоров'я – одне з найгостріших і найактуальніших на сучасному етапі національного відродження України;

б) відсутність пріоритету здоров'я як вищої людської цінності – норма нашого суспільства [4].

В основу занять із фізичного виховання здобувачів вищої освіти покладено необхідність формування позитивного ставлення до фізичного й психічного здоров'я та ефективності його соціального функціонування в умовах воєнного стану.

Це вимагає врахування в освітньому процесі таких напрямів впливу:

- особистісного (формування адекватної поведінки, позитивного ставлення до себе);

- профілактичного (оволодіння прийомами і засобами попередження психічних розладів);

- релаксуючого (засвоєння прийомів релаксації, подолання стресових станів);

- соціального (засвоєння навичок міжособистісної взаємодії, вмінь командної роботи).

На підставі проведеної емпіричної розвідки, досліджено, що зміст фізичного виховання здобувачів вищої освіти та методик його реалізації в умовах воєнного часу насамперед повинен бути скерований на формування компетентності, необхідної для здорового та безпечного життя, що сприятиме збереженню здоров'я, як чинника психологічної рівноваги. Щоб не нашкодити здоров'ю, а сприяти зміцненню організму і підтриманню гарної фізичної форми необхідно дотримуватись системи занять. Зазначене передбачає створення програми, спрямованої на зміцнення фізичного і психічного здоров'я здобувачів вищої освіти і формування у них мотивації до здорового способу життя з урахуванням тих обставин, які зумовлені воєнним станом [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здоров'я і фізична підготовка студентської молоді різко погіршилися внаслідок знецінення соціального престижу здоров'я та недооцінки у вищих навчальних закладах соціальної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури і спорту. Одне з найважливіших завдань вищої освіти – створення системи навчання, яка забезпечила б майбутнім фахівцям разом із практичною та теоретичною підготовкою за фахом також міцне здоров'я і високу працездатність студентської молоді України. Наразі постала гостра необхідність посилення ролі фізичного виховання у ЗВО у зміцненні психологічного здоров'я. Перспективи подальших досліджень полягають у пошуках та науковому обґрунтуванні співвідношення засобів, методів, умов для оптимізації фізичного виховання в умовах війни та повоєнного відновлення країни з метою

усунення негативних наслідків недостатньої рухової активності студентської молоді.

Література:

1. Аніщенко В. О., Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В. Коучинг як інноваційна технологія формування психофізичної компетентності пенітенціарного персоналу. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2024 Том 181. С. 107–112.
2. Сагач О., Іваненко Л. Використання сучасних освітніх технологій у контексті сучасних реформ. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2024. Вип. 29-30 (185-186). С. 151–156.
3. Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В., Гончар В. В. Інноваційні напрямки вдосконалення професійної компетентності персоналу ДКВС України щодо збереження здоров'я та життя в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки. 2022. No 1 (8). С. 169–181.
4. Пономарьова Г. Ф., Петриченко Л. О., Полякова І. В., Харківська А. А. Технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів: монографія. Харків Видавець О. А. Мірошніченко, 2019. 272 с. ISBN 978-617-7618-15-6.
5. Cremin, T., & Chappell, K. Creative pedagogies: A systematic review // *Research Papers in Education*. 2021. Vol. 36, No. 3. P. 299-331.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-20>

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ВУЗЬКИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ХІРУРГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЦИНІ

Іващенко В. Є.

*кандидат медичних наук,
старший науковий співробітник відділення торакальної хірургії,
ДУ «Національний науковий центр фтизіатрії, пульмонології
та алергології імені Ф. Г. Яновського НАМН України»
м. Київ, Україна*

Навчання лікаря у нашій країні для переважної більшості людей складається з традиційних 3-х етапів: загальна середня освіта (загальноосвітня школа), медичний ВУЗ (медичний університет чи інститут) та інтернатура за обраною спеціальністю. Так стають лікарями

сімейної медицини, загальної хірургії, педіатрами і т. д. Для навчання спеціаліста більш вузького профілю додатково використовується так звана “спеціалізація”. Так стають дитячими хірургами, судинними, торакальними хірургами, нейрохірургами [1]. Це, як правило навчання, яке триває 4-6 місяців і включає теоретичний курс та присутність у клініці, що спеціалізується на даному напрямку. Ключове слово тут “присутність”. звичайно ж більшість “учнів” користуються своїм правом асистувати на операціях клініки, спілкуватись з лікарями цієї вузької спеціальності. І це логічно, для людини, що хоче засвоїти нові навички у своїй майбутній професії і дізнатися про всі тонкощі та нюанси, які як правило не містяться у “загальній теорії”. Але іспити і заліки не враховують таку активність або відсутність такої активності. Можна сподіватись, що в людини, яка вже пройшла такий непростий шлях до вузької спеціалізації, і зацікавлена у її отриманні, буде мати необхідну мотивацію та прагнення до роботи “руками” під час навчання. Але було б більш правильним більш конкретна регламентація роботи курсанта за операційним столом різними видами патології і на різних видах операцій, зважаючи на те, що це буде його основною роботою. Звичайно ж складність такої регламентації полягає в тому, що досить важко спрогнозувати точний час, кількість та регулярність госпіталізації пацієнтів з певними видами патології, і завчасно передбачити різноманітність операцій також практично нереально. Вирішення цієї проблеми може полягати у навчанні таких спеціалістів у великому центрі, що спеціалізується у даному напрямку медицини. Або іншим, більш реалістичним варіантом є відвідування декількох клінік даного напрямку, в залежності від тої патології, яка на даний момент присутня в цій клініці. Це передбачає високий рівень координації та обізнаності щодо лікувальної роботи та медичних процесів між клініками, і головна роль тут скоріше за все, належить куратору даної групи. Але його робота має бути врегульована відповідними документами – договорами про співпрацю. І важливим тут, як і у всіх інших ланках навчального процесу є зацікавленість всіх залучених осіб. І це одна з найбільших проблем. Ідеальним методом зацікавленості є фінансовий інтерес, що вимагає формування нових ставок для всіх відповідальних осіб або преміального винагородження. Конкретний фінансовий інструмент ще підлягає більш ретельному обдумуванню. Але вважаємо це найкращим методом стимулювання роботи із курсантами. Іншою величезною проблемою навчання більш вузькій спеціальності, особливо хірургічного напрямку, є відсутність реалістичних (а взагалі-то, будь-яких) тренажерів. Вони необхідні для відпрацювання базових навичок. Не секрет, що оперативні прийоми мають бути завчені і освоєні на рівні майже “підкорковому”. Сила, яку треба прикладати до затягування вузла лігатури на різних судинах, власне вузли та техніка зав'язування вузлів, правильність накладання швів, виділення анатомічних структур, використання технік електрокоагуляції, зшивання різними видами зшиваючих апаратів. І

якщо хід операції можна вивчити за підручником або за відео, то відчуття роботи з тканинами – можна отримати тільки на практиці. На сьогоднішній день таке навчання відбувається зазвичай не на курсах спеціалізації, а вже на робочому місці, під наглядом більш досвідченого хірурга. А така діяльність вже ніяк і ніким не регулюється. Подібне “навчання” (яке може бути і без лапок) подібно лотерейному білету: може пощастити з наставником, а може і ні. Часто тільки мотивація та характерологічні якості молодого спеціаліста (сміливість запитувати і просити навчити, комунікабельність, навіть настирливість) визначають наскільки хорошим оператором стане молодий лікар. Але не у всіх здібних людей такі якості є, і якщо така людина не змінить місце роботи, де з'являться кращі умови для навчання, він ризикує все життя пропрацювати посереднім хірургом, або навіть, завдати непоправної або поправної шкоди своїм пацієнтам, своєю недостатньою компетентністю.

Наведені в даній роботі думки ґрунтуються на проходженні авторами названих шляхів, спостереженнями за навчальним процесом і навіть, участі у ньому в якості передавачів знань та досвіду. Ми бачили як організований такий процес у розвинутих країнах: США, Великобританії, Польщі. Нас вразила їх забезпеченість навчальними матеріалами та всіма можливими тренажерами, а також підвищена увага до правильності засвоєння основних навичок та навіть деталей та нюансів виконання тієї чи іншої оперативної техніки. Отже, нам є з чим порівнювати та на що рівнятися [2].

Робота написана за кошти державного бюджету.

Висновки: Покращення у навчанні вузьким медичним спеціальностям, ми бачимо в організації мережі тісно взаємодіючих клінік певної спеціальності. Існуюча грамотна програма навчання має бути поєднана із динамічно змінюваним графіком відвідування різних клінік, в залежності від перебування там пацієнтів з певною нозологією, для засвоєння усієї можливої повноти патології. Матеріальна зацікавленість якісної роботи із курсантами всіх залучених осіб має найкращий стимулюючий ефект. Розробка та використання існуючих у світі тренажерів, симуляторів, інших навчальних засобів допоможе засвоїти основні оперативні техніки. І нарешті контроль за засвоєними навичками, і тільки після наданих можливостей засвоїти ці навички – запорука стандартизації та впевненості у правильності виконання операцій а отже у безпечній та ефективній роботі.

Література:

1. Горобейко М. Б., Дінець А. В. Медична освіта в Україні: системні проблеми і можливі шляхи їх вирішення. Український медичний часопис. 2022 № 5 (151). С. 11–13. DOI: 10.32471/umj.1680-3051.151.234381.

2. Witheridge A., Ferns G., Scott-Smith W. Revisiting Miller's pyramid in medical education: the gap between traditional assessment and diagnostic reasoning. Int. J. Med. Educ., 2019 № 10. P. 191–192. doi: 10.5116/ijme.5d9b.0c37

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-21>

РОЛЬ АКАДЕМІЧНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Камінська Н. В.

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

З огляду на триваючу агресію росії проти України з 2014 р., столітні зазіхання на Українську державу, особливо територію, мову і культуру, складні умови функціонування національної правової системи, ідеологічні впливи, кіберзагрози, різноманітні гібридні виклики, вкрай важливо, щоб освітній і науковий, культурний, поряд з юридичним «фронтом» були цілісними і «живими» організаціями, послідовними і системними у контексті багатогранного забезпечення національної безпеки і оборони України, національної єдності й майбутнього післявоєнного відновлення.

Звісно, у реаліях сьогодення, коли порушуються національне і міжнародне право, для кожної особистості беззаперечним є факт, що юридична наука є однією з найважливіших соціогуманітарних наук. [1] Саме вона, насамперед, наука міжнародного права, конституційного права, військового права і т.д., її здобутки демонструють унікальність як регуляторів і гарантій мирного співіснування держав, попередження і розв'язання конфліктів, у т.ч. війн та інших збройних конфліктів, кліматичних та екологічних катастроф, пандемій тощо. Слід констатувати, що людина як найвища соціальна цінність, мир і безпека, справедливість і верховенство права, рівність, демократія та ін. належать до загальноцивілізаційних цінностей, що отримали належне правове закріплення і механізми реалізації національного і міжнародного масштабів. Безумовно, тут існує чимало проблем, над вирішенням яких власне і зосереджують свої зусилля, насамперед, представники академічної юридичної науки протягом тривалого часу. Наприклад, унікальною видається українська академічна школа міжнародного права, а саме відомі у світі вчені В. Корецький, Х. Лаутерпахт, Р. Лемкін,

Л. Сон, Є. Ерліх, а також сучасники В. Євїнтов, В. Василенко, О. Задорожній та ін. [2] сприяли пошуку дієвих інструментів захисту прав і свобод людини, протидії геноциду, агресії, тероризму, порушенням миру і безпеки, посиленню відповідальності за найтяжчі злочини. За їх ініціативами прийняті Загальна декларація прав людини, низка конвенцій, створені й функціонують міжнародні організації, визнана міжнародна правосубєктність України.

На жаль, триває війна проти Української держави, Українського народу, жорстока і за допомогою сучасних видів зброї, з використанням цифрових технологій, дезінформації, фейків і т.д. Це зумовлює постійну динаміку наукової школи, пошук оптимальних і двох інструментів припинення агресії, до речі не лише проти однієї держави, а проти європейської безпеки і правового порядку, демократичних цінностей і міжнародного права. Це виклики для останніх й невідкладні завдання для нинішнього й майбутніх поколінь.

На наше переконання, подолання актуальних загроз і визначення стратегічних пріоритетних напрямів післявоєнного відновлення повинні акумулювати зусилля наукових еліт, усієї наукової спільноти, досвідчених і молодих дослідників різних галузей і напрямів. Звісно, вони самовіддано працюють, хоч і без гідної державної фінансової, матеріальної підтримки, в умовах руйнування об'єктів критичної інфраструктури, унікальних наукових, історичних й культурних пам'яток.

Наприклад, більше 75 років, майже чотири покоління науковців Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України самовіддано працювали і працюють на благо академічної юридичної науки, суспільства і держави. Його досягнення відомі далеко за межами України, тому інститут протягом десятиліть називають авангардом, флагом української юридичної науки. [1; 3-4] Лише з-поміж останніх фундаментальних наукових досліджень з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави, забезпечення поступу на шляху до членства в Європейському Союзі, протидії агресії росії слід виокремити: «Українське правознавство в антропологічному вимірі та у європейському правовому просторі: історико-юридичне дослідження» (2019–2021), «Конституційно-правове забезпечення та європейські стандарти контролю у сфері діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування» (2018–2019), «Стратегія політико-правового розвитку України: проблеми формування і перспективи реалізації» (2021–2023), «Принцип незастосування сили в сучасних умовах функціонування колективної безпеки» (2021–2023), «Проблеми вдосконалення правового регулювання земельних і аграрних відносин в умовах формування цифрової економіки» (2020–2021), «Правове забезпечення соціально-трудових прав в умовах інформаційного суспільства» (2020–2022), «Адаптація законодавства України до права

Європейського Союзу в умовах повоєнного відновлення» (2024-2026), «Справедливе суспільство: політико-правова парадигма в умовах європейської інтеграції України» (2024-2026), «Принцип територіальної цілісності держави в українській правовій думці та конституційній практиці: історико-правовий аспект» (2024-2026). За їх результатами підготовлено значну кількість аналітичних, доповідних записок, наукових доповідей, пропозицій і проєктів законодавчих актів, рекомендацій, аналітичних матеріалів, науково-експертних висновків тощо. [5] Вони присвячені у т.ч. посиленню інституційної спроможності на цьому шляху, удосконаленню механізмів захисту прав і свобод людини, взаємодії з громадянським суспільством, міжнародними організаціями та експертним середовищем, набуття членства України в ЄС, відновлення територіальної цілісності держави, підвищення ефективності безпекової та оборонної політики, пріоритетних напрямів післявоєнного відновлення тощо. Актуальними і необхідними є зауваги на шляху інтеграції у європейський дослідницький простір, участі України у програмі Євросоюзу «Цифрова Європа» (2021–2027) та інтеграції в єдиний європейський цифровий простір, створення компенсаційних механізмів щодо відшкодування збитків через агресію РФ, притягнення до відповідальності за воєнні злочини, а також модернізації міжнародного гуманітарного і кримінального права тощо. [6-9]

Отже, розвиток багатогранного доктринального потенціалу юридичної академічної науки, стимулювання і підтримка науковців, на наш погляд, дуже необхідні наразі й на перспективу. Без цього складно забезпечити поступальний рух у численних напрямках і сферах національного державотворення і правотворчості, розробці ініціатив за участю України у реформуванні міжнародних безпекових організацій, оборонних доктрин і стратегій міжнародного і наднаціонального масштабу.

Література:

1. Скрипнюк О. В. 75 років Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України: етапи становлення, здобутки, перспективи. Правова держава. 2024. Вип. 35 С. 17-56; Наукова сфера України: сучасний стан, завдання та перспективи реформування. Правова держава. 2024. Вип. 35. С. 57-72.
2. Камінська Н.В., Гдичинський В.Б. Світовий правовий порядок і міжнародний правопорядок у працях українських юристів-міжнародників. Правова держава. 2025. Вип. 36 С. 641-652. DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-641-652
3. Флагман української юридичної науки (До 60-річчя Інституту держави і права НАНУ. 1949–2009). К., 2009. С. 24–25
4. Усенко І.Б. До історії заснування Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України: нові факти і документи. Правова держава. 2020. Вип. 31. С. 31–45

5. Поступ України на шляху до членства в Європейському Союзі: роль академічної юридичної науки. Вступ до актуальної теми. Право України. 2025. №3. С. 11-14.

6. Андрейків А. Конституційно-правові засади регулювання міжнародного співробітництва із відновлення України: досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс Наше право, 2025 №2. С. 31-39 DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.6>

7. Андрейків А. Діяльність міжнародних організацій під час післявоєнного відновлення: теорія, практика та перспективи Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. Збірник наукових праць. С. 5-21. DOI <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2025-15-29-5-21>

8. Камінська Н.В. Меритократія як конституційна цінність і ключова засада реформування публічної влади в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 2022, №4, 51-61. <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.04.06>

9. Камінська Н.В. Концепція форсайту та її значення для післявоєнного відновлення. Міжнародно-правові засади повоєнного відновлення України за підтримки ЄС: аналітична записка. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. С. 6-24.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-22>

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN A TECHNICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Kartel T.

*Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Odesa, Ukraine*

Radius O.

*Senior teacher at the Department of Linguadidactics
and Foreign Languages,
State University of Intellectual Technologies and Communication
Odesa, Ukraine*

In recent years, artificial intelligence has become a powerful tool in many areas of life, including education. The main goal of artificial intelligence is to create systems that can solve problems, formulate tasks, and make decisions

using logical and empirical thinking. In today's educational environment, the use of artificial intelligence (AI) technologies is becoming increasingly important, including in foreign language teaching.

Among the main advantages of using artificial intelligence in English language classes, the following can be highlighted:

personalisation of learning: artificial intelligence is capable of analysing the needs and individual characteristics of each student. Based on the data obtained, an individual approach to teaching each student can be implemented: exercises can be developed that correspond to a specific level of language proficiency, and a list of recommendations can be provided to improve the skills that students have developed less well than others.;

automatic assessment and feedback: Using machine learning algorithms, artificial intelligence can analyse students' written work and provide automatic assessment and feedback on grammar, punctuation and style.;

accessibility of education: Artificial intelligence can be used to create interactive online platforms that allow students to learn English at any time convenient for them. This increases the accessibility of education and creates opportunities for distance learning..

The main areas in which artificial intelligence can be used in foreign language teaching are as follows:

- Speech analysis: Artificial intelligence can be used to analyse students' speech, identify mistakes and help them correct them. It can be individually adapted to each student's level and offer exercises aimed at correcting the student's mistakes in pronunciation and grammar.;

- Virtual assistants: the use of artificial intelligence allows the creation of virtual assistants that can answer students' questions, give advice on language learning, and provide ongoing support and motivation.;

- automatic translation: artificial intelligence can be used to create powerful automatic translation systems that help students understand foreign literature and texts in English;

- developing self-learning skills. When using artificial intelligence in English language classes, students can develop self-learning skills, as they often have to work with educational resources and complete tasks independently using artificial intelligence systems..

One of the AI technologies that has seen tremendous development recently is ChatGPT. Chat GPT is an AI technology developed by OpenAI, which is an AI-based chatbot that can conduct real-time dialogue, even in the form of a debate, as well as detect errors in code and quickly create scripts, poems, and other text content. GPT chat is a large language model trained using teacher-led learning and reinforcement learning methods.

Let's consider the main advantages of using the ChatGPT chatbot in the work of a foreign language teacher..

ChatGPT is capable of generating text or dialogue at the language level specified by the teacher. This allows the teacher to enter a request to generate text for the entire group of students or for individual students, for example,

for students with lower or, conversely, higher language proficiency. The chatbot can complicate or simplify the text using lexical units and grammatical structures according to the level specified by the teacher.

The teacher can specify a set of lexical units that they want to include in the generated text and enter a request in the chat. The teacher can ask the chatbot to compose a set of dialogues for conversational practice in addition to the main textbook, as well as texts for translation from Ukrainian into English and from English into Ukrainian..

The chatbot can compose texts of varying complexity depending on the level of each group of students. After reading the text, students may be asked questions to test their understanding of the text, which can also be generated by the chatbot. Artificial intelligence can evaluate the correctness of students' answers and offer explanations for incorrect answers..

ChatGPT is an ideal tool for creating controlled practice tasks, i.e. language practice in which students perform specific controlled actions to practise lexical units and consolidate their vocabulary. Controlled practice activities can include a wide range of exercises, such as:

- fill-in-the-blank exercises: students fill in missing words or phrases in a sentence or text using contextual clues and rules;
- matching exercises: students match words or phrases with their definitions or combine related items together;
- multiple-choice questions: students choose the correct answer from the options provided;
- categorisation: students group words or phrases into categories based on a specific criterion.

Thus, the use of ChatGPT in practical language training for students contributes to the development of their professionally oriented English communication skills, providing them with experience of independent learning in educational and professional contexts.

However, some shortcomings should also be mentioned:

a) Context limitations: Artificial intelligence models such as ChatGPT operate based on information obtained from a vast amount of data. They may encounter difficulties in understanding context and providing accurate and relevant responses.

b) Lack of emotional aspect: Unlike a teacher, artificial intelligence does not possess emotional intelligence.

c) Need for additional training. Effective use of artificial intelligence systems requires training and mastery of basic concepts of working with the technology, which can be time-consuming and labour-intensive for both teachers and students.

d) Dependence on technical infrastructure. The use of artificial intelligence requires the availability of appropriate technical and information infrastructure, as well as access to the relevant equipment, which may limit the application of artificial intelligence in more remote or technically under-equipped educational institutions.

References:

1. Акоп'янц Н. М. (2023). Використання ChatGPT в процесі вивчення англійської мови: переваги та можливості. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства, (1),69–72.
2. Брутман А., Наумчук Т. Штучний інтелект на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2023. № 1(23). С. 211–219. DOI: 10.32782/2617-3921.2023.23.211-218.
3. Романишин І. М., Чухно Т. В., Фийса Н. В. Трансформація методів навчання й викладання англійської мови у вищій школі: використання штучного інтелекту, аналіз впливу, перспективи. Академічні візії. 2023. Вип. 24. DOI: 10.5281/zenodo.10023920
4. Kong S. C., Cheung W. M. Y., Zhang G. Evaluation of an artificial intelligence literacy course for university students with diverse study backgrounds. Computers and Education: Artificial Intelligence. 2021.Vol. 2. Article 100026

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-23>

ОСВІТА І НАУКА У ФІЗИЧНІЙ ТА РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ МЕДИЦИНІ: ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Кініс А. Г.

*асистент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини
та фізичного виховання,
Одеський національний медичний університет,
лікар фізичної та реабілітаційної медицини,
КНП «Міська лікарня №8» ОМР
м. Одеса, Україна*

Вступ. Фізична та реабілітаційна медицина в Україні стрімко розвивається у відповідь на зростання кількості пацієнтів серед військового та цивільного контингенту, що потребують доказової комплексної реабілітаційної допомоги [1, 8]. Фізична та реабілітаційна медицина в умовах повномасштабного вторгнення є однією з стратегічно важливих галузей медицини [9]. Водночас варто відзначити, що якість надання реабілітаційної допомоги залежить не тільки від рівня підготовки лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, а й від підготовки наукових кадрів [6].

Актуальність. В умовах повномасштабного вторгнення система охорони здоров'я України постійно перебуває в стані трансформації та постійно постає перед викликами і галузь фізичної реабілітації не є виключенням [9]. Швидкий ріст кількості осіб, з бойовими та небойовими травмами зумовлює нагальну потребу не лише в розвитку матеріально-технічного оснащення закладів охорони здоров'я, але й у підготовці висококваліфікованих фахівців фізичної та реабілітаційної медицини та розвитку наукового потенціалу галузі [5].

В умовах постійного перенавантаження саме підготовка кваліфікованих фахівців, здатних керувати мультидисциплінарними командами визначає ефективність реабілітаційного процесу. Актуальним питанням постає обмеження у розвитку наукового потенціалу у галузі фізичної та реабілітаційної медицини. Наявна система підготовки наукових кадрів не дозволяє практикуючим лікарям фізичної та реабілітаційної медицини виконувати дисертаційні дослідження без вступу до аспірантури, навіть при умові, що лікарі є викладачами профільних кафедр вищих медичних закладів [6]. Це суттєво знижує темпи розвитку наукових шкіл, обмежує можливість впровадження нових методик у практику та негативно впливає на строки відновлення військовослужбовців та цивільних осіб, які постраждали від збройної агресії [2, 3].

Пошук можливих рішень є не лише професійним завданням, але й стратегічною необхідністю, яка дозволить максимально швидко впроваджувати інноваційні методики задля відновлення військового та цивільного контингенту, що постраждало від повномасштабного вторгнення[8].

Мета. Вивчити та висвітлити стан підготовки наукових кадрів у галузі фізичної та реабілітаційної медицини в умовах повномасштабного військового вторгнення.

Методи. Аналітичний та порівняльний аналіз підготовки наукових кадрів у галузі фізичної та реабілітаційної медицини. Огляд нормативно-правових документів України, освітніх стандартів та міжнародних рекомендацій. Аналіз статистичних даних від національної служби здоров'я України

Результати. Підготовка лікарів фізичної та реабілітаційної медицини в Україні перебуває на етапі активного розвитку та формування у відповідності до викликів сьогодення, але має низько нагальних викликів та потреб [6]. Кількість лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, а також фахівців у галузі реабілітації є недостатньою для покриття реальних потреб населення держави, яка перебуває у стані повномасштабного збройного конфлікту. Практикуючі лікарі фізичної та реабілітаційної медицини позбавлені можливості виконання дисертаційних робіт без вступу до аспірантуру, що створює бар'єр для розвитку наукового потенціалу та впровадження інноваційних методик в індивідуальні програми реабілітації військових

та цивільних. Фінансове навантаження є додатковим стримуючим фактором, адже значна частина практикуючих лікарів фізичної та реабілітаційної медицини не можуть дозволити собі навчання в аспірантурі на заочній основі [5]. Як результат, кількість молодих вчених зменшується і гальмується розвиток наукових напрямків роботи, що в умовах повномасштабного вторгнення є особливо критичним, адже країна гостро потребує нових доказових підходів до реабілітаційного лікування, швидкої адаптації міжнародних стандартів та продовженні розвитку власної наукової школи у галузі фізичної та реабілітаційної медицини. Така ситуація послаблює кадровий потенціал і створює ризики відставання України від світових лідерів у галузі фізичної та реабілітаційної медицини [9].

Провідну роль у підготовці кадрів в Україні відіграють вищі навчальні заклади, проте для ефективного розвитку наукових досліджень в Україні бракує сучасної симуляційної бази [4]. Практикуючі лікарі фізичної та реабілітаційної медицини, що не мають статусу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, стикаються з бар'єрами у поширенні результатів власної клінічної роботи та впровадженні інноваційних методів реабілітації. Як наслідок, значна частина практичного досвіду залишається на рівні окремих установ і не перетворюється на загальнодоступний науковий чи методичний ресурс. Така ситуація створює умови для дублювання наукових робіт, уповільнює формування єдиної доказової бази та знижує міжнародну пізнаваність українських досліджень [8]. Як результат втрачається можливість інтеграції значної частини інноваційних рішень у галузі реабілітації у світовий.

Подолання проблеми можливе завдяки комплексним заходам. Необхідно створити гнучкий механізм, що дозволить поєднання клінічної практики з науковою діяльністю. Важливим є запровадження альтернативних форм підготовки та захисту дисертаційних робіт для практикуючих лікарів фізичної та реабілітаційної медицини. Зниження фінансового навантаження при вступі на заочну аспірантуру дозволить більшій кількості «лікарів-практиків» долучатися до наукової діяльності, поєднуючи клінічну роботу з дослідницькою.

Висновки. Підготовка наукових кадрів у галузі фізичної та реабілітаційної медицини в умовах повномасштабного вторгнення має стратегічне значення для України. Адже саме розвиток науки у цій сфері дозволить надавати ефективну, доказову та комплексну реабілітаційну допомогу військовому та цивільному контингенту. Формування потужного кадрового потенціалу серед лікарів, які щодня стикаються з наслідками повномасштабного вторгнення є передумовою створення потужних наукових шкіл, здатних розробляти та запроваджувати інноваційні методики реабілітаційної допомоги. Без системної підготовки та підтримки молодих науковців існує ризик збереження наукового потенціалу галузі і зниження міжнародної пізнаваності

української науки у сфері фізичної та реабілітаційної медицини. Подолання існуючих проблем можливе завдяки комплексним рішенням, серед яких можливість розвитку гнучких форм наукової підготовки фахівців фізичної та реабілітаційної медицини.

Література:

1. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 № 1053-IX.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1077 «Про затвердження Порядку організації надання реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я».
3. Наказ МОЗ України від 08.04.2022 № 634 «Про затвердження Порядку розроблення, впровадження та виконання індивідуальної програми реабілітації у сфері охорони здоров'я».
4. Міністерство охорони здоров'я України. Наказ МОЗ України від 28.02.2020 № 587 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги за спеціальністю “Фізична та реабілітаційна медицина”». Київ: МОЗ України, 2020.
5. Національна служба здоров'я України. Реабілітаційна допомога у Програмі медичних гарантій: аналітичний звіт. Київ: НСЗУ, 2024.
6. Михальчук В. М., Пожевілов А. А. Реабілітаційна допомога у Програмі медичних гарантій та проблеми її кадрового забезпечення. Лікарська справа. 2024. № 3 (1). С. 45–52.
7. UEMS PRM Section & Board. European Training Requirements in Physical and Rehabilitation Medicine. Brussels: UEMS, 2021. 37 p.
8. World Health Organization. Rehabilitation 2030: A Call for Action. Geneva: WHO, 2017. 22 p.
9. Міністерство охорони здоров'я України. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України за 2023 рік. Київ: МОЗ України, 2024. 240 с.

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЯК ЧИННИК СТІЙКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Козуб Л. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів,
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі вища школа України стикається з низкою серйозних викликів, зумовлених передусім воєнними діями. Серед них – зменшення чисельності населення, вимушене переміщення закладів вищої освіти із тимчасово окупованих територій та необхідність оперативного відновлення навчального процесу на новому місці. Вагомою проблемою є також відтік молоді за кордон, не лише учнівської, а й студентської, частина якої продовжує навчання у провідних університетах Польщі, Німеччини, Франції та Великої Британії. Це переважно мотивовані, мобільні молоді люди, які володіють іноземними мовами, відкриті до нових можливостей і прагнуть здобути якісну європейську освіту, щоб у майбутньому бути конкурентоспроможними фахівцями на світовому ринку праці.

Попри складну ситуацію в країні, українська вища освіта зберігає свій потенціал і здатність розвиватися. Досвід роботи зі студентами факультету інформаційних технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка свідчить про те, що в Україні залишається молодь, яка вірить в якість і перспективи національної освіти, є патріотичною, цілеспрямованою, амбіційною та вимогливою до себе. Такі студенти прагнуть не лише здобувати знання, але й активно долучаються до міжнародних проєктів, встановлюють академічні контакти зі студентами суміжних спеціальностей, розвивають професійні компетентності та гнучкі навички (soft skills), необхідні для ефективної міжкультурної комунікації й командної роботи.

Особливого значення в цьому контексті набувають міжнародні освітні ініціативи формату COIL (Collaborative Online International Learning), які сприяють співпраці між університетами різних країн та інтегрують українських студентів у глобальний освітній простір. Такі проєкти є ефективним засобом формування міжкультурної компетентності, критичного мислення й навичок самостійного навчання, що набуває особливої ваги в умовах сучасних глобальних викликів та цифрової трансформації освіти. COIL-ініціативи поєднують академічний компонент із розвитком особистісних якостей студентів: відкритості, гнучкості, емпатії та відповідальності, що відповідає сучасним підходам до навчання, орієнтованим на студента.

За останні три роки в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка було реалізовано близько десятка таких проєктів. Особливої уваги заслуговують COIL-проєкти на факультеті інформаційних технологій, які відбулися за підтримки керівництва університету та факультету, команд викладачів іноземних мов та викладачів фахових дисциплін, зокрема з кібербезпеки. Унікальність цих ініціатив полягає в тому, що тренерами серії авторських міжконтинентальних COIL-проєктів для бакалаврів України, Великої Британії, Чилі, Колумбії, Індії та Об'єднаних Арабських Еміратів виступили студенти-магістранти. Такий формат співпраці демонструє новий підхід до академічного партнерства, коли молоді фахівці не лише здобувають знання, а й виступають співтворцями навчального процесу, проявляючи лідерські, комунікативні й організаційні навички.

За активної підтримки координатора проєктів COIL з боку України та залучених фахівців, українські студенти отримали безцінний досвід міжнародної співпраці зі студентами з інших країн, проявивши свої найкращі якості лідерів, координаторів, фахівців та організаторів. Важливим результатом участі в таких програмах є не лише розвиток професійних та мовних компетентностей, а й підвищення академічної впевненості, формування усвідомлення власної ролі у глобальному освітньому середовищі та розуміння цінності міжкультурного діалогу.

Успішна реалізація проєктів формату COIL вимагає ретельної підготовки як з боку викладачів, так і з боку студентів. Передусім це стосується розроблення спільних навчальних завдань, які сприяють розвитку комунікативних, аналітичних та соціокультурних компетентностей. Важливо, щоб обидві сторони (українська й іноземна) усвідомлювали спільну мету проєкту, а також цінність академічного партнерства, побудованого на спільній повазі та толерантності до культурних відмінностей.

Для викладачів участь у проєктах COIL відкриває нові можливості професійного розвитку: вдосконалення методики викладання, підвищення рівня цифрової компетентності, обмін педагогічним досвідом і розширення міжнародних контактів. Для студентів – це не лише шлях до вдосконалення мовних і фахових навичок, але й можливість відчувати себе частиною європейського освітнього простору, навчитися працювати у міжкультурному середовищі, проявити ініціативу, креативність під час виконання завдань, відповідальність і гнучкість мислення.

Таким чином, участь українських університетів у міжнародних освітніх програмах сприяє не лише інтеграції у європейський простір вищої освіти, але й формує нову якість академічної культури, орієнтованої на відкритість, співпрацю та інноваційність. Це один із шляхів, який допомагає вищій школі України зберегти конкурентоспроможність і зміцнити свій авторитет у світовій спільноті навіть у складні для держави часи.

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ ВОЛИНІ

Косаковська Л. П.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри хореографії,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

В умовах реформування вітчизняної культури і освіти відбувається переосмислення пріоритетних цінностей та ідеалів. Водночас, актуалізується потреба звернення до історично сформованих педагогічних традицій системи освіти в цілому й у галузі хореографічного мистецтва зокрема.

Актуальність проблеми застосування локальної специфіки традиційної хореографічної культури і освіти з метою формування національної ідентичності та творчої реалізації сучасної молоді обумовлена вимогами вищої школи до ефективного використання мистецьких традицій і недостатнім теоретико – методичним забезпеченням процесу підготовки спеціалістів на її основі. Для вирішення цієї проблеми необхідно розглянути діяльність представників прогресивної української інтелігенції, громадських об'єднань, що визначали головні напрямки становлення культурно-освітньої сфери Волині.

Хореографічна культура і освіта Волинського краю як духовно-ментальний феномен українців, формувалася на основі народної творчості. Виникнення театру дослідники культури першочергово пов'язують з народною творчістю, давніми звичаями та обрядами, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Саме на ґрунті цих традицій виникають народні театри, одним з яких у 20-30-х роках ХХ століття був театр села Линів. Тут стараннями Олени Гродзінської був відкритий філіал горохівської «Просвіти». При «Просвіті» працювали драматичний гурток і бібліотека. Артисти-аматори ставили п'єси М. Старицького, М. Кропивницького, І. Тобілевича та супроводжували їх виконанням народних танців і пісень [7].

У процесі актуалізації культурно-освітніх традицій на теренах регіону не менш важливою, з огляду на значимість, стала активна діяльність професійних театральних труп. Театральне життя Волині першої чверті ХХ століття, назване «волинським Ренесансом», було насичене гастроллями солістів провідних європейських театрів: Б. Попова, Н. Кірсанової, К. Садро, С. Ротольда та ін. У ці роки волинські глядачі уперше були свідками виконання «Тоски» Д. Пуччіні [1].

Незважаючи на несприятливі соціально-політичні умови, культурно-освітня рух Волині активно виявляв динаміку росту. Першим вагомим його результатом стало створення товариства «Просвіта» («матері українського шкільництва») з розвинутою мережею осередків у різних містах та містечка. Запорукою успіхів волинської «Просвіти» стала вражаюча за обсягом і глибиною практична діяльність подвижників, серед яких композитори М. Тележинський та А. Річинський, журналіст І. Підгірський, театральний діяч М. Певний, хореограф В. Авраменко.

Розвиток хореографічної освіти Волині тісно пов'язаний з діяльністю хореографа народного танцю, артиста і дослідника національного танцювального фольклору, режисера, громадського діяча та педагога Василя Кириловича Авраменка (1895-1981). Восени 1922 р. митець приїжджає у Луцьк. За час перебування на Волині хореограф і його учні провели 65 виступів. З успіхом пройшли концерти артиста-балетмейстера В. Авраменка у Володимирі-Волинському на передвиборчому селянському з'їзді, де були присутні 10 тисяч учасників, у Маціївці на Ковельщині, в Ковелі, Луцьку, в чеських колоніях Теремне й Іванчицях та інших населених пунктах. Крім чисто мистецького значення виступів артиста, глядачі оцінили в ньому пропагандиста національної ідеї. Василь Авраменко незмінно користувався пошаною і цілком заслуженим успіхом у місцевій українській і неукраїнській публіки. У всіх концертах брав участь кобзар-бандурист Данило Щербина і талановитий учень Авраменка – Федір Мацяк зі Львова. Українські народні пісні на концертах виконувала Ганна Дубина.

Одночасно з концертною діяльністю В. Авраменко працює над організацією шкіл українського народного танцю у містах Луцьку, Рівному, Кременці, Олександрії, Межиріччі. Кожна з них дала по одному випуску, в тому числі у Луцьку таку школу закінчило 100 учнів, серед яких особливо відзначилися О. Бахів, З. Харченко, Н. та Л. Маркевич і семирічний Левко Незв'ядівський; у Рівному – 60 учнів, серед яких відзначилися М. Гончар, К. Бухович і діти Ніна та Олекса Мошинські; у Кременці – 50 учнів, відзначилися: П. Шуборак, О. Тимофіївна, С. Снігур; у Олександрії – 30 учнів, відзначився учень Семенюк; у Межиріччях – 40 учнів [6, с. 313].

Школи мали цілком сталу теоретичну і практичну програми. Після закінчення курсу навчання учні здавали іспит, який проводила спеціальна комісія у складі членів «Просвіти», місцевого вчителя і В. Авраменка як директора школи. Учням школи, які успішно склали іспит, видавалися спеціальні свідоцтва, а особливо відзначених іменовано інструкторами і згуртовано в «Товариства відродження національних танців», котрі входили до місцевих «Просвіт» на правах секцій [3], [4].

Зі спогадів про навчання у Луцькій українській гімназії імені Лесі Українки колишньої учениці І. Левчанівської дізнаємось, що в гімназії щорічно проводились шевченківські вечори, концерти на відзначення

ювілейних дат видатних діячів української культури. Після проведення літературної частини гімназисти брали участь у танцювальних вечорах, які, за традицією, розпочинались «Козачком» з програми школи українського народного танцю В. Авраменка [5, с. 152].

Справу хореографа В. К. Авраменка продовжили його учні за підтримки численних громадських товариств, до яких належав і культурний клуб «Рідна хата», що виник у Луцьку в 1929 році та в Рівному у 1931 році. Осередком формування естетичної культури дітей, де навчання поєднувалось з вихованням, була школа дитячого балету. Під керівництвом І. Козака, учня В. Авраменка, діти наймолодшого віку (від 2,5 до 5 років) пізнавали основи класичного танцю. Великий інтерес у громадськості викликала перша вистава дитячого колективу, до програми якої входили хореографічні композиції за мотивами народних танців «Гопак», «Чардаш», «Коломийка», «Східний танець». Волинський дитячий балет І. Козака став постійним учасником усіх концертів та урочистостей, що свідчить про неабиякий рівень зацікавлення українським хореографічним мистецтвом. [2].

Отже, представники прогресивної української інтелігенції, громадські об'єднання, приватні навчально-освітні заклади різного рівня і профілю, що діяли на теренах Волині у 20-30-х роках ХХ століття, здійснювали активну освітню, концертно-виконавську, виховну і пропагандистську функції. Аналіз їх діяльності дає підставу зробити висновки, що в організації навчальної і творчої діяльності рівнозначну увагу приділялось як вихованню молоді на матеріалі кращих зразків західноєвропейської та вітчизняної культури, так і засвоєнню теоретичних засад театрального, музичного і хореографічного мистецтва, завдяки чому учнівська молодь здобувала відповідні знання, уміння й навички. А відтак, широка популярність танцювального мистецтва з перших років ХХ століття стала потужним підґрунтям для створення самобутньої волинської хореографічної школи.

Література:

1. Боньковська О. Театральне мистецтво на західно-українських землях у 1918-1939 роках. *Студії мистецтвознавчі*, 2008. №2. С. 27-48.
2. Горбатова Н. О. Становлення хореографічної освіти в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття). *«YoungScientist»*. № 7 (47). July, 2017. С. 67-70.
3. Державний архів Волинської області. Ф. 54. Луцьке повітове товариство «Просвіта». Протоколи засідань. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 16, 20, 40.
4. Державний архів Рівненської області. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 810. Арк. 82.
5. Левчанівська І. Далеке і близьке. Луцьк: Надтир'я, 2000. 210 с.
6. «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т.3. Луцьк: Вежа, 1999. 893 с.
7. Савчук Б. Волинська «Просвіта». Рівне: Б. в., 1996. 146 с.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСПІРАНТІВ ЧЕРЕЗ ОПАНУВАННЯ КІЛЬКІСНИХ І ЯКІСНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Крячкова Л. В.

*доктор медичних наук, професор,
в.о. завідувачки кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я
та управління охороною здоров'я,
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна*

Розвиток науково-дослідної компетентності аспірантів є ключовим завданням третього рівня освіти. Сучасна підготовка здобувачів наукового ступеня доктора філософії вимагає не лише глибоких знань зі спеціальності, але і володіння методологією наукового пошуку, інструментами доказовості, аналітичним і критичним мисленням. Саме тому значна увага під час навчання в аспірантурі має приділятися опануванню здобувачами кількісних та якісних методів дослідження, які є основою побудови обґрунтованої наукової аргументації.

Існують різноманітні підходи до класифікації методів дослідження, зокрема виділяють розподіл за метою (фундаментальні та прикладні), за типом отриманих даних (кількісні, якісні, змішані), за рівнем втручання дослідника (експериментальні та обсерваційні), за рівнем аналітичного узагальнення (описові та аналітичні) тощо [3].

У сфері охорони здоров'я ці класифікаційні критерії мають практичне значення, наприклад, описові дослідження дозволяють оцінити частоту захворювань у популяції, тоді як аналітичні – встановити причинно-наслідкові зв'язки між факторами ризику, поведінковими детермінантами та станом здоров'я населення. Експериментальні методи, зокрема рандомізовані контрольовані дослідження, забезпечують перевірку ефективності медичних втручань і програм, тоді як описові дизайни є ключовими для епідеміологічного моніторингу й оцінки результатів у реальних умовах практики. У свою чергу, якісні методи дослідження, такі як інтерв'ю, фокус-групи, тематичний аналіз тощо спрямовані на виявлення потреб, очікувань та мотивацій учасників системи охорони здоров'я і пацієнтів, що дозволяє підвищувати респонсивність політик до потреб населення. Комплексне використання різних методів створює підґрунтя для формування доказових управлінських рішень і забезпечення сталого розвитку системи охорони здоров'я.

Вибір методу наукового дослідження є ключовим етапом побудови доказової та логічно узгодженої наукової роботи. Ефективність

обраного методу визначається не його складністю, а відповідністю поставленій меті, характеру досліджуваного явища та типу даних, які можна отримати. У галузі охорони здоров'я це особливо важливо, оскільки саме адекватність методологічного підходу забезпечує достовірність результатів та їх практичну значущість.

Кількісні та якісні методи дослідження посідають центральне місце у науковому пізнанні проблем охорони здоров'я, формуючи дві взаємодоповнюючі площини аналізу. Якісні методи дають змогу дослідити поведінкові, етичні, соціокультурні та організаційні аспекти функціонування системи охорони здоров'я, які не піддаються кількісному виміру [2]. Кількісні методи забезпечують можливість статистичного вимірювання масштабів і закономірностей явищ, виявлення асоціацій між факторами ризику та результатами, оцінки ефективності втручань і програм [1].

Інтеграція кількісних і якісних підходів розширює горизонти наукового пізнання, дозволяючи поєднувати об'єктивні вимірювання з глибоким розумінням контексту. У сфері медико-соціальних досліджень така інтеграція є не лише бажаною, а й необхідною, оскільки вона забезпечує багатовимірне вивчення наукової проблеми [1].

Взаємодоповнення кількісних і якісних методів не є компромісом, а передумовою наукової повноти. У підготовці аспірантів це проявляється через залучення до проєктних і міждисциплінарних форм роботи у межах змішаних дизайнів досліджень.

В Дніпровському державному медичному університеті (ДДМУ) формування дослідницьких компетентностей відбувається через опанування навчальних дисциплін, що системно формують у здобувачів PhD інструментарій доказового мислення. Так, під час вивчення дисципліни «Біостатистика» аспіранти засвоюють основи статистичних методів, принципи формування та описання вибірки, тестування гіпотез, аналізу кореляцій, інтерпретацію результатів аналізу і роботу з реальними базами даних. Це забезпечує володіння кількісними підходами до побудови та перевірки наукових гіпотез.

Дисципліна «Основи доказової профілактики та медицини в науковій діяльності» сприяє формуванню розуміння структури наукового доказу, джерел систематичних помилок, принципів пошуку і критичної оцінки літератури, а також навичок проведення системних оглядів.

У курсі «Професійне представлення результатів наукових досліджень та оформлення документації» аспіранти опановують логіку наукової аргументації, структуру академічного тексту, правила цитування, принципи академічної доброчесності та відповідального авторства. Цей курс сприяє інтеграції кількісних і якісних даних у процесі формування наукових висновків та їх репрезентативного представлення.

Під час навчального процесу забезпечується формування здатності аспірантів не лише виконувати емпіричні дослідження, а й критично осмислювати методологічні підходи, інтерпретувати отримані результати у світлі наявних доказів, що повністю відповідає підходу навчання не лише техніці збору даних, а й їх інтерпретації в контексті наукової проблеми [1, 3].

Опанування таких підходів дозволяє аспірантам переходити від механічного збору даних до усвідомленого наукового пошуку. Це відповідає сучасним вимогам до дослідницької культури, де кількісна достовірність і якісна глибина мають бути взаємопов'язаними компонентами єдиного аналітичного процесу.

Висновки. Системна підготовка аспірантів, орієнтована на опанування кількісних і якісних методів дослідження та їх поєднання у практичній науковій діяльності, формує дослідницьку компетентність, розвиває аналітичне мислення і забезпечує відповідність результатів сучасним стандартам доказової медицини, науково обґрунтованої охорони здоров'я та академічної доброчесності.

Література:

1. Bove-Fenderson E., Duffy K., Mannstadt M. Broadening Our Horizons: JBMR and JBMR Plus Embrace Preprints. *J Bone Miner Res.* 2018. N33(2). P. 185-187. doi:10.1002/jbmr.3386.
2. Busetto L., Wick W., Gumbinger C. How to use and assess qualitative research methods. *Neurol Res Pract.* 2020. N2. 14 p. doi:10.1186/s42466-020-00059-z.
3. Çaparlar C.Ö., Dönmez A. What is Scientific Research and How Can it be Done? *Turk J Anaesthesiol Reanim.* 2016. N44(4). P. 212-218. doi:10.5152/TJAR.2016.34711.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-27>

УНІВЕРСИТЕТ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ: НАУКА, МИСТЕЦТВО, СУСПІЛЬСТВО

Кулешір М. М.

викладач,

*Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна*

Університет у сучасному світі постає не лише як освітня інституція, а як осередок культури, де перетинаються три головні виміри людського духу – наука, мистецтво і суспільство. У культурному просторі ХХІ століття університет виконує місію, що виходить далеко за межі

підготовки фахівців. Його справжнє завдання полягає у формуванні цілісної людини – вдумливої, чутливої, відповідальної. Проте цей ідеал сьогодні перебуває під тиском нових викликів: комерціалізації освіти, втрати гуманітарних орієнтирів, масової культури та глобальних криз, які змінюють саму природу знання. Саме тому питання про місце університету у культурному просторі набуває екзистенційного виміру – це питання не лише функції, а резильєнтності.

Університет як феномен є породженням європейської культурної традиції, у якій знання розглядалося не як утилітарна навичка, а як спосіб осмислення світу. Починаючи від Болоньї та Сорбонни, університет існував як простір свободи думки, де філософія, богослов'я, мистецтво й наука утворювали єдиний інтелектуальний організм. Сучасна доба, натомість, розділила ці сфери. Наука дедалі більше підпорядковується технологічним імперативам і ринковій доцільності, мистецтво втрачає статус духовного авторитету, а суспільство часто розглядає університет лише як інструмент підготовки фахівців. Унаслідок цього університет змушений шукати нову форму існування – не як храм знання, а як лабораторію культурного сенсу, у якій поєднуються дослідження, творчість і соціальна відповідальність.

Наука в культурному вимірі університету – це не лише система дисциплін, а спосіб мислення, що утверджує критичність, доказовість і діалогічність. Хосе Ортега-і-Гассет розмірковує, що «наука – це честь, це гідність Університету, навіть більше (адже є, в кінцевому підсумку, й ті, хто живе без чести) – це душа Університету, той самий принцип, що наповнює Університет життям і не дозволяє йому бути бездушним механізмом. Усе це свідчить за твердження, що Університет є, крім усього іншого, наукою» [1]. Наукове знання формує культуру раціонального дискурсу, без якої неможливе гуманне суспільство. Водночас наука втрачає життєву силу, коли ізолюється від мистецтва й етики. Саме університет має зберегти цілісність пізнання, показати, що істина – не лише функція ефективності, а й простір духовного пошуку. Тут гуманітарні науки стають своєрідним дзеркалом цивілізації: вони не виробляють товарів, але творять сенси, без яких суспільство розпадається. Філософія, література, історія, культурологія вчать мислити, співчувати, ставити під сумнів очевидне – усе це є основою культури діалогу.

Мистецтво, у свою чергу, є тим елементом університетського життя, що забезпечує контакт знання з емоцією, логосу з уявою. Там, де наука формує раціональний каркас світу, мистецтво дає йому душу. Університетські театри, художні студії, музичні школи, кафедри дизайну і творчих практик перетворюють навчальний заклад на живий культурний організм. Через мистецтво студент навчається бачити світ цілісно, відчувати гармонію і конфлікт, долати байдужість. У цьому сенсі художня освіта – не розкіш, а умова розвитку мислення. Без неї університет перетворюється на технічну фабрику знань, а не на

спільноту культури. Саме мистецтво нагадує, що освіта – це не лише передача інформації, а плекання уяви й духовності. На думку Марти Нуссбаум, мистецтво виховує уяву й емпатію, необхідні, щоб бачити світ очима іншого; без нього освіта стає механічною, а суспільство – збідненим [3, с. 96].

Не менш важливим є суспільний вимір університету. Він не існує у вакуумі – навпаки, є дзеркалом і каталізатором суспільних процесів. Університет покликаний не лише реагувати на соціальні зміни, а й передбачати їх, формувати публічну етику. Його роль полягає у вихованні особистостей, здатних мислити критично, поважати цінності, розуміти іншу культуру. У цьому полягає соціальна функція науки та мистецтва, інтегрованих у навчальний процес. Коли університет втрачає зв'язок із суспільством, він ризикує стати ізольованим батискафом, а коли повністю підпорядковується ринку – втрачає своє покликання як духовна інституція. Завдання сучасного університету – знайти рівновагу між автономією і відкритістю, між традицією і новаторством.

Університет у культурному просторі має бути місцем діалогу між поколіннями і цінностями. Його сутність – у постійному пошуку: що таке істина, краса, справедливість у мінливому світі? Наука без культури стає технократією, мистецтво без науки – естетизмом, суспільство без освіти – хаосом. Тільки у їхньому поєднанні твориться справжня університетська культура. Вона виявляється не лише в аудиторіях і лабораторіях, а й у способі спілкування, у здатності слухати й сумніватися, творити і співпереживати. Університет – це місце, де формується духовна мова нації, де знання стає цінністю, а не лише ресурсом.

Сьогодні університет стоїть перед випробуваннями цифрової епохи. Глобалізація, штучний інтелект, онлайн-освіта змінюють його обличчя. Та попри технологічні революції, його сенс зберігається – бути середовищем культури, у якому людина навчається, щоб реалізувати свій потенціал. Нові технології можуть допомогти університету розширити межі, але не замінити його культурної місії. Наука без гуманізму стає небезпечною, а культура без знання – безплідною. Тому стратегія резильєнтності університету – у відновленні союзу між рацією й уявою, між досвідом і натхненням, між дослідником і митцем, між викладачем і суспільством.

Університет у культурному просторі – це символ рівноваги між минулим і майбутнім. Його сила – у здатності поєднувати дисципліну знання з відкритістю до світу, перетворювати навчання на діалог культур і поколінь. У добу, коли суспільство часто втрачає орієнтири, університет залишається тим місцем, де можна шукати істину не з примусу, а з внутрішньої потреби. І поки він здатен поєднувати науку, мистецтво і суспільство у єдину гуманітарну симфонію, він не лише триватиме, а й знову стане серцем культурного простору людства.

Література:

1. Ортега-і-Гасет Х. Місія університету. Режим доступу: <https://www.management.com.ua/vision/vis009.html>
2. Delanty G. Challenging Knowledge: The University in the Knowledge Society. Buckingham: Open University Press. 2001. P. 151.
3. Nussbaum M. C. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton: Princeton University Press. 2010. P. 96.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-28>

НОРМУВАННЯ НАУКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ PHD: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Лігоненко Л. О.

*доктор економічних наук,
професор кафедри бізнес-економіки та підприємництва,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Актуальність нормування наукового навантаження здобувачів ступеня PhD обумовлена необхідністю забезпечення якісної організації навчально-наукового процесу та ефективного поєднання навчальної і наукової діяльності, інтеграції української аспірантури у міжнародний науковий простір.

Відповідно до чинних нормативних вимог [1], термін навчання аспірантів становить 4 роки, під час яких здобувачі мають набрати 240 кредитів ЄКТС, що включають як навчальну, так і наукову складові з чітко визначеним змістом і тривалістю. Це дозволяє системно розвивати професійні знання та наукові компетенції, необхідні для успішного виконання дисертаційних досліджень.

Нормативна база регламентує мінімальні вимоги до наукової роботи, включно з обсягом досліджень, публікацій та участю у наукових заходах, Проте не дає інформацію щодо трудомісткості кожної складової роботи, тобто обсягу часу, необхідного для їх здійснення. Це обумовлює актуальність розробки норм наукового навантаження здобувачів ступеня PhD.

Для досягнення поставленої мети був проведений аналіз закордонного досвіду, а також вивчалилися наявні напрацювання українських університетів

Закордонний досвід застосування Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС) у вимірюванні наукової складової PhD програм відображає конкретне визначення обсягів навчальних і дослідницьких активностей у кредитному еквіваленті. Університет Архуза (University of Aarhus, Данія) оцінює PhD курси й дослідницьку діяльність за системою, де 1 кредит відповідає 28 годинам роботи, а загальне навантаження складає 180 кредитів за тривалість 3 роки [2]. Копенгагенський університет (University of Copenhagen) розмежовує навчальну та дослідницьку частини з чітким підрахунком кредитів, включно з супровідними активностями до 10 кредитів [3]. Університет Саутденського Данії (University of Southern Denmark) надає приклади розрахунку кредитів для різноманітних форм активності, таких як літні школи та стажування, з опцією отримання додаткових кредитів за позакурсову діяльність [4]. Італійський Університет Модена і Реджо-Емілія (Università degli Studi di Modena e Reggio Emilia) формує PhD програму зі 180 кредитів, з яких 50 – навчальні курси, а 130 – наукова діяльність і підготовка дисертації [5]. Eurydice у розділі, присвяченому Туреччині, висвітлює специфіку третього циклу вищої освіти, зокрема програми PhD, які передбачають навчальну і наукову складові з загальним обсягом кредитів у межах 120-240 ЄКТС [6].

Українські університети, зокрема Львівський національний університет імені Івана Франка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, мають власні нормативи і рекомендації, які пристосовані до національних освітніх і наукових реалій. Напрацювання цих закладів ґрунтуються на детальному визначенні кількості навчальних кредитів (зазвичай 240 ЄКТС за 4 роки), обов'язкових публікацій, участі в конференціях і семінарах, а також плануванні науково-дослідної роботи з врахуванням специфіки різних галузей знань. Такий підхід забезпечує належний рівень підготовки конкурентоспроможних науковців і сприяє інтеграції української аспірантури у міжнародний академічний простір.

Нормування наукового навантаження здобувачів PhD має охоплювати такі види робіт:

- Вибір теми дослідження, обґрунтування актуальності, аналіз літератури та результатів попередніх досліджень.
- Планування і постановка цілей, завдань, методів дослідження.
- Робота з науковою та навчальною літературою, підготовка рефератів, аналітичних оглядів.
- Проведення науково-дослідницьких експериментів, теоретичних розробок, збирання й опрацювання даних.
- Написання та публікація наукових статей, звітів, розділів дисертацій.
- Участь у наукових конференціях, семінарах, апробація результатів.

– Підготовка і захист дисертаційного дослідження (в розрізі окремих складових та видів робіт, які мають бути здійсненні відповідно до чинної процедури).

– Консультації з керівником, участь у тренінгах та освітніх заходах.

– Підготовка звітів і документації щодо наукової роботи та виконання інд. навчального плану.

Перелік видів можна адаптувати в індивідуальному плані аспіранта з урахуванням специфіки напряму дослідження і вимог програми.

В табл.1 ми систематизували норми часу в годинах для різних видів роботи здобувача PhD, які знайдені нами в нормативних документів вітчизняних та іноземних університетів.

Таблиця 1

**Орієнтовні норми наукового навантаження здобувачів PhD
(систематизація наявного досвіду нормування)**

Вид роботи	Норма часу (година)	Опис
Вивчення літератури, аналіз джерел	250	Пошук, читання та систематизація наукових матеріалів, формування бібліографії
Розробка теми, планування досліджень	150	Обґрунтування теми, формулювання цілей і завдань, розробка методів дослідження
Проведення експериментів, збирання даних	400	Практична науково-дослідна робота
Обробка даних, статистичний аналіз	200	Аналіз результатів, обробка експериментальних даних
Написання статей, монографій, наукових доповідей	300	Підготовка наукових публікацій, тез, звітів
Участь у наукових конференціях	100	Підготовка та участь у конференціях, презентації результатів
Консультації з керівником	100	Регулярні зустрічі та обговорення наукової роботи
Підготовка звітів та документації	100	Звіти про виконання наукової роботи, оформлення документації
Самостійне навчання та підвищення кваліфікації	100	Вивчення додаткових матеріалів, тренінги, курси
<i>Джерело: систематизовано автором на основі [2-9]</i>		

Сукупний обсяг наукової роботи за цими нормами приблизно відповідає 180 кредитам ECTS .

В багатьох опрацьованих документах зазначається, що норми можуть бути адаптовані залежно від спеціалізації аспірантів і вимог освітньо-наукової програми.

Для практичного впровадження в КНЕУ розроблено більш деталізований проект норм наукового навантаження. Він передбачає визначення деталізованого переліку завдань наукової роботи в розрізі кожного року навчання з врахуванням обсягу навчальної складової протягом 1-2 року навчання. Враховує прийняті вимоги до змісту та структури наукового дослідження на здобуття ступеню доктора філософії за спеціальністю С1.Економіка та міжнародні економічні відносини.

Проект знаходиться на публічному обговоренні для збору відгуків та побажань від усіх стейкхолдерів. За результатами публічного обговорення та доопрацювання планується прийняття розроблених норм як орієнтовних. Сфера їх використання – планування навантаження здобувачів, підготовка та прийом звітів щодо його виконання, зокрема прийняття рішень щодо визначення відставання в процесі виконання наукового дослідження, атестації здобувачів та переведення на наступний рік навчання тощо.

Планування навчального часу здобувачів з урахуванням навчальної та наукової складових забезпечить баланс між теоретичною підготовкою і практичною науковою роботою. Це підвищить ефективність здобуття ступеня PhD та буде сприяти формуванню конкурентоспроможних науковців, здатних здійснювати інноваційні дослідження на міжнародному рівні, підвищить прозорість та об'єктивність оцінювання перебігу підготовки дисертаційного дослідження.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р. «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 р.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-п#n15>
2. University of Aarhus. PhD courses and activities. URL: <https://phd.arts.au.dk/phd-courses/courses> (дата звернення: 18.10.2025).
3. University of Copenhagen. PhD courses and ECTS guidelines. URL: <https://healthsciences.ku.dk/phd/phd-courses/ects/>
4. University of Southern Denmark. Calculation of ECTS examples. URL: https://www.sdu.dk/-/media/files/forskning/phd/phd_hum/praktiskeinformationer/calculation+of+ects+-+examples.pdf
5. Università degli Studi di Modena e Reggio Emilia. Teaching offer. URL: <https://www.cds.unimore.it/teaching/>.

6. Eurydice. Third cycle (PhD) programmes in Europe. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/eurypedia/turkiye/third-cycle-phd-programmes>.

7. Про норми часу навчального навантаження в університетах України : офіц. документ, лип. 2024. URL: https://uu.edu.ua/upload/universitet/normativni_documenti/Osnovni_oficiyni_doc_UU/Upravlinnya_personalom/N89_Pro_normi_chasu_NPP_UU_2024-2025.pdf

8. Положення про норми часу для планування і обліку навчальної діяльності : офіц. документ, 2020. URL: <https://khai.edu.ua/university/normativna-baza/polozheniya1/polozhennya-pro-normi-chasu/>

9. Норми часу розрахунку педагогічного навантаження : офіц. документ, 2022. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/Pologennia_ped_navantagennia_2022.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-29>

ФОРТЕПІАННІ ТВОРИ Б. ФІЛЬЦ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Москвічова Ю. О.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Сучасний викладач музичного мистецтва повинен володіти широким спектром фахових компетентностей, серед яких важливим є інструментальна підготовка. Перед вищою школою постає завдання підготувати музиканта, здатного як до професійної творчої самореалізації, так і до саморозвитку, креативності, готовності до викликів сьогодення, а також спроможного залучити молоде покоління до глибокого пізнання музичного мистецтва. В структурі фахових дисциплін мистецьких (музичних) факультетів ВНЗ України інструментально-виконавській підготовці здобувачів відводиться важливе місце, і для оптимізації навчального процесу й вдосконалення виконавської підготовки піаністів, важливо залучати для опрацювання твори українських композиторів мініатюрного жанру. Творчість сучасної української композиторки, представниці галицької школи Б. Фільц привертає увагу майстерним поєднанням українського мелосу із найновішими засобами музичної виразності, її музика насичена фольклорними мотивами і в той же час опрацьованими засобами, притаманними для неоромантизму та імпресіонізму. Уже ранні

інструментальні опуси Б. Фільц засвідчили індивідуальність авторської манери письма, що полягає в орієнтації на постромантичні стильові засади, в активному зверненні до карпатського фольклору, в схильності до програмності [3, с. 694]. Композиторська творчість Б. Фільц, що розпочалася ще в студентські роки, охоплює різні жанри симфонічної, інструментальної, камерно-вокальної та хорової музики. Вона є автором понад 450-ти творів. На становлення її творчої особистості визначальний вплив мало спілкування з видатними музикантами львівської школи (В. Барвінський, С. Людкевич, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, Є. Козак, Р. Сімович та ін.) [3, с. 694].

У фортепіанних творах Б. Фільц можна почути і яскраве оспівування української природи, і відтворення різних емоційних станів і настроїв людини, і «звучання» історичних подій. Музика композиторки має особливе інтонаційне забарвлення. Переосмислення неповторних інтонацій карпатського регіону, зокрема гуцульського, лемківського, бойківського, стало важливою рисою творчого мислення Б. Фільц. Серед її творів для фортепіано – п'єси для дітей з альбомом «Яворівські іграшки», великі цикли «Три п'єси на теми лемківських народних пісень», «Закарпатські новелети», «Візерунки», «Калейдоскоп настроїв», «Київський триптих», «Музичні присвяти», «Лемківські варіації», «Карпатський етюд», ансамблеві твори «Варіації» G-dur, «Largo lamentoso». Циклічна драматургія часто зустрічається у різних жанрах творчості Б. Фільц і фортепіанній, зокрема. Таке вирішення зумовлене, з одного боку схильністю до лаконічності висловлювання миттєвих вражень, з іншого, – багатогранністю музичних образів. У цьому фортепіанні цикли Б. Фільц перегукуються з аналогічними у творчості Р. Шумана [3, с. 695]. У багатьох мініатюрах композиторка спирається на традиційний жанр пісні, танцю (найчастіше лемківського фольклору), на різні форми народного музикування. Проте, трактування жанрових елементів в її композиціях отримує специфічно імпресіоністичний характер – це не пряме цитування народно-пісенного жанру, а його окремі елементи, «відголоски», вкраплені в авторський текст.

Показовими для суто фольклорного напрямку творчості Б. Фільц є «Три п'єси на теми лемківських народних пісень» та «Лемківські варіації» (1972). Тут всі засоби підпорядковані розкриттю поетичної краси й образно-емоційному потенціалу народного мелосу лемків. Цикл «Три п'єси на теми лемківських народних пісень» був написаний у 1956–1959 рр. у період навчання Б. Фільц на композиторському факультеті Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка у класі С. Людкевича. Перша п'єса циклу базується на власній авторській, тонко стилізованій під народну пісню темі (*Andantino*). Дві інші – на оригінальних лемківських мелодіях – танцювально-епічний «Бодай та корчмичка горі з димом пішла» (*Andante risoluto*) та розгульний «Здалека сме приїхали» (*Allegro con fuoco*), яка носить підзаголовок «Весільна». Її мелодична основа побудована на мотивах відомої лемківської

традиційної пісні «Здалека сме приїхали», що представляє групу танцювально-жартівливих весільних пісень із запальною та іскристою мелодикою. П'єса асоціативно імітує танцювальний фрагмент весільного дійства. Основним структуротворчим елементом у п'єсі є остинатна синкопована фігурація, яка імітує гру лемківської троїстої музики. Однак ця ритмоінтонаційна структура однаковою мірою обіграє як квінтово-секстові інтервали, так і квартові (перші відтворюють образ народного музичного інструмента цимбал, другі – гру двох скрипок). У ці фігурації час від часу влітаються інтонації пісенної мелодії, що яскраво увиразнює загальний танцювальний характер. У наступному епізоді основна тема трансформується у помірно-меланхолійний (*Andante melanhólico*) характер і ніби нагадує, що у весільному обряді присутні різні емоційні епізоди: радісні та сумні. Третя п'єса в контексті фортепіанного циклу є завершальною, вона написана в тональності *A-dur*, супроводжується переважно динамікою *f* та *ff*, що підкреслює надію та впевненість у подальше щасливе подружнє життя. Завдяки тональному зіставленню весь цикл сприймається цілісно. У середній частині «Весільної» домінує образна лексика. Тут переплітаються мотиви, які навівають як відчуття радості з приводу подружнього життя, так і смутку за батьківським домом [1, с. 7]. Як слушно зазначає Л. Садова, вивчаючи зазначені твори учні та студенти-піаністи набувають навичок виконання різнохарактерної та різножанрової карпатської музики: ліричних та жартівливих пісень, коломийок, арканів тощо [5, с. 30]. Важливим завданням постає опанувати поєднання виразного інтонування наспівної мелодії з чітким, пружним, часто синкопованим ритмом. Оволодіти специфічним звуковидобуванням для колористичного забарвлення звучання фортепіано, коли імітуються звучання народних інструментів або змальовуються картини природи імпресіоністичними зображальними засобами [5, с. 30].

Оригінальним зразком імпресіоністичного композиторського мислення Б. Фільц є фортепіанний цикл «Музичні присвяти» – це своєрідні спогади з минулого, пов'язані з конкретними особистостями, які відіграли важливу роль у житті і професійному становленні композиторики. Прагнучи підкреслити стильову манеру певного композитора, Б. Фільц використовує цитати з найбільш відомих і характерних творів митців [4, с. 295]. Проте це не є пряме цитування. Зокрема, у творі «Відлунні минулих літ», присвяченому Д. Січинському, використані мотиви з його романсової спадщини – солоспіву «Бабине літо» («Гей, легить павутиння») на слова М. Гавалевича [6, с. 67]. Тут використана типова для романтизму фортепіанна техніка – тріольний рух, розгорнуті пасажі, і поряд присутні рух паралельними тризвуками, кварто-квінтова структура вертикалі, що є притаманним для імпресіоністичної гармонії. Всі ці засоби створюють образ тихої задуми і смутку, характерні для творів

Д. Січинського [2, с. 111]. Ліричністю українського мелосу пройнятий «Ліричний прелюд» – присвята майстру хорової музики Є. Козаку, в якому звучать перші такти хору «Вівчарик». У «Сумній пісні», присвяченій В. Барвінському, звучить цитата з його фортепіанної «Думки» – як прообраз з життєвої долі композитора. Вдячність своєму незабутньому вчителю й наставнику С. Людкевичу визначили ідею п'єси «Спомин», в якій звучать уривки одного з його найліричніших, пройнятих світлою надією романсів «Тайна» («Хтось мене ще пам'ятає») на вірші О. Олеся [6, с. 67]. Цикл містить мініатюри, присвячені М. Колессі, А. Кос-Анатольському, Л. Ревуцькому. Зрозуміло, що виконавцю даного фортепіанного циклу потрібно володіти навичками виконання романтичної та сецесійної фактури, майстерністю фразування (на широкому диханні), тонким агогічним відчуттям, високою культурою звуковидобування та педалізації. Вважаємо за необхідне не тільки високий рівень володіння фортепіанною технікою, а й високий рівень знань, обізнаності у творчості композиторів, цитати яких використані у мініатюрах, а також необхідною умовою постає знання стилевих особливостей творчості митців.

Сьогодні творчість композиторки широко відома як в Україні так і за кордоном, зокрема в Канаді, США, Німеччині, Франції, Австрії, Польщі, Болгарії, Латвії. Фортепіанна музика Б. Фільц має глибоко національний характер, яскраву образну палітру, втілену цілим комплексом виражальних засобів музичної мови композиторки. Активне залучення до виконавського репертуару творів Б. Фільц послужить не лише популяризації сучасної української музики, а й значно розширить виконавський потенціал та технічні піаністичні можливості майбутніх викладачів музичного мистецтва. Фортепіанні мініатюри є тим благодатним матеріалом, який формує навички музичного мислення, самостійного підходу до процесу ознайомлення з музичним твором; сприяє кращому розумінню художнього змісту, стилевих і жанрових особливостей творів музичного мистецтва, розвиває інтерес та ініціативу, що є необхідною умовою у підготовці висококваліфікованих фахівців.

Література:

1. Белікова В.В. Інтерпретація музичної мови фортепіанних творів Б. Фільц. Актуальні питання мистецької педагогіки. 2013. Вип. 2. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmp_2013_2_3.
2. Грабовська О. Особливості виконавської інтерпретації фортепіанних циклів Богдани Фільц. Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка. 2015. Вип. 36. С. 108–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlnma_2015_36_12.
3. Москвічова Ю.О. Жанрові та стилеві особливості композиторської творчості Б. Фільц // Dynamics of the development of

world science. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2020. Pp. 693-700. URL: <http://sci-conf.com.ua>.

4. Москвічова Ю.О., Бичок О.Р. Жанрово-стильові особливості фортепіанної спадщини Богдани Фільц. Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць / О.В. Марущак (голова) та [ін.]. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2024. Вип. 7. 294–296.

5. Садова Л. Роль фортепіанної музики Богдани Фільц у формуванні української піаністики. Молодь і ринок No2 (37), 2008. С. 28–31.

6. Сторонська Н. Фортепіанні цикли Богдани Фільц у професійній підготовці майбутнього вчителя музики. Молодь і ринок No2 (37), 2008. С. 66–69.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-30>

РОЗВИТОК ТАЛАНТІВ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Немченко Т. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна*

У сучасних умовах глобальної конкуренції знань та інтелектуальних ресурсів розвиток талантів стає стратегічною основою для збереження й примноження наукового потенціалу держави. Україна, маючи потужний академічний ресурс, опинилася перед викликами, пов'язаними, передусім, з відтоком кадрів, старінням наукової спільноти, недостатньою інтеграцією у світовий науковий простір і дефіцитом інноваційно орієнтованої молоді. За цих обставин проблема розвитку й утримання талановитих осіб набуває статусу національного пріоритету. Варто підкреслити, що талант у науковій сфері – це не лише індивідуальна здібність до створення нового знання, а й соціальний ресурс, який формує інноваційний потенціал держави, а відтак політика підтримки наукових талантів має охоплювати всі рівні освітньо–наукового процесу – від раннього виявлення здібних здобувачів освіти до створення умов для реалізації творчого потенціалу вчених. Наголосимо, що важливо не лише «виросувати» нове покоління дослідників, а й створювати середовище, у якому наука стає соціально

престижною, матеріально забезпеченою та суспільно значущою діяльністю [1].

Одним із критичних аспектів сучасної української наукової системи є розрив між потенціалом молодих науковців і можливостями для їхнього розвитку. Зокрема, незважаючи на високий рівень академічної підготовки, значна частина талановитої молоді мігрує за кордон або змінює сферу діяльності через відсутність мотиваційного середовища, належної оплати праці та перспектив кар'єрного зростання, що в свою чергу актуалізує необхідність розроблення політики «утримання талантів». Маємо зауважити, що ефективна система підтримки талантів ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах: виявлення, розвиток, утримання. На етапі виявлення важливо формувати механізми ранньої ідентифікації обдарованої молоді через конкурси, олімпіади, наукові гуртки, менторські програми. На етапі розвитку – забезпечувати можливості для здобуття якісної освіти, участі в дослідницьких проєктах, міжнародних стажуваннях, грантових програмах. Утримання талантів, в свою чергу, передбачає формування сприятливого середовища для наукової діяльності – стабільного фінансування, справедливої винагороди, академічної свободи, міждисциплінарної взаємодії та визнання досягнень учених у суспільстві.

Розвиток талантів є невід'ємним елементом національної науково-інноваційної політики. Ключову роль тут відіграє взаємодія університетів, науково-дослідних інститутів та бізнесу. Саме в таких «трикутниках знань» відбувається трансфер інновацій і формування нового типу науковця – не лише дослідника, а й креатора, підприємця, візонера. В умовах переходу до економіки знань університети стають центрами розвитку людського капіталу, де формується культура дослідницької творчості, критичного мислення та соціальної відповідальності. При цьому, особливої ваги набуває питання соціальної екосистеми талантів – мережі інституцій, програм і практик, що підтримують розвиток здібних людей протягом усього життя. До цієї екосистеми мають входити фонди підтримки молодих учених, наукові хаби, інкубатори ідей, міжнародні партнерства, цифрові платформи комунікації науковців.

Не менш важливою є роль держави як системного координатора у сфері розвитку талантів. Зокрема, в даному ключі, варто наголосити на необхідності посилення національних програм підтримки молодих науковців, запровадженні грантів для фундаментальних досліджень, премій для інноваційних стартапів, забезпеченні сталого фінансування дослідницької інфраструктури. При цьому державна політика має базуватися не лише на економічних стимулах, а й на формуванні суспільної культури довіри до науки, піднесенні статусу науковця як стратегічного ресурсу розвитку нації.

Окремий вимір розвитку талантів – ціннісний та культурний. Талант потребує не лише матеріальних ресурсів, а й середовища, що підтримує креативність, сміливість думки, міждисциплінарність, відкритість до

нового. Саме гуманітарна складова – культура мислення, академічна етика, почуття наукової місії – є тими «невидимими активами», що формують духовну основу наукового поступу [2]. Відтак, збереження наукового потенціалу України неможливе без відновлення довіри до вітчизняної науки та престижу наукової праці. Важливо при цьому переосмислити роль науковця в сучасному суспільстві, як не просто виконавця експериментів чи аналітика даних, а, власне, творця нових знань, які формують майбутнє держави.

Відповідно, розвиток талантів – це не лише інструмент кадрового відтворення науки, а й основа національної стратегії виживання у світі знань. Інвестиції в людський інтелект – це найвищий рівень стратегічного управління майбутнім, а власне українська наука має шанс не лише зберегти свій потенціал, а й оновитися, якщо талант буде розглядатися не як випадкове явище, а як системна категорія державного розвитку, що інтегрує освіту, культуру, інновації й соціальну відповідальність.

Література:

1. Саюк М. Оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених в контексті відкритої науки. *Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія.* / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Регейло, М. Саюк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 106– 117. URL: <https://doi.org/10.31874/978–617–7486–47–2> 2024

2. Кравченко О., Кравченко Ю. Інвестиція в майбутнє: розвиток та утримання талановитих працівників. *Економіка та суспільство*, 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524–0072/2024–62–71>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-31>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ніколенко І. М.

*старший викладач кафедри терапії та реабілітації,
Навчально-науковий інститут охорони здоров'я
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Сьогодні проблема недостатньої рухової активності серед здобувачів вищої освіти набуває особливого значення в умовах інтенсифікації

освітнього процесу. Обмежений руховий режим, зумовлений тривалим сидінням під час навчання, надмірним використанням гаджетів і постійним психоемоційним напруженням, призводить до погіршення фізичного та психологічного стану студентської молоді. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), низький рівень рухової активності належить до провідних чинників ризику розвитку серцево-судинних патологій, ожиріння, порушень постави й емоційних розладів [1, с. 9-13. 2 с. 59-66].

Наукові дослідження свідчать, що сучасні здобувачі вищої освіти демонструють низькі показники рухової активності, що у свою чергу негативно впливає не лише на фізичне здоров'я, а й на психологічну стійкість, резильєнтність. У цьому контексті резильєнтність розглядається як базовий ресурс адаптації, який забезпечує здатність ефективно реагувати на труднощі, швидко відновлюватися після стресу та підтримувати психофізичне благополуччя [3, с. 171-174].

Резильєнтна особистість відзначається високою емоційною рівноваженістю, гнучкістю мислення та вмінням приймати зважені рішення у складних ситуаціях. Такий рівень внутрішньої стабільності сприяє зменшенню впливу дистресу, розвитку конструктивних копінг-стратегій та покращенню якості життя.

Доведено, що фізична культура сприяє не лише підтриманню соматичного здоров'я, але й формуванню стресостійкості. Регулярні фізичні вправи знижують рівень кортизолу – гормону стресу, що позитивно позначається на функціонуванні серцево-судинної, нервової та імунної систем [3, с. 174-178]. Такі заняття стимулюють вироблення ендорфінів, нормалізують сон, підвищують життєвий тонус і покращують психоемоційний стан.

За результатами численних досліджень, після переживання кризових або загрозливих подій у здобувачів вищої освіти спостерігається підвищений рівень тривожності, емоційного напруження та втоми [4, с. 18-22; 5, с. 30-34]. У цьому контексті фізична активність виступає ефективним засобом профілактики дестабілізаційних психофізичних станів [5, с. 30-34; 6, с. 108-110].

Наукові праці О. Андрєєвої, М. Дутчак, О. Благій (2020), О. Марченко (2024), О. Скалій, К. Мулик, Н. Абдули (2024) доводять, що систематичні заняття фізичними вправами позитивно впливають на психоемоційний фон, знижують рівень тривоги та сприяють підвищенню резильєнтності студентів (М. Василенко, 2024; L. Rybalko, 2024; A. Skaliy, V. Mulyk, T. Skaliy, 2024; Л. Рибалко, 2024).

Дослідники R. Churchill (2021), J. Dahlstrand (2021), В. Слухенська (2022), М. Andrabi (2023) також підкреслюють роль фізичних вправ як ефективного інструменту запобігання стресового стану і розвитку адаптаційних можливостей у студентської молоді. Це особливо актуально в умовах воєнного часу, коли молоді люди перебувають під

впливом тривалих психотравмуючих факторів, змін режиму життя, освітнього процесу та соціальних взаємин [7, с. 32-36].

Отже, використання засобів фізичної культури в освітньому процесі є ефективним напрямом формування резильєнтності студентської молоді. Фізична активність сприяє розвитку адаптаційних можливостей, емоційній саморегуляції та підвищенню стресостійкості в умовах нестабільного соціального середовища. Формування резильєнтності через фізичну активність має розглядатися як один із пріоритетних напрямів сучасної фізкультурно-освітньої практики.

Література:

1. Андрєєва, О.В., Степанюк, В., Хрипко, І.В., Івчатова, Т.В. Рухова активність і здоров'я студентів: сучасний стан, проблеми і перспективи. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (12(185). 2024, 9-13 с.. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).01
2. Андрєєва О., Дутчак М., Благій О. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020. № 2. 59-66 с.. DOI: 10.32652/tmfvs.2020.2.59-66
3. Кокун О.М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 171-174 с.
4. Stulika O.B., Nediello P.E. Peculiarities of experiencing fear and anxiety by youth. Young scientist. 2022;11(111). С.18-22
5. Бишевец Н. Вплив оздоровчо-рекреаційної рухової активності та поведінки на стрес-асоційовані стани здобувачів вищої освіти. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2023. № 1. 30-34 с. DOI:<https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.1>. Фахове видання України.
6. Слухенська Р.В., Гауряк О.Д., Єрохова А.А., Литвинюк Н.Я. Вплив фізичної культури на подолання стресу у студентів вищих навчальних закладів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2022. №7(152) 108-110 с.
7. Андрєєва О., Бишевец Н., Плєшакoва О. Вплив рухової активності на підвищення стресостійкості здобувачів вищої освіти. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2023. № 2. 32-36 с. DOI: 10.32652/tmfvs.2023.2.32-36.

МЕТОДИЧНА ПІДТРИМКА ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ СТІЙКОСТІ КЕРІВНИКІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Новицька І. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу аспірантури та докторантури,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Сучасні виклики, зумовлені війною, ставлять перед керівниками закладів освіти надскладні завдання з управління в умовах невизначеності, ризиків і криз. Управлінська стійкість як здатність ефективно реагувати на зміни, адаптуватися до нового середовища та забезпечувати безперервність освітнього процесу є критичною для збереження якості освіти в таких екстремальних ситуаціях.

Військовий конфлікт створює нестабільні, часто критичні умови, що вимагають інтеграції нових управлінських стратегій і методів для адаптації до змін та оперативного реагування на виклики. Саме тому методична підтримка, яка формує в керівників відповідні компетентності та стратегії поведінки у кризових умовах, є актуальним науковим і практичним завданням.

Дослідження останніх років акцентують увагу на антикризовому управлінні в освіті, що охоплює компетентну орієнтацію керівників у надзвичайних ситуаціях, організацію кадрової політики, дистанційного навчання та ефективної комунікації з партнерам [2]. Підкреслюється важливість мобілізації адаптивних ресурсів через трансформаційне, адаптивне та емоційно інтелектуальне лідерство [1].

Лідерство в освітній сфері в умовах війни розглядається як стратегія мобілізації адаптивних ресурсів через трансформаційні, розподілені, адаптивні стилі управління, що сприяють підтримці освітнього процесу і підвищенню морального духу колективу [1]. Науковці підкреслюють роль емоційного інтелекту і гуманістичного підходу в лідерстві, що особливо важливо для стабілізації психологічного стану учасників освіти. Водночас акцентується увага на необхідності системної професійної підготовки керівників, що охоплює як теоретичний, так і практичний аспекти розвитку управлінської стійкості [3; 4]. Крім того, науковці відзначають потребу в системній методичній підтримці, яка забезпечує розвиток управлінських компетентностей та антикризових навичок [3; 4; 6; 8].

Методична підтримка формування управлінської стійкості керівників освіти передбачає комплекс заходів спрямованих на:

– розробку програм підвищення компетентностей антикризового управління: вміння виявляти проблеми, локалізувати

кризові явища, приймати ефективні управлінські рішення. Це ключова складова для стабілізації освітнього середовища [2];

- впровадження адаптивних і трансформаційних моделей лідерства, які забезпечують гнучкість, мотивацію колективу, а також моральну підтримку підлеглих. Лідер має бути фасилітатором кризового реагування, координатором адаптації [1];

- забезпечення інформаційної підтримки та активної комунікації з усіма стейкхолдерами освітнього процесу для створення партнерських відносин і гнучкого управління змінами [2; 5; 6];

- організацію системної підвищення кваліфікації керівників з використанням дистанційних та інтегрованих методів навчання, що робить навчання доступнішим у кризових умовах [3; 4].

- розробку механізмів контролю і оцінки якості управлінських рішень, що базуються на аналізі комунікативної компетентності та прийнятті колективних рішень [8; 6].

Таким чином, методична підтримка має бути системною, охоплювати як професійний розвиток, так і соціально-психологічні аспекти управління в кризових умовах, що забезпечить цілісну систему формування стійкості. Вона повинна забезпечувати безперервний розвиток професійних і особистісних якостей керівника, а також сприяти формуванню адаптивного мислення і здатності до кризового реагування.

Формування управлінської стійкості керівників освіти в умовах війни є критично важливим фактором забезпечення якісної та безперервної освітньої діяльності.

Окремим напрямом методичної підтримки є створення інституційних і мережових механізмів взаємодії, що передбачає формування професійних спільнот керівників закладів освіти, платформ для обміну управлінськими кейсами, алгоритмами дій у кризових ситуаціях та успішними практиками реагування на загрози. Розвиток таких професійних мереж відзначається в сучасних наукових дослідженнях як ефективний механізм підвищення управлінської стійкості, зокрема в умовах воєнного стану [5; 6]. Спільноти керівників сприяють циркуляції управлінських рішень і колективному виробленню моделей адаптації до змін, що підтверджує досвід організації освітнього процесу під час війни [8].

Важливим елементом методичної підтримки є забезпечення психологічного та емоційного супроводу керівників освіти. Дослідження підкреслюють, що рівень стресостійкості керівника безпосередньо впливає на здатність ухвалювати рішення та підтримувати колектив [1; 6]. Тому методична підтримка має включати розвиток навичок емоційної саморегуляції, профілактику професійного вигорання, використання майндфулнес-практик та коучингових технологій, що сприяють відновленню внутрішнього ресурсу лідера [1].

Важливою складовою методичного забезпечення є розробка алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, які охоплюють: створення планів безперервності освітнього процесу; відпрацювання процедур евакуації та укриття здобувачів освіти; гнучке коригування освітнього навантаження відповідно до рівня загроз; моделювання сценаріїв управлінських рішень у кризових умовах [2; 5; 6].

Впровадження таких алгоритмів дає можливість підвищувати рівень організованості та знижувати ризики панічних або хаотичних дій у колективі. Це особливо важливо в умовах, коли керівник не лише організатор, але й лідер емоційної стабільності [2; 1].

Методична підтримка має ґрунтуватися також на використанні цифрових інструментів управління, що забезпечують оперативність комунікації, збереження документації, аналіз даних і прозорість прийняття управлінських рішень [5; 6]. Перехід до цифрового управління розглядається як драйвер трансформації освітнього менеджменту в умовах війни та відновлення системи освіти [6].

Методична підтримка повинна бути комплексною, поєднуючи розвиток антикризових компетентностей, лідерських стратегій, комунікаційних механізмів і системи професійного навчання. Це дасть змогу реалізувати гнучку, адаптивну систему управління, що вирішує виклики воєнного часу, підвищуючи їхню ефективність і стабільність.

Таким чином, методична підтримка формування управлінської стійкості повинна охоплювати інформаційно-інституційну, психологічну, організаційну та професійну складові. Її системний характер сприятиме зміцненню управлінського потенціалу керівників і забезпечить готовність закладів світи ефективно функціонувати за будь-яких кризових умов.

Література:

1. Братко М.В., Сіменюк Є.С., Маляр С.А. *Leadership as a strategy of educational governance in crisis and wartime: styles, roles, and effective models*. Наукові інновації та передові технології. 2025, 48 (8). pp. 1861-1828. ISSN 2786-5274
2. Вознюк Л., Доброгорський О. Особливості освітнього менеджменту в умовах воєнного стану. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. № 1. С. 48-54.
3. Клокар Н. І. Управління освітніми програмами як складова професійних компетентностей директора школи. Scientific Journal Virtus. 2018. № 21. С. 115 – 120.
4. Клокар Н. І. Управлінські компетентності директора школи: сучасні тенденції. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2018. № 1(7). С. 28 – 32.
5. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-

практ. конф., м. Київ, 25 жовтня 2022 р. [Електронне видання]. Київ : ДНУ “Інститут освітньої аналітики”, 2022. 360 с.

6. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 368 с.

7. Радкевич В.О. Розвиток національної професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України. Вісник НАПН України, 2024, 6(2). С. 1–19. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6226>

8. Чеботарьова І. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2018. 243 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-33>

ОСВІТА І НАУКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, СТІЙКІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ

Попович В. В.

*доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,*

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

Копистинський Ю. О.

*кандидат технічних наук,
начальник докторантури-ад'юнктури,*

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

Скиба Т. К.

ад'юнкт,

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

Згідно вимог чинного законодавства [1, 2] розвиток освіти, науки й техніки виступає ключовим фактором суспільного прогресу, забезпечення добробуту населення та зростання його духовного й інтелектуального потенціалу. Тому створення необхідних умов в рамках актуальних вимог часу є важливим викликом для кожного закладу вищої

освіти, в тому числі, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (далі – ЛДУБЖД).

Відповідно до Закону України “Про освіту” держава гарантує право кожного громадянина на безперервну освіту, незалежно від надзвичайних обставин. Аналогічно, Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” визначає збереження та розвиток наукового потенціалу як пріоритет державної політики. У воєнних умовах ці гарантії реалізуються через цифровізацію освітнього простору, дистанційні форми навчання та інтеграцію практично орієнтованих технологій.

Воєнний стан в Україні став безпрецедентним викликом для системи освіти і науки, що вимагав переосмислення підходів до організації освітнього процесу, наукових досліджень та міжнародної співпраці. Сучасні виклики стимулюють пошук інноваційних рішень, спрямованих на підвищення стійкості освітньої системи, розвиток наукових досліджень у сфері безпеки, психологічної підтримки, екології, технологій та відновлення післявоєнної інфраструктури.

Війна спричинила глибоку кризу в усіх сферах суспільного життя, не оминувши й наукову галузь України. Значна частина університетів і наукових установ зазнала пошкоджень або припинила діяльність, а багато українських учених були змушені змінити місце роботи чи тимчасово, або назавжди виїхати за кордон [3].

Нинішні умови розвитку суспільства спонукають до змін концептуальних засад наукової діяльності закладів вищої освіти, підвищення конкурентоспроможності наукових досліджень, сприяють розвитку української науки та її інтеграції у світовий науковий процес. Тому напрямки наукової та освітньої діяльності повинні синхронно вдосконалюватися та адаптуватися до проблем та реалій сучасності [4].

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності є одним із закладів вищої освіти, що зумів ефективно адаптуватися до нових реалій. Університет забезпечує безперервну підготовку фахівців у сфері цивільного захисту, пожежної безпеки, екології та радіаційної безпеки, поєднуючи навчальну, наукову й практичну діяльність. Застосування платформ дистанційного навчання, розробка інформаційних тренінгів, участь у міжнародних наукових проєктах та конференціях сприяють формуванню стійкої системи освіти навіть у кризових умовах ти ситуаціях.

У Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності ДСНС України розроблено навчальну програму «Цивільний захист в умовах війни», метою якої є поширення досвіду підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану та налагодження комунікації з пожежно-рятувальними службами Європейського Союзу та міжнародними партнерами [5, 6].

У ад’юнктурі ЛДУБЖД здійснюється підготовка здобувачів ступеня доктора філософії з галузей знань та за спеціальностями згідно рис. 1.

У 2024 році в ЛДУБЖД також започатковано спеціальність «Філологія», що стало важливим досягненням університету та відкриває нові можливості для підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі гуманітарних наук, зокрема у сфері професійної комунікації, перекладу та мовної підготовки.

Рис. 1. Спеціальності ад'юнктури ЛДУБЖД

Від початку повномасштабного вторгнення в ЛДУБЖД проведено успішні захисти дисертацій та отримання ступеня доктора філософії 28 здобувачами. Кожне дослідження впроваджено в практичну діяльність, що підтверджено відповідними актами.

Також розвиток міжнародної співпраці активно сприяє обміну досвідом та допомагає знайти можливості для реалізації та вдосконалення власних розробок та досліджень.

Успішним прикладом міжнародної співпраці здобувачів ступеня доктора філософії в період воєнного стану є реалізація проекту «Природозберігаюча технологія очищення стічних вод екологічно чистими модифікованими природними сорбентами від азоту, фосфору та поверхнево-активних речовин» між Вільнюським технічним університетом (Республіка Литва) та Львівським державним університетом безпеки життєдіяльності (2022-2023 рр.). Завдяки спільним рішенням та обміну досвідом вдалося запропонувати метод третинного (глибокого) очищення стічних вод від сполук фосфору, азоту та ПАВ, що є актуальною екологічною проблемою в Україні [7].

Також здобувачі активно беруть участь у заходах як університетського, так і міжнародного масштабу, здобуваючи призові місця та суттєво підвищуючи свій науковий рівень [8, 9].

У Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, також, видаються збірники наукових праць, де можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень а саме: «Пожежна безпека», «Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Львівський філологічний часопис», «Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія», «Публічне управління та соціальна робота» [10].

З метою актуалізації напрямів досліджень спільно із здобувачами ступеня доктора філософії проводиться обговорення та оновлення освітньо-наукових програм. Також здійснюються опитування щодо якості освітнього процесу, ефективності наукового керівництва, відповідності змісту навчальних дисциплін сучасним вимогам науки та практики, що дає змогу своєчасно виявляти потреби аспірантів та ад'юнктів і вдосконалювати підготовку наукових кадрів.

Широкий спектр напрямків досліджень Університету дозволяє повноцінно охоплювати різні сфери діяльності та впроваджувати інноваційні рішення у відповідні сфери життєдіяльності.

Література:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 22 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII : станом на 27 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
3. Ільчишин, Я. (2025). Роль наукових досліджень у створенні ефективної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (March 28, 2025; Kraków, Poland), 68–71. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2558>
4. Концепція наукової діяльності Львівського державного університету безпеки життєдіяльності за 2020–2025 роки. https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/1_nmz/nakazy/koncepciya_naukovo_yi_diyalnosti_ldu_bzhd_1.06.2020.pdf
5. Коваль, В. В., Попович, В. В., & Коваль, Н. Я. (2024). Цивільний захист України в умовах війни. У *«Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти»*. Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-9>
6. Попович, В. В., & Коваль, Н. Я. (2025). Розробка програми «Цивільний захист в умовах війни». У *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни* (с. 495–497). ДонДУВС. https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/07/zbirnyk_materialiv_17_kvitnya_2025_compressed.pdf
7. Fediv, I. S., Mažeikienė, A., & Stepova, K. V. (2023). COOPERATION BETWEEN VILNIUS TECH AND LVIV STATE UNIVERSITY OF LIFE SAFETY. *Public administration and social work*, (1), 57–61. <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-1-9>
8. Екологи ЛДУБЖД посіли призове місце у Міжнародному конкурсі студентських наукових робіт "Black Sea Science 2025".

(03.04.2025). Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. <https://ldubgd.edu.ua/node/9180>

9. *Представники університету серед переможців щорічного всеукраїнського конкурсу «Молодий вчений року»*. (22.05.2023). Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. <https://ldubgd.edu.ua/node/7492>

10. Попович, В. В., Коваль, Н. Я., & Копистинський, Ю. О. (2024). Особливості підготовки ад'юнктів та аспірантів у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності в умовах війни. У *Підготовка дисертацій в умовах воєнного стану: актуальні питання та шляхи їх вирішення* (с. 116–119). Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-411-8-35>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-34>

BRIDGING GUIDANCE AND GROWTH: MENTORING AND LANGUAGE COACHING IN UKRAINIAN POSTGRADUATE RESEARCH

Raikhel A.

*Assistant of Department of English language, Literature
and Teaching Methods
Mukachevo State University
Mukachevo, Ukraine*

In the evolving landscape of higher education, preparing master's and doctoral students is no longer just about transferring disciplinary knowledge. It now means helping emerging researchers develop critical thinking, autonomy, academic communication, and emotional resilience. Across the world, universities are rethinking traditional supervision models that prioritise control and evaluation over dialogue and reflection. For many postgraduate students—especially those working in a second language—this shift is not just desirable but necessary.

At the intersection of this pedagogical transformation lie two powerful approaches: mentoring and language coaching. When integrated, they create a learner-centred framework that enables students to become reflective, autonomous, and confident researchers. This combination aligns with international trends in doctoral training while addressing the specific challenges faced by Ukrainian higher education, where postgraduate students often struggle with English-language academic writing, research planning, and self-regulated learning. [1, p. 20]

Why Mentoring and Coaching Matter Traditional academic supervision often follows a directive pattern: supervisors assign tasks, observe progress,

and correct errors. While this model ensures accountability, it frequently limits the student's sense of ownership and self-direction. Mentoring, by contrast, is relationship-driven. It invites collaboration, trust, and mutual growth. A mentor supports not only the student's academic development but also their confidence, professional identity, and ability to think critically about research.

Language coaching adds another dimension. It focuses on how students communicate their research—in writing, in presentations, and in dialogue with the international academic community. Unlike conventional language teaching, coaching is personalised and metacognitive: it helps students understand how they learn, manage anxiety, and set meaningful goals. Neurolanguage coaching, an emerging approach grounded in neuroscience, emphasises emotional safety, cognitive engagement, and learner autonomy. For postgraduate researchers who must publish, present, and defend their ideas in English, this form of guidance can be transformative. [3, p.3]

Ukrainian Context: Local Needs, Global Standards Ukraine's higher education system is currently navigating a path of transformation. Through reforms connected to the Bologna Process and European frameworks, universities are aligning with global standards of research training. Yet many students still encounter linguistic, cultural, and methodological barriers that hinder participation in the international research community.

At institutions such as Mukachevo State University, educators have begun exploring integrated mentoring and coaching models. These initiatives combine academic guidance with tailored language support, aiming to help students not only write and publish but also think and act like researchers. For English majors and future educators, the focus extends beyond language proficiency—it includes developing a voice, an identity, and confidence within academic discourse.

Practical Outcomes Evidence from pilot sessions with master's students at Mukachevo State University shows clear benefits of combining mentoring with neurolanguage coaching. Surveys and interviews revealed that students became more independent in research design, more reflective about their learning, and more confident in communicating their findings.

Participants reported that mentoring created a supportive partnership rather than a hierarchical relationship. Instead of prescribing every step, mentors encouraged exploration and decision-making. One student reflected:

“My mentor guided me, but I was able to choose the research methods myself. It made me feel like a real researcher.”

Language coaching complemented this process by tackling linguistic and psychological barriers.

Students practiced expressing complex ideas in English, improved their writing structures, and developed a more academic tone. Through tools such as goal mapping, reflective journals, and personalised feedback, they gained both clarity and self-assurance. One participant shared:

“The coaching sessions helped me organise my ideas and use academic English confidently. Now I feel ready to present my research internationally.”

These experiences confirm that emotional and cognitive dimensions are inseparable in postgraduate education. When students feel supported, their motivation and persistence increase dramatically. Mentoring and coaching together create a psychologically safe space that reduces stress, builds resilience, and encourages creativity—qualities essential for sustainable academic growth.

From Dependence to Autonomy Perhaps the most meaningful transformation observed was in students’ autonomy. Ukrainian postgraduate programmes have long emphasised formal supervision, but less attention has been given to cultivating independent thinking. The integrated mentoring–coaching model reverses this imbalance.

Students began to take responsibility for their progress, set their research milestones, and evaluate their development. Reflective practice became part of their academic routine. By learning to self-assess, they also learnt to self-correct—an essential step toward becoming lifelong researchers rather than supervised learners.

This cultural shift mirrors broader educational trends worldwide. Modern postgraduate education increasingly values reflection, self-regulation, and resilience over mere compliance and task completion. Mentoring and coaching are not add-ons to this process—they are its very foundation.

Bridging the Linguistic Gap For many Ukrainian students, academic English remains a significant hurdle. Even those with strong general English skills may struggle with the conventions of academic writing—structuring arguments, integrating sources, and maintaining coherence. Neurolanguage coaching addresses these issues holistically.

Instead of drilling grammar, coaches focus on how the brain learns and retains language. Students set their communication goals, break complex writing tasks into manageable stages, and receive feedback in a non-judgemental environment. Over time, this process enhances both accuracy and confidence. [3, p.5]

Moreover, when coaching is aligned with specific disciplines—linguistics, education, or social sciences—it becomes even more effective. Students learn not just English but the language of their field. This contextualisation accelerates their progress and prepares them to participate in international conferences, collaborations, and publications.

Emotional and Motivational Dimensions An often-overlooked aspect of postgraduate training is emotional well-being. Students frequently experience stress, self-doubt, and isolation—especially when writing in a foreign language. Mentoring and coaching address these challenges head-on.

Mentors provide empathy and encouragement, while coaches offer tools for emotional regulation and goal setting. Together, they help students navigate the ups and downs of research life with greater confidence and

motivation. Many participants described feeling more engaged, more connected to their academic community, and less afraid of making mistakes.

Implications for Ukrainian Universities The lessons from this integrated approach extend beyond one institution. They suggest a framework that can be adapted across Ukrainian higher education to strengthen postgraduate training.

1. *Embedding Mentoring and Coaching in Curricula* Rather than treating these as optional extras, universities can formally include mentoring and language coaching in postgraduate programmes. Pairing mentors and students based on research interests and integrating coaching sessions into thesis preparation courses creates a sustainable structure.

2. *Professional Development for the faculty* Mentors and language coaches need special training. Workshops in mentoring techniques, reflective dialogue, and neurolanguage coaching principles can equip faculty to support students more effectively.

3. *Policy Alignment and Quality Standards* Embedding these practices in institutional policy aligns Ukrainian programmes with European standards, promoting internationalisation and research quality assurance.

4. *Continuous Evaluation* Regular assessments—both quantitative and qualitative—ensure that programs evolve in response to student needs and remain evidence-based.

Challenges and Sustainability While the benefits are clear, challenges remain. Ukrainian universities often face resource constraints and limited access to trained mentors and coaches. Some students may initially resist reflective practices, accustomed as they are to directive teaching. Successful implementation, therefore, requires not only methodological innovation but also a shift in academic culture—toward openness, collaboration, and shared responsibility for learning.

Nevertheless, small-scale initiatives like those at Mukachevo State University demonstrate that change is possible and impactful. They show that mentorship and language coaching can bridge the gap between theoretical ideals and practical realities, preparing students for global academic participation.

The integration of mentoring and language coaching represents more than an educational technique—it signifies a paradigm shift. It redefines postgraduate supervision as a collaborative, reflective, and empowering process. It moves Ukrainian higher education closer to European and global models that value autonomy, competence, and emotional intelligence.

In the long term, such integrative programmes can help cultivate a new generation of researchers who not only produce knowledge but also understand themselves as thinkers, communicators, and lifelong learners.

The lesson is clear: when mentorship meets language coaching, research training becomes not just an academic journey but a personal and intellectual transformation.

References:

1. Boud, D., & Lee, A. (2009). *Changing practices of doctoral education*. Routledge.
2. Freiberg W. Training in Neurolanguage Coaching® [Електронний ресурс] / W. Freiberg. – Walter Freiberg, 2023. – Режим доступу: <https://walterfreiberg.com> (дата звернення: 31.03.2023).
3. Paling R. M. Enhancing language learning through Neurolanguage Coaching® [Електронний ресурс] / R. M. Paling // ICT for Language Learning Conference. – 2017. – Режим доступу: <https://conference.pixel-online.net/files/ict4ll/ed0010/FP/3986-LTT2582-FP-ICT4LL10.pdf>.
4. Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE Publications.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-35>

БАЛАНС ЕКОНОМІЧНИХ І ЕКОЛОГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ: РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Рябоволик Т. Ф.

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки, менеджменту
та комерційної діяльності,*

*Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна*

Сучасні тенденції розвитку суспільства характеризуються посиленням взаємозалежності між економічними процесами та екологічними викликами. Для територіальних громад, які є базовими суб'єктами децентралізованого управління, пошук балансу між економічними та екологічними пріоритетами стає не лише питанням стратегічного планування, а й ключовим чинником стійкого функціонування у довгостроковій перспективі.

У цьому контексті важливу роль відіграє *підготовка фахівців нової генерації*, здатних мислити системно, володіти міждисциплінарними знаннями та приймати управлінські рішення з урахуванням принципів сталого розвитку. Вони мають не лише розуміти економічні механізми розвитку громади, а й володіти компетенціями у сфері екологічної політики, природокористування, «зеленої» економіки та соціальної відповідальності.

Проблематика взаємозв'язку освіти, сталого розвитку та формування компетентностей фахівців активно досліджується у працях як

зарубіжних, так і українських науковців. Зокрема, питання інтеграції екологічного та економічного вимірів у підготовці управлінських кадрів розглядали **Ф. Беркес, К. Фолке, Е. Остром, К. Роуорт**, які наголошують на важливості розвитку системного та адаптивного мислення в умовах глобальних викликів [1–4]. В українській науковій літературі дану тему розвивають **В. Вакуленко, І. Сторонянська, О. Руденко, Н. Сментіна, Т. Васильєва**, акцентуючи на необхідності формування компетенцій у сфері стратегічного управління сталим розвитком громад [5–7].

Баланс економічних і екологічних пріоритетів ґрунтується на концепції **сталого розвитку**, яка передбачає гармонійне поєднання трьох компонентів – економічного, екологічного та соціального. У контексті місцевого самоврядування це означає, що рішення щодо розвитку громади мають забезпечувати економічну ефективність, соціальну справедливість і екологічну безпеку одночасно.

Згідно з поліцентричним підходом Е. Остром [1], ефективне управління ресурсами можливе лише за участі багатьох центрів прийняття рішень, що передбачає активну участь громади. Це вимагає підготовки фахівців, здатних до міжсекторальної взаємодії та прийняття рішень із урахуванням багаторівневого контексту.

Поєднання трьох базових підходів – поліцентричного управління, соціо-екологічної резилієнс-парадигми та економічних рамок сталого розвитку – формує цілісну теоретико-методологічну основу для аналізу сталого розвитку територіальних громад (рис. 1).

Рис. 1. – Базові підходи аналізу сталого розвитку територіальних громад

Джерело: складено автором

Соціо-екологічна парадигма (Ф. Беркес, К. Фолке) [2; 3] підкреслює необхідність розвитку **резилієнс-компетентностей** – здатності до адаптації, інноваційного мислення та відновлення систем після криз. У системі освіти такі компетенції формуються через інтеграцію екологічної та економічної освіти, проектно-орієнтоване навчання, аналіз кейсів місцевого розвитку.

Сучасна підготовка фахівців для органів місцевого самоврядування має орієнтуватися на формування еколого-економічного світогляду. Освітні програми повинні поєднувати знання з економіки, екології, управління проектами, соціології та права. Це сприятиме підготовці спеціалістів, які можуть оцінювати наслідки управлінських рішень у довгостроковій перспективі.

Важливою складовою є освіта для сталого розвитку (Education for Sustainable Development – ESD), визначена ЮНЕСКО, яка передбачає формування компетентностей системного мислення, критичного аналізу, ціннісного ставлення до довкілля та здатності працювати у міждисциплінарних командах. Для територіальних громад це означає, що фахівці мають бути здатними розробляти стратегії розвитку, у яких економічні цілі узгоджуються з екологічними стандартами та соціальними потребами.

Окрему увагу варто приділити впровадженню практико-орієнтованих підходів у навчальний процес: симуляцій управлінських процесів, розробки локальних екологічно орієнтованих проєктів, стажувань у громадах, що впроваджують стратегії сталого розвитку. Такі інструменти дозволяють здобувачам розуміти реальні виклики балансування економічних та екологічних інтересів на місцевому рівні.

Виходячи з вищезазначеного можемо констатувати той факт, що:

- баланс економічних і екологічних пріоритетів є концептуальною основою сталого розвитку територіальних громад і має бути інтегрований у систему підготовки сучасних управлінських кадрів;
- формування фахівців, здатних забезпечувати цей баланс, потребує міждисциплінарної освіти, яка поєднує знання з економіки, екології, управління, комунікації та права;
- освітні інституції мають виступати активними учасниками процесу сталого розвитку громад, створюючи платформи для взаємодії з місцевою владою, бізнесом і громадським сектором;
- впровадження моделей «зеленої» економіки та освітніх програм ESD сприяє підвищенню якості людського капіталу, що є ключовим чинником конкурентоспроможності громад у майбутньому.

Література:

1. Ostrom E. Polycentric systems for coping with collective action and global environmental change. *Global Environmental Change*. 2010. Vol. 20, No. 4. P. 550–557.

2. Berkes F., Colding J., Folke C. *Navigating Social–Ecological Systems: Building Resilience for Complexity and Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 393 p.

3. Folke C. Resilience (Republished). *Ecology and Society*. 2016. Vol. 21, No. 4. P. 44.

4. Raworth K. *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing, 2017. 372 p.

5. Вакуленко В. М. *Сталий розвиток територіальних громад у контексті децентралізації влади в Україні*. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України, 2020. 220 с.

6. Сторонянська І. З., Сментіна Н. В. *Інституційне забезпечення сталого розвитку територіальних громад*. Львів: Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2021. 184 с.

7. Васильєва Т. А., Руденко О. В. *Фінансові механізми сталого розвитку місцевих громад*. Суми: Сумський державний університет, 2022. 156 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-36>

ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЖИМНО-СЕКРЕТНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВИЙ ВИМІР

Салафетник К. І.

*здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Гоц О.В.

*Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Сучасні виклики, пов'язані з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, зумовили необхідність зміцнення національної системи безпеки, у тому числі вдосконалення діяльності режимно-секретних органів (РСО). Ці структури виконують ключову функцію в забезпеченні державної політики у сфері охорони державної таємниці, обмеження доступу до секретної інформації, підтриманні належного рівня захисту даних, що мають важливе значення для обороноздатності держави [1].

В умовах воєнного стану роль РСО суттєво зростає, оскільки будь-яке порушення режиму секретності чи витік інформації може призвести до серйозних наслідків для безпеки держави, її збройних сил та міжнародних партнерів.

Проблематика ефективного функціонування режимно-секретних органів у воєнний період полягає в тому, що, з одного боку, існує потреба у швидкому та гнучкому обміні інформацією між військовими, розвідувальними та управлінськими структурами, а з іншого – необхідно забезпечити жорсткий контроль за дотриманням правил секретності [2]. У сучасних умовах війни, коли противник активно застосовує методи кібератак, інформаційно-психологічного впливу та технології соціальної інженерії, зростає ризик несанкціонованого доступу до відомостей з обмеженим доступом. Саме тому забезпечення ефективної роботи РСО потребує не лише організаційних і правових рішень, а й глибокої наукової та освітньої підтримки.

Актуальність теми полягає в тому, що режимно-секретна діяльність у воєнний час є ключовим елементом національної безпеки, оскільки захист інформації впливає на ефективність оборонних операцій, дипломатичних процесів і стратегічного планування [3]. Освітній і науковий вимір роботи РСО визначає підготовку фахівців, здатних ефективно працювати в умовах війни та інформаційних загроз, поєднуючи аналітичне мислення, правові знання та технічні навички управління інформацією.

В умовах воєнного стану діяльність РСО набуває низки особливостей, серед яких – необхідність адаптації процедур захисту інформації до умов постійної зміни оперативної обстановки. Органи забезпечують охорону державної таємниці відповідно до Закону України «Про державну таємницю», контролюють дотримання режиму секретності в органах державної влади, військових підрозділах і на підприємствах оборонно-промислового комплексу [4]. Одним із основних завдань є запобігання витоку інформації, а також виявлення та ліквідація каналів несанкціонованого доступу. Важливим напрямом роботи залишається організація перевірок, інструктажів, службових розслідувань у випадках порушення правил роботи з секретними документами, а також взаємодія з підрозділами кіберзахисту, контррозвідки та технічного захисту інформації.

З освітньої точки зору, забезпечення належного рівня підготовки персоналу РСО вимагає оновлення навчальних програм і впровадження сучасних методів підготовки. До освітнього процесу необхідно включати дисципліни, пов'язані з організацією режиму секретності, кібербезпекою, інформаційною гігієною, управлінням ризиками та протидією інформаційним впливам. Практичні елементи навчання мають бути зорієнтовані на моделювання кризових ситуацій, навчання реагуванню на витіки даних, відпрацювання алгоритмів взаємодії у надзвичайних умовах. Такі підходи дозволяють підготувати фахівців,

здатних швидко й ефективно ухвалювати рішення в умовах невизначеності та підвищеної інформаційної загрози.

Наукова діяльність у сфері режимно-секретного забезпечення спрямована на пошук нових технологій та підходів до охорони інформації, розробку інтелектуальних систем контролю доступу, засобів криптографічного захисту, аналізу ризиків і прогнозування загроз. Науковці сектору безпеки спільно з фахівцями у галузі інформаційних технологій та державного управління створюють аналітичні моделі, які допомагають оптимізувати роботу РСО в умовах воєнного стану. Розвиток міжвідомчої співпраці між науковими установами, військовими структурами та урядовими органами дозволяє забезпечити єдиний підхід до формування національної системи захисту секретної інформації.

Одним із ключових завдань сучасного етапу розвитку системи режимно-секретної діяльності є формування сталої культури інформаційної безпеки серед усіх категорій персоналу, який має доступ до державної таємниці [5]. Недостатня обізнаність або недбалість працівників можуть призвести до серйозних порушень режиму секретності, що становить потенційну загрозу національній безпеці. Для запобігання таким ризикам необхідно забезпечити системну просвітницьку роботу, організовувати регулярне навчання та підвищення кваліфікації співробітників. Важливим напрямом удосконалення діяльності РСО є створення єдиної інтегрованої системи моніторингу стану режиму секретності, яка дозволить своєчасно виявляти потенційні загрози та оперативно реагувати на них [6].

Отже, функціонування режимно-секретних органів у воєнний час потребує системного підходу, який включає правове, організаційне, технічне, освітнє та наукове забезпечення. Важливо удосконалювати нормативну базу з урахуванням специфіки воєнного стану, посилювати матеріально-технічну базу РСО, формувати ефективні кадрові резерви та запроваджувати сучасні цифрові інструменти контролю доступу. Не менш важливим є розвиток наукових досліджень і підготовка нової генерації фахівців, які володіють необхідними знаннями для роботи в умовах гібридних загроз.

Таким чином, освітній і науковий вимір діяльності режимно-секретних органів виступає запорукою підвищення стійкості державної системи охорони інформації. Саме через розвиток науки, інновацій і професіоналізму кадрів можливо забезпечити надійний захист державної таємниці, зберегти інформаційну перевагу та гарантувати національну безпеку України в умовах воєнного стану.

Література:

1. Закон України «Про державну таємницю» № 3855-XII від 21.01.1994 р. (зі змінами і доповненнями). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12> (дата звернення: 12.10.2025).

2. Постанова Кабінету Міністрів України № 205 від 21.02.2025 р. «Деякі питання створення, адміністрування та забезпечення функціонування засобу інформатизації». – URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/deiaki-pytannia-stvorennia-administruvannia-ta-zabezpechennia-funktsionuvannia-zasobu-t210225> (дата звернення: 12.10.2025).

3. Постанова Кабінету Міністрів України № 736 від 19.10.2016 р. «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/736-2016> (дата звернення: 12.10.2025).

4. Грицай О. І. Режимно-секретна діяльність в умовах воєнного стану: правові та організаційні аспекти // Вісник Національного університету «Одеська юридична академія». – 2023. – № 3(50). – С. 212–220. – DOI: 10.32837/prnuola.v3i50.1125.

5. Харченко Н. В. Організаційно-правові засади охорони державної таємниці в Україні // Науковий журнал «Державна безпека та право». – 2022. – № 3. – С.55–63. – URL: https://www.researchgate.net/publication/358410465_ORGANIZACIJO-PRAVOVI_ZASADI_OHORONI_DERZAVNOI_TAEMNICI_V_UKRAINI (дата звернення: 12.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-37>

ЛУЦЬКИЙ КОЛЕГІУМ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ СТОЛІТЬ

Сірук Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
викладач історії,*

*Відокремлений структурний підрозділ «Волинський фаховий коледж
Національного університету харчових технологій»
м. Луцьк, Україна*

Постановка проблеми. Робота націлена на аналіз змістовного наповнення історико-культурної пам'ятки – Луцького колегіуму та виявлення його специфічних ознак, значимих як для пересічного волинянина, так і студентства міста Луцька.

Мета дослідження. Оцінка пам'ятки, як соціокультурного феномену, яка здатна створювати сприятливу суспільну атмосферу для збереження історико-культурної спадщини, визначати соціальну поведінку молоді та бути ефективним засобом формування світогляду українського суспільства.

Результати дослідження. Волинський фаховий коледж НУХТ має унікальну можливість використовувати архітектурну пам'ятку початку XVII ст.. для освітньо-виховної роботи з молоддю.

Вивчення історичної спадщини важливе для формування світогляду підростаючого покоління, виховання патріотичного бачення суті тих подій, що відбуваються сьогодні. Архітектурна пам'ятка міста Луцька – Луцький колегіум – соціокультурний феномен, оскільки, виникнувши в минулому, він продовжує існувати у сьогоденні й має здатність впливати на мораль, суспільний світогляд та патріотизм сучасного студентства.

Сьогодні Відокремлений структурний підрозділ «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій» є наступником Луцького колегіуму, який ввів у себе найкращі традиції освіти й виховання 400-літньої історії закладу. З 1604– 1606 рр єпископ Мартин Шишковський виступив ініціатором та фундатором заснування спочатку місійної школи, яка у 1608 перетворилася у вищий навчальний заклад – Луцький колегіум. Південно-західне крило існуючого П-подібного корпусу колегіуму замінило частину мурованої стіни Окольного замку. Одним кінцем воно торкається східної (вівтарної) стіни костелу Святих Петра і Павла, а другим до палацу Чарторийських з оборонною вежею [1]. Частину першого поверху, південне й поперечне крило займали різні службові приміщення, серед них кухня, пекарня, трапезна, аптека. Житлові приміщення – келії для професури, бібліотечний зал й власне бібліотека, домово каплиця були розташовані на другому й третьому поверхах. Шкільний тимчасовий корпус прилягав до костелу зі східної сторони. І, звичайно, цікаві та загадкові підземелля, які розташовані під кафедральним костелом та колегіумом.

Колегіум був одним із перших вищих навчальних закладів середньовічної Європи. Тут вивчали латинську, грецьку, польську і церковнослов'янську мови, риторику, поетику, граматику, філософію, богослов'я, історію, природничі науки. Значну увагу приділяли музиці, хоровому співу, розвитку салонних манер, різних зовнішніх ознак освіченості, вмінню виголошувати промови. Особливої уваги заслуговує бібліотека, яка була відома своїм достатньо великим фондом (на сьогодні, це 27 аудиторія коледжу). Луцький колегіум славився театральними виставами, які часто влаштовували як студенти своїми силами, так і заїжджі артисти. У закладі навчалися відомі діячі: Бартоломій Навроцький – письменник, теоретик мови, Андреас Гашель – видатний проповідник, вчитель Богдана Хмельницького і посередник в польсько-козацьких переговорах, Адам Станіслав Нарушевич – польський поет та історик [4].

Історичний процес, новітні освітні технології, без сумніву, вносять свої корективи в життя сьогодення коледжу, студентства. Але, водночас, колектив та молодь намагається продовжувати відроджувати та підтримувати кращі традиції Луцького колегіуму. Адже належне використання пам'яток історії та культури вкрай необхідне в сучасній

Україні в патріотичному вихованні, формуванні відповідного світогляду суспільства, а особливо молодого покоління, в процесах самоідентифікації та підвищення самосвідомості української нації. Завдяки архітектурній спадщині Луцького колегіуму здійснюються певні зв'язки і в студентському середовищі, що є проявом їх комунікативної функції. Вони втілюються через сприйняття зовнішньої форми пам'ятки як знаку, що символізує певні поняття, ідеї, здійснюючи зв'язок поколінь у часі та висловлюючи погляди сучасників на минуле [3].

Отже, історико-культурна спадщина, зокрема Луцький колегіум XVII ст., використовується з метою освітнього, морального, естетичного, культурного виховання. Реалізація виховної функції здатна сприяти процесам самоідентифікації, самоповаги та консолідації як колективу загалом, так і студентської когорти, що є надзвичайно важливими питаннями для сучасної України. Під час навчального процесу здобувачі освіти знайомляться з пам'яткою архітектури – Луцьким колегіумом та освітніми традиціями середньовічного Луцька, дізнаються про навчання, виховання та відпочинку тогочасного студентства (спудеїв).

Література:

1. Корчук І.В. Роки становлення і поступу. 400-річний шлях від колегіуму до технікуму. – Луцьк, 2006. – 300с.
2. Колосок Б. Костел та колегіум єзуїтів // Вечерський В. В., Годованюк О. М., Тиманович Є. В. та ін. Пам'ятки архітектури й містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання. Київ : Техніка, 2000.
3. Жукова О.В. Пам'ятки історії та культури України як специфічний вид культурної цінності // Культура України. Збірник наукових праць. – Випуск 33. – Харків, 2011. – 300 с.
4. <https://vcolnuft.volyn.ua/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-38>

ДОСЛІДНИЦЬКА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОЄКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Слободянюк О. М.

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу науково-організаційної та кадрової роботи,
Інститут вищої освіти НАПН України
м. Київ, Україна*

Трансформаційні процеси, спричинені повномасштабною війною, актуалізують підготовку нової генерації науковців. Вища освіта,

зокрема підготовка докторів філософії, є одним із ключових чинників інтелектуального та соціально-економічного відновлення держави. У складних умовах воєнного часу наука набуває додаткової місії – виступати рушійною силою національної консолідації, технологічного розвитку та повоєнної відбудови.

Формування висококваліфікованого наукового потенціалу є умовою інтеграції України у європейський та світовий науково-освітній простір та забезпечення сталого суспільного розвитку через наукові інновації та дослідницькі практики. Підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти передбачає оволодіння сучасними методами досліджень, розвиток критичного мислення, інноваційності та готовності до міждисциплінарної співпраці. Ці компетентності визначають здатність формувати людський капітал, необхідний для відбудови країни та сталого розвитку у післявоєнний час [1].

У цьому контексті особливої ваги набуває переосмислення ролі аспірантури як освітньо-наукової програми, що поєднує академічні традиції та сучасні виклики. Йдеться не лише про підвищення якості досліджень, а й про формування відповідальності перед суспільством та дотримання принципів дослідницької доброчесності. Важливість цього процесу посилюється вимогами відкритої науки, яка передбачає прозорість досліджень, вільний доступ до результатів і підвищену відповідальність науковців за достовірність та етичність оприлюднених даних.

В сучасних умовах імплементації принципів відкритої науки та посилення вимог до якості досліджень ключового значення набуває запровадження навчальної дисципліни з дослідницької доброчесності у процесі підготовки майбутніх науковців, яка б стала передумовою формування культури доброчесності. Систематичне вивчення принципів чесності, об'єктивності, відповідальності та прозорості у науковій діяльності сприяє: (1) *професійній передбачуваності*: знання про провадження наукових досліджень з врахуванням морально-етичних норм, правил, принципів, стандартів досліджень зміцнює довіру колег, інституцій та суспільства до результатів роботи науковця; (2) *інтеграції українських науковців до глобального дослідницького простору*: дотримання правил та стандартів, закріплених у документах ALLEA [2], UNESCO [3], Horizon Europe [4], сприяє включенню українських науковців до глобальних дослідницьких мереж; (3) *доброчесному портфоліо науковця*: усвідомлення ризиків плагіату, фабрикації чи неправомірного авторства убезпечує дослідника від репутаційних втрат; (4) *ефективності і конкурентоспроможності дослідника*: здатність працювати з відкритими даними, оформлювати коректне цитування, вести прозору комунікацію підвищує якість наукової продукції та її вплив; (5) *відповідальність перед суспільством*: науковець, який провадить наукові дослідження доброчесно є прикладом відповідальності та служіння суспільному благу.

Вивчення теоретичних основ дослідницької доброчесності [5] та врахування позитивних практик університетів-освітніх лідерів [6;7;8] світу дозволили засвідчити важливість освітнього пропедевтичного підходу забезпечення дослідницької доброчесності в освітньо-науковому просторі. Провідні університети світу пропонують аспірантам курси з дослідницької доброчесності, що поєднують етичні принципи, управління даними, публікаційну етику та практики відкритої науки.

В Massachusetts Institute of Technology (далі — MIT) викладання Responsible and Ethical Conduct of Research є обов'язковим для аспірантів та охоплює теми: «Загальні засади та цінності науки», «Наукова не доброчесність», «Планування досліджень», «Практика проведення досліджень», «Публікації та наукова комунікація» [9].

Imperial College London: Research Integrity курси з програми Ethics and Sustainability: (1) ознайомлюють з політикою закладу щодо захисту даних та академічної доброчесності; (2) навчають етичній грамотності, досліджувати та критично аналізувати етику наукових досліджень; (3) працювати над критичним осмисленням використання цифрових інструментів для професійних цілей: їхніх переваг та обмежень; (4) вмінні використовувати практику цитування та атрибуції в дослідженнях та опублікованих роботах [7].

В University of Oxford практикують викладання основного курсу «Дослідницька доброчесність» та додаткових, які присвячені темам: «Дослідницька доброчесність: вступний базовий курс», «Дослідницька доброчесність: належна дослідницька поведінка», «Дослідження за участю людей», «Дослідження, що включають використання тварин», «Інтелектуальна власність», «Конфлікт інтересів: визначення інтересів та подання декларацій», «Надійні дослідження та експертний контроль», «Уникнення плагіату» [10].

Огляд практики викладання в університетах свідчить про кілька важливих тенденцій у розвитку системи забезпечення дослідницької доброчесності у провідних університетах світу: (1) інституційну відповідальність: так, університети (MIT, Imperial College London, University of Oxford) не залишають навчання дослідницької доброчесності на рівні індивідуальної ініціативи науковців, а впроваджують структуровані, обов'язкові програми для аспірантів і дослідників. Це підкреслює їхню роль у формуванні культури відповідальності та доброчесності; (2) системність і багатовимірність навчання:

MIT зосереджується на базових цінностях науки та практичних аспектах проведення й оприлюднення досліджень; (3) Imperial College London акцентує на поєднанні провадження досліджень в етичний спосіб з цифровими інструментами та сталим розвитком, що відображає виклики сучасного наукового середовища; (4) University of Oxford пропонує різноманітну та спеціалізовану підготовку (від базового

вступу до теми плагіату, конфлікту інтересів чи використання тварин у дослідженнях); (5) інтеграцію доброчесності та етики в дослідницьку практику: курси спрямовані не лише на ознайомлення з формальними нормами, а й на формування етичного мислення, критичного аналізу та практичних навичок (цитування, атрибуція, декларування конфліктів інтересів, планування досліджень); (6) профілактичний характер: викладання таких курсів слугує механізмом запобігання порушенням (недоборочесність, плагіат, неналежна поведінка), а не лише реагуванням на них; (7) узгодження з міжнародними стандартами: вимога до аспірантів опановувати принципи Research Integrity відповідає практикам, закріпленим у документах ALLEA, OECD, Horizon Europe, що демонструє інтеграцію університетів у глобальний науковий простір.

Література:

1. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах). Постанова від 23 березня 2016 р. № 261. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/261-2016-%D0%BF>
2. ALLEA. Європейський кодекс дослідницької доброчесності. Вид. 2023 р., переглянуте та доповнене (березень 2024 р.). – Берлін, 2023. – DOI: 10.26356/ECOC-Ukraine.
3. Recommendation on Science and Scientific Researchers, UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unesco.org/en/recommendation-science>.
4. Horizon Europe National Contact Points Portal. Ethics, Research and Research Integrity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://horizoneuropencppportal.eu/academy/ethics-research-and-research-integrity>
5. Слободянюк О. М. Дослідницька доброчесність у контексті імплементації концепції «Відкрита наука» // Теоретичні та методичні основи модернізації механізмів підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука» та повоєнного відновлення України як сильної європейської країни : монографія / за ред. В. Лугового, І. Драч, О. Петрос. – Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. – С. 133–145.
6. Massachusetts Institute of Technology. Responsible and Ethical Conduct of Research (RECR). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://research.mit.edu/security-integrity-and-compliance/training-courses/responsible-and-ethical-conduct-research-recr>
7. Imperial College London. *Research Integrity, Ethics and Sustainability* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imperial.ac.uk/admin-services/early-career-researcher->

institute/learning-and-development/courses-by-programme/research-integrity-ethics-and-sustainability/

8. Imperial College London. *Research Integrity, Ethics and Sustainability*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imperial.ac.uk/admin-services/early-career-researcher-institute/learning-and-development/courses-by-programme/research-integrity-ethics-and-sustainability/>

9. U.S. Department of Health and Human Services, Office of Research Integrity. Introduction to the Responsible Conduct of Research / Nicholas H. Steneck – Revised ed., August 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ori.hhs.gov/sites/default/files/rcrintro.pdf>

10. University of Oxford. *Research integrity online training*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://researchsupport.admin.ox.ac.uk/article/research-integrity-online-training>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-39>

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сокульський І. М.

*кандидат ветеринарних наук, доцент,
доцент кафедри внутрішньої патології та морфології,
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна*

Кот Т. Ф.

*доктор ветеринарних наук, професор,
професор кафедри внутрішньої патології та морфології,
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна*

Освіта є ключовим чинником розвитку сучасного суспільства, забезпечуючи формування людського потенціалу, науково-технологічний та економічний прогрес держави [1, 2]. Вона сприяє соціальній згуртованості, інноваційному розвитку та інтеграції країни в глобальний освітній і науковий простір [3, 4]. Особливе місце посідає аспірантура як третя ланка освіти, що забезпечує відтворення науково-педагогічних кадрів і формує нове покоління дослідників [5].

Сучасний етап розвитку освіти в Україні позначений безпрецедентними викликами. Глобальна пандемія COVID-19, а згодом і запровадження воєнного стану спричинили глибоку дестабілізацію освітньої сфери [6, 7]. Війна охопила всі рівні освіти та зумовила необхідність оперативного пошуку нових організаційних рішень. В цих умовах освіта набуває особливої ваги як стратегічний інструмент збереження інтелектуального потенціалу та зміцнення національної безпеки [8].

В умовах воєнного стану одним із пріоритетів системи вищої освіти стало створення безпечного освітнього середовища, яке охоплює організаційні, інфраструктурні, психологічні та інформаційні аспекти. Забезпечення фізичної безпеки учасників освітнього процесу, наявність укриттів, відпрацьовані алгоритми евакуації, оперативне реагування на повітряні тривоги та підтримка психологічного добробуту стали невід'ємними складовими навчання [9]. Міністерство освіти і науки України наголошує, що під час воєнного стану пріоритетом є захист життя і здоров'я учасників освітнього процесу та створення безпечних умов навчання [10].

Досвід міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, INEE, GCPEA, UNHCR, PRIO та ін.) свідчить про необхідність комплексного підходу до організації освіти в умовах збройних конфліктів, який поєднує інфраструктурні рішення, педагогічну гнучкість і психологічну підтримку [11, 12]. Ці рекомендації адаптуються до українських реалій з урахуванням специфіки агресії, спрямованої не лише проти державності, а й проти культурно-освітнього простору. Стратегічні документи, зокрема «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», орієнтують систему вищої освіти на модернізацію, цифровізацію та інтеграцію до європейського освітнього простору [13]. Ці пріоритети залишаються актуальними і в умовах війни, адже поєднання якісного освітнього процесу та безпечного середовища забезпечує безперервність підготовки здобувачів третього рівня, підтримує наукову діяльність і зберігає інтелектуальний потенціал держави.

Метою дослідження було окреслити основні напрями та підходи до забезпечення безпечного освітнього середовища для здобувачів третього рівня освіти в сучасних умовах воєнного стану.

Проблема безпеки освіти набула стратегічного значення, що відзначалося, зокрема, під час Всеукраїнського форуму «Україна 30. Освіта і наука». Науковці та управлінці дійшли спільного висновку, що здатність української освіти вистояти перед викликами можлива лише за умови модернізації та дотримання стратегічних орієнтирів розвитку, визначених державними програмами та концепціями у сфері освіти [13, 6].

Дослідження показують, що в умовах війни базове право людини на освіту опиняється під загрозою, а об'єктом військової агресії стають як учасники освітнього процесу, так і матеріальна освітня інфраструктура [5].

Особливої актуальності питання безпечного освітнього середовища набуває на рівні третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Аспіранти – це майбутні наукові кадри, які продовжують дослідження та навчання навіть у складних воєнних умовах. Організація їх освітнього процесу потребує врахування специфіки наукової роботи, забезпечення доступу до ресурсів та створення психологічно безпечного середовища для наукової діяльності.

У Поліському національному університеті в освітній програмі «Ветеринарна медицина» для здобувачів ступеня доктора філософії реалізовано низку практичних заходів, спрямованих на створення безпечного середовища в умовах воєнного стану. Зокрема, облаштовано та позначено укриття у навчальних корпусах, забезпечено доступ до них під час повітряних тривог, встановлено інформаційні вказівники. Відпрацьовано алгоритми евакуації, регулярно проводяться інструктажі щодо дій у разі надзвичайних ситуацій, а також інформаційно-роз'яснювальні заходи щодо правил поведінки в укриттях, дій під час сигналів тривоги та при виявленні небезпечних предметів.

З метою оцінки ефективності впроваджених заходів безпеки було проведено анонімне анкетування аспірантів освітньо-наукової програми за спеціальністю 211 «Ветеринарна медицина». Результати опитування свідчать про високий рівень обізнаності здобувачів щодо розташування укриттів, дій під час повітряних тривог та правил безпечної поведінки. Більшість респондентів позитивно оцінили організацію комунікації з адміністрацією університету та зручність поєднання онлайн і офлайн форм навчання. У останньому пункті анкети, де аспіранти мали можливість висловити пропозиції щодо удосконалення заходів безпеки, практично всі зазначили, що існуючі заходи є достатніми та відповідають їхнім потребам. Рівень безпеки під час перебування в університеті оцінено як задовільний, додаткових змін наразі не потребує. Така оцінка відображає високий рівень обізнаності здобувачів щодо правил безпечної поведінки та готовності діяти в надзвичайних ситуаціях, а також підтверджує ефективність вже впроваджених організаційних та інфраструктурних заходів. Разом з тим, університет продовжує моніторинг безпечного освітнього середовища та розглядає можливості його подальшого вдосконалення, зокрема, через оптимізацію укриттів, вдосконалення цифрових каналів комунікації та проведення додаткових інструктажів. Високий рівень безпеки сприяє створенню комфортних умов навчання, зниженню психологічного стресу та підвищенню ефективності освітньо-наукового процесу.

Отримані дані підтверджують актуальність комплексного підходу до формування безпечного освітнього середовища, який поєднує організаційні, інфраструктурні, психологічні та інформаційні заходи.

Подібні підходи підтримуються сучасними науковцями, що підкреслюють значення узгодженості дій адміністрації, викладачів та здобувачів освіти для забезпечення ефективної системи безпеки в закладах вищої освіти [8, 11]. Практичний досвід Поліського національного університету демонструє можливість реалізації цих принципів навіть за умов воєнного стану, забезпечуючи безперервність навчального процесу та високий рівень підготовки здобувачів третього рівня освіти [12]. У перспективі планується розширення можливостей для безперервного навчання під час надзвичайних ситуацій, зокрема, за рахунок використання альтернативних джерел живлення, резервних каналів зв'язку та вдосконалення цифрової інфраструктури.

Таким чином, формування безпечного освітнього середовища є одним із ключових пріоритетів у підготовці аспірантів. Ефективність цього процесу визначається поєднанням нормативних вимог, організаційних рішень, готовності учасників освітнього процесу діяти в екстремальних умовах та здатності закладів освіти гнучко адаптуватися до безпекових викликів.

Література:

1. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. Вип. 3. С. 143–150. DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>
2. Роль освіти в сучасному світі: дослідження трансформації професії педагога / В. Л. Ходунова, А. В. Олексієнко, О. М. Назарчук, Т. М. Калініченко. *Академічні візії*. 2023. Вип. 18. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7832265>
3. Зінченко Д. А. Роль служби освітньої безпеки національної поліції України у формуванні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу* : збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 07 березня 2025 року, м. Тернопіль : Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, ФОП Осадца Ю. В., 2025. С. 47–52.
4. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. № 1. С. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.27-36](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.27-36)
5. Євсєєва Г. П., Нажа П. М., Федіна В. М. Цифровізація та інформаційні технології – запорука успішного освітнього процесу в придніпровській державній академії будівництва та архітектури в умовах воєнного стану: здобутки і перспективи. *Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання* : матеріали II Форуму академічної

спільноти, 20–24 червня 2022 року, м. Дніпро : Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»). Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. С. 10–14.

6. 31 травня – 2 червня триватиме Всеукраїнський форум "Україна 30. Освіта та наука" [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/events/31-travnya-2-chervnya-trivatiime-vseukrainskiy-forum-ukraina-30-osvita-ta-nauka>

7. Пінчук О., Прокопенко А. Освітні втрати та розриви у вищій військовій освіті: причини та шляхи подолання. *Наукова молодь-2023* : збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, 21 листопада 2023 р. Київ. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2023. С. 138–141.

8. Бошицький Ю. Л., Перелигіна Р. В. Аспірантура київського університету права НАН України в умовах війни: неперервність наукового пошуку. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 13–15.

9. Здобутки і виклики експерименту з присудження наукового ступеня доктора філософії : аналітичний звіт / Ю. Бреус, Л. Колісник, В. Меньяло, Є. Ніколаєв. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 84 с.

10. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 07.04.2023 № 301-р [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#n10>.

11. Безкровний Ю.А. Забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану як основа освітньої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 82.: Час. 2. С. 103–107. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.15>

12. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

13. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki>

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Сологуб Т. В.

*методист навчально-методичного відділу забезпечення якості вищої
освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Поява Інтернету наприкінці XX століття ознаменувала кардинальні зміни у функціонуванні освіти як соціальної системи, а стрімке поширення глобальної мережі на початку XXI століття зумовило те, що сьогодні процеси навчання, виховання та соціалізації особистості відбуваються не просто за допомогою нових інструментів – інформаційно-комунікаційних технологій, а в абсолютно новому освітньому середовищі – в кіберпросторі.

Очевидно, що поява нового освітнього середовища, яким є Інтернет-простір, вимагає зміни педагогічного мислення і, відповідно, формування абсолютно нових освітніх функцій педагога та здобувачів освіти. Відтак, проблема професійної ідентичності педагога впродовж останніх десятиліть стала надзвичайно актуальною з позиції відкритості до трансформації функціональних стратегій сучасного педагога.

Проблема професійної ідентичності педагога в умовах виникнення нової інформаційно-комунікаційної освітньої парадигми є предметом особливої уваги науковців з другої половини XX століття. Поява нового типу суспільства в цей період вимагає не тільки впровадження інформаційних технологій в освіту, а й нової методологічної основи для всієї системи освіти, радикального оновлення її цілей і змісту, форм, методів і засобів навчання, а відтак, і переосмислення функції педагога у цьому процесі.

Виникнення поняття «ідентичність» та широкий аналіз цього феномену безпосередньо пов'язані з працями американського психолога Е. Еріксона (Erikson). Суттєвий доробок щодо розуміння феномену професійної ідентичності педагога зробили зарубіжні філософи освіти: Р. Мертон (Merton), Д. Белл (Bell), Пауло Фрейре (Freire), Карл Роджерс (Rogers) та інші.

Проблему професійної ідентичності педагога у своїх дослідженнях висвітлювали українські вчені І.Бех, Н. Антонова, А.Борисюк, С.Максименко, А.Мудрик, О.Романишина.

Окремий напрямок досліджень охоплює питання, спрямовані на вивчення процесу формування ідентичності майбутніх педагогів у контексті розвитку професійної самосвідомості, що представлені в роботах К. Гнатик [3]. Взаємозв'язок самосвідомості, професійної

орієнтації та ціннісних орієнтацій, роль самооцінки в процесі професійного самовизначення висвітлено в роботах Т.Клибанівської [4]. А.Брисюк розглядає професійну ідентичність педагога як інтегральне поняття, складовими якого є когнітивні, мотиваційні та ціннісні характеристики особистості, котрі забезпечують орієнтацію у світі професій, професійній спільноті та в соціальному оточенні [2].

Аналізуючи уживаність терміну «ідентифікація» у педагогічній, віковій та соціальній психології, виділимо три окремі наукові напрями його дослідження. Перший, представниками якого є І.Кузьміна включає дослідження, в яких ідентифікація розглядається як основоположний феномен, що забезпечує особистісний розвиток у процесі соціалізації та персоніфікації [5].

У рамках другого напрямку досліджень ідентифікація розглядається в контексті її значення у формуванні особистості з точки зору соціальної психології. Ці положення висвітлено в наукових працях В.Левченко, О.Макарової [6, 7]. Третій напрямок досліджень ідентифікації характеризується підвищеною увагою до мотивації. Зокрема, О.Романишина в дослідженнях ідентифікацію тлумачить як термін, що формує ряд поруч з емпатією, а емпатія характеризується ознаками ідентифікації [8].

Сучасний науково-педагогічний дискурс чітко демонструє складність уніфікації поняття «професійна ідентичність» через відсутність єдиної лінії розуміння. Різноманітність концептуальних підходів до цієї проблеми зумовлює розширення критеріїв її інтерпретації.

Аналіз науково-педагогічної літератури другої половини ХХ століття та початку ХХІ століття показує, що перехід до нової парадигми освіти здійснюється переважно з урахуванням можливостей комунікативної раціональності. У суспільстві особливе значення має робота з інформацією, що активізує роботу зі значеннями. Впровадження нової освітньої парадигми передбачає необхідність змін основних принципів організації діяльності: ефективна «знанцева» концепція навчання замінюється процесуальною «гуманістичною». Ця зміна суттєво впливає на професійну ідентичність педагога, головним показником якої в сучасних умовах є науково-дослідна та його публікаційна діяльність.

Теоретичною передумовою для розуміння науково-дослідницької та публікаційної діяльності, як ключових показників рівня професійної ідентичності педагог, є системне вивчення проблеми професійної ідентифікації в координатній системі культури.

Відзначаючи досягнення вчених щодо зазначеної проблеми, можна стверджувати, що в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, проблема професійної ідентичності, особливо її науково-дослідницький та публікаційний аспекти, залишається актуальною і потребує розширення досліджень на

міжнародному рівні з метою посилення порівняльних елементів та розробки загальних рекомендацій.

Однак, нова освітня парадигма немислима без посилання на творчу раціональність, що зумовлює перехід від проектування до формування інноваційного мислення, яке ґрунтується на відкритості до багатокритеріальних рішень, толерантності та моральної відповідальності за свої дії. Сучасний педагог повинен вміти використовувати проєктні технології, спрямовані на розвиток творчого потенціалу, на формування творчих здібностей як особистих, так і у здобувачів освіти. Використання проєктних технологій в освітніх стратегіях також обумовлено зміною сучасної парадигми освіти в аспекті особистого розуміння суб'єктивності, прагнення проникнути в суть розуміння людини.

Людина з новим інноваційним типом свідомості та мислення, здатна реалізовувати соціальні, культурні та технологічні програми майбутнього, формується насамперед у рамках освітньої системи. Розглядаючи зазначений феномен площині педагогіки Г. Троян вважає, що інноваційний процес розвивається як індивідуальні творчі наміри свідомості конкретного вчителя, зумовлені вирішенням соціально значущих завдань, і як процес засвоєння інноваційного педагогічного досвіду та його осмислення в педагогічній науковій традиції [9].

Таким чином, актуальність проблеми дослідження визначається в науково-теоретичному аспекті необхідністю критичного аналізу трансформації функцій педагога в процесі формування нової інформаційно-комунікаційної освітньої парадигми в контексті реформ різного масштабу і змісту, що відбуваються в різних країнах, з метою обґрунтування цілісних теоретичних знань і визначення їх місця в сучасній педагогіці; у соціальному та практичному аспекті – необхідністю окреслити місце та роль дослідницької компетентності в структурі професійної ідентичності педагога, обґрунтувавши необхідність створення конструктивних умов для наукової та публікаційної роботи вчителя.

Одним з найважливіших завдань є інтеграція різних поглядів на професійну ідентичність, а також синтез даних різних емпіричних досліджень міжнародного рівня в рамках комплексного підходу до цієї проблеми.

Література:

1. Андрушко Я. С. (2016) Психологічні захисти у структурі професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ. Монографія. Львів. ЛьвДУВС. 276 с.
2. Брисюк А.С. (2007) До проблеми професійної ідентичності майбутнього фахівця. *Практична психологія та соціальна робота*. № 9. С. 63–68.

3. Гнатик К.Б. (2020) Структура професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. Вип. 73. Т. 1. С. 58–61
4. Клибанівська Т.М. (2020) Професійна ідентичність: теоретичний аспект. *Теорія і практика сучасної психології*. № 1. Т. 2. С. 52–56.
5. Кузьміна І.П. (2015) Структура професійної ідентичності майбутніх фахівців технічного профілю. *Технологія розвитку інтелекту*. Т. 1. Вип 9.
6. Левченко В.В. (2020) Психологічний супровід становлення професійної ідентичності особистості в умовах невизначеності. *Психологія особистості на сучасному ринку праці*. Монографія. Херсон. Олді-плюс. С. 168–180.
7. Макарова О.П. (2019) Професійна ідентичність: структура та особливості. *Теорія і практика сучасної психології*. № 3. Т. 1. С. 77–8
8. Романишина О.Я. (2015) Професійна ідентичність майбутніх учителів нематематичних спеціальностей: теорія і практика. Монографія. Тернопіль. «Вектор». 352 с.
9. Троян Г. В. (2018). Поняття професійної ідентичності майбутнього вчителя у вітчизняних та зарубіжних психолого-педагогічних розвідках. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 51. С. 407–411.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-41>

ПІДГОТОВКА ДОКТОРА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНЬО-ТВОРЧИХ СТАНДАРТІВ

Товарницька І. О.

*аспірантка 2-го року навчання кафедри камерного ансамблю,
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

Щербакова О. К.

*творчий керівник та науковий консультант,
кандидат мистецтвознавства, професор
м. Одеса, Україна*

Впровадження освітньо-творчого рівня «доктор мистецтва» є відносно новим явищем для української вищої освіти, однак давно

апробованим у міжнародній практиці. У статті О. Безгіна «Флорентійські принципи для підготовки доктора мистецтва» описана історія виникнення кваліфікації «доктор мистецтва» та необхідність її введення: *«У галузях мистецтв трьохрічна програма на здобуття ступеня доктора наук Doctor of Arts (DA) уперше була запропонована на засіданні Асоціації американських університетів у 1932 році через зростання потреби у кваліфікованих кадрах, які змогли б не тільки проводити дослідження, а й викладати курси дисциплін для бакалаврату в університетах. Прибічники ступеня доктор мистецтва (DA) стверджували, що тривалий, спеціалізований науковий характер підготовки доктора філософії та дисертаційне дослідження не відповідають підготовці кадрів для багатьох творчих мистецьких спеціальностей»* [1, с.148]. Також, у статті Безгіна наголошується, що ступінь доктору мистецтва (DA) має освітній рівень, еквівалентний доктору філософії (PhD), проте з дещо іншим спрямуванням: якщо PhD орієнтований на фундаментальне наукове дисертаційне дослідження, то DA зосереджується на створенні нового мистецького продукту та вдосконаленні педагогічних навичок [1, с.150].

Можливість отримання кваліфікації «доктор мистецтва» в Україні визначена Законом «Про вищу освіту» у 2014 р., а вже Постановою Кабінету Міністрів №865 від 24.08 2018 р. був затверджений Порядок здобуття данного освітньо-творчого ступеня та навчання в асистентурі-стажуванні [6]. У третьому розділі відповідної Постанови КМУ визначено, що освітньо-творча програма повинна охоплювати освітню, художню, дослідницьку й педагогічну складові та формувати шість груп компетентностей – глибинні фахові знання, художні навички, науково-педагогічну майстерність, філософські методи, універсальні дослідницькі вміння й мовну компетентність [3, с.74]. Саме цей нормативний акт уперше конкретизував поняття асистентури-стажування та творчої аспірантури, що стали етапами підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти.

Як зазначають О. Безгін та О. Успенська, реформа мистецької освіти в Україні має на меті наблизити результати навчання до вимог сучасного культурного ринку та забезпечити мистецькі заклади висококваліфікованими педагогічними кадрами: *«В усіх програмах як для навчання доктора філософії, так і доктора мистецтва підкреслюється, що, насамперед, програма спрямована на розвиток науковців, здатних критично і творчо мислити в галузі своєї діяльності, вирішувати нагальні проблеми. У програмах особливо підкреслюється можливість працевлаштування здобувачів ступеня на академічних посадах після завершення навчання»* [2, с.171]. У тій самій статті зазначено, що план навчального процесу докторанта має формуватися з урахуванням його індивідуальних сильних сторін та включати дисципліни, спрямовані на:

- поглиблення теоретичної підготовки здобувача;

- удосконалення рівня виконавської та педагогічної майстерності;
- здобуття інших компетентностей, необхідних для продукування та реалізації ідей;
- розвиток дослідницьких навичок
- практику написання наукових робіт і публічної апробації результатів;
- володіння іноземною мовою для презентації наукових досліджень на міжнародному рівні [2, с.174].

Отже, здобувач ступеня «доктор мистецтва» має демонструвати високий рівень творчої майстерності, здатність до самостійного продукування мистецьких ідей та вміння аналізувати власну діяльність.

Підготовка докторів мистецтва (галузь знань «02 Культура і мистецтво», за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво») в Україні активно

розгортається в кількох провідних мистецьких закладах: Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського, Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка, Харківському університеті мистецтв імені І. П. Котляревського, Дніпровській академії музики та Одеській національній музичній академії імені А. В. Нежданової.

Практичне втілення концепції підготовки докторів музичного мистецтва розглянемо на прикладі Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової. Згідно з Положенням про асистентуру-стажування та творчу аспірантуру ОНМА ім. А. В. Нежданової, здобуття ступеня доктора мистецтва зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» передбачає два етапи:

1. перший – асистентура-стажування (1 рік, денна форма навчання);
2. другий – творча аспірантура (2 роки, денна форма навчання) [5].

Протягом трьох років навчання здобувачі кваліфікації «доктор мистецтва» в ОНМА ім. А. В. Нежданової крім профільних практичних предметів вивчають, зокрема: «Проектування в галузі культури та мистецтв» (Наталія Попель), «Артистичні основи музично-виконавської діяльності» (Іван Єргів), «Актуальні проблеми сучасного музикознавства» і «Психологію мистецтва» (Олександра Самойленко), «Українську музикознавчу мову» (Лариса Орехова), «Професійні засади вищої музичної освіти» (Сергій Шип), «Інформаційно-комунікативні засади творчої діяльності» (Кіра Майденберг-Годорова), «Іноземна мова (англійська)» (Алла Лісовська), «Філософія» (Олексій Роджеро). Усі вищезазначені навчальні курси спрямовані на практичну реалізацію положень, визначених нормативними документами, та забезпечують досягнення очікуваних результатів підготовки доктора мистецтва.

Інформацію щодо вимог до творчого проекту здобувача освіти знаходимо в Освітньо-творчій програмі Одеської національної музичної

академії імені А. В. Нежданової. У документі зазначено, що творча мистецька складова проєкту презентує оригінальну виконавську програму або авторський твір у контексті сучасної музичної естетики, тоді як дослідницька складова передбачає самостійне наукове обґрунтування, яке пропонує розв'язання комплексної теоретичної або практичної проблеми у сфері музичного мистецтва. Особливу увагу приділено єдності творчої та дослідницької частин, академічній доброчесності, публічності захисту та розміщенню проєкту у відкритому доступі на офіційному веб-ресурсі академії [4].

Таким чином, система підготовки доктора музичного мистецтва в Україні сьогодні розвивається у відповідності до європейських стандартів та опори на національні освітні традиції. У якості її ключових характеристик можна виділити поєднання творчості, дослідження й педагогіки, відкритість та публічність оцінювання, індивідуальна освітня траєкторія й орієнтація на формування нової генерації викладачів-митців, здатних забезпечити якісний розвиток музичної культури та освіти в Україні.

Література:

1. Безгін, О. І. Флорентійські принципи для підготовки доктора мистецтва. *Культурологічна думка*, 18(2), 2020. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-18-2020-2.147155> С.147–155.
2. Безгін, О. І. та Успенська, О. Ю. Методичне забезпечення вітчизняного мистецько-освітнього простору: підготовка докторів мистецтва. *Культурологічна думка*, 21(1), 2022. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-21-2022-1>. С. 168-178.
3. Жулковський Б. Підготовка здобувачів освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва в Україні (узагальнення досвіду першого п'ятиріччя на прикладі спеціальності 025 «Музичне мистецтво»). *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, № 4 (61), 2023. С. 71-85.
4. Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової. Освітня програма та плани творчої аспірантури. URL.: <https://odma.edu.ua/osvita/tvorcha-aspirantura/osvitnya-programa-ta-plany/> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової. Разові ради за спеціальністю 025 Музичне мистецтво «Доктор мистецтва». URL.: <https://odma.edu.ua/nauka/dysertacijna-rada/razovi-rady-za-speczialnistyu-025-muzychne-mysteczstvo-doktor-mysteczstv/> (дата звернення: 10.10.2025).
6. Порядок здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні. Постанова Каб. Міністрів України від 24. 10. 2018 р. №865. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/865-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Томашевська І. П.

*кандидат педагогічних наук, професор,
Волинський медичний інститут
м. Луцьк, Україна*

В умовах глобальних технологічних змін і поширення інформаційних ресурсів найважливішою складовою практично в будь-якій галузі професійної діяльності стала інформаційна грамотність. Потреби цифрової економіки поряд з динамічною і часто невизначеною інформаційною екосистемою сучасного суспільства настійно вимагають якісних змін в системі освіти.

Без оволодіння інформаційною грамотністю в сучасному житті неможливо орієнтуватися у все зростаючому потоці інформації. Далеко не все, що потрапляє в Інтернет, є якісним контентом. Доступність глобальної мережі, крім явних переваг, має і недолік – будь-який користувач може опублікувати в ній будь-яку інформацію незалежно від достовірності та надійності.

Сучасний цифровий світ пропонує молодим людям безпрецедентний доступ до інструментів і ресурсів для навчання. Навички роботи з інформацією, такі як проведення онлайн-пошуку, оцінка легітимності онлайн-джерел, відсіювання дезінформації та розпізнавання реклами, можуть допомогти студентам досягти успіху в процесі навчання протягом усього життя.

Н. Гудкова інформаційну грамотність визначає, як вміння критично і виважено оцінювати будь-яку інформацію, яку ми знаходимо і використовуємо. Це дає нам як громадянам можливість досягати своїх особистих, професійних, соціальних цілей, висловлювати свої погляди, реалізовувати свої права і повною мірою взаємодіяти в суспільстві [3].

У науковому дискурсі проблема цифрової грамотності вивчалася як українськими так і зарубіжними вченими. У дослідженнях зарубіжних вчених Л. Беннет (L. Bennett), В. Лаллі (V. Lally), К. Мішра (K. Mishra), Т. Рош (T. Roche), Д. Тракслер (J Traxler), Б. Чан (B. Chan), Д. Хілтон Д. (J Hilton), Р. Шарп (R. Sharp) представлено і розкрито структуру, компоненти та основні ознаки цифрової грамотності.

Л. Гаврілова, Я. Топольник зазначили, що підготовка майбутніх фахівців до цифрової епохи й досягнення успіху в сучасному світі, забезпечує концептуальний підхід, який передбачає систематичний розвиток необхідних навичок та знань здобувачів вищої освіти для успішної адаптації до цифрового оточення й ефективного використання

цифрових технологій як у процесі навчання, так і в майбутній професійній діяльності [2].

У своїх наукових розвідках вчені Л. Кононенко, О. Оришака та Є. Селіщева вважають, що при формуванні цифрової компетентності в здобувачів вищої освіти викладачі повинні враховувати сучасні тенденції цифрового середовища, пропонувати здобувачам цікаві завдання, які допоможуть максимально розкрити їх творчий потенціал у цифровому середовищі. Найбільш оптимальною формою при цьому є змішана форма навчання [7].

І. Бородкіна, Г. Г. Бородкін у своїх наукових розвідках вказують, що професійна успішність фахівця в будь-якій галузі діяльності стосується застосування компетентностей, необхідних для аналізу та найкращого використання інформації, а також включає в себе критичне мислення та обізнаність, розуміння як етичних, так і політичних питань, пов'язаних з використанням інформації. Формування інформаційної грамотності студентів є актуальною проблемою в сучасному світі [1].

Інформаційна грамотність пов'язана і безпосередньо перетинається з іншими видами грамотності, включаючи, зокрема, цифрову грамотність, комп'ютерну грамотність, візуальну грамотність та медіаграмотність. Ці види грамотності не конкурують, але є необхідними компонентами того, що означає бути грамотним у ХХІ столітті.

Як зазначають М. Драчук, З. Федорович, потреба у використанні інформаційних технологій не тільки в навчальній, а й у професійній діяльності, обумовлює розвиток інформаційної грамотності. Інформаційна грамотність, хоча і демонструє значну подібність з навичками в галузі інформаційних технологій, проте, вона є окремою і більш широкою сферою компетентності [1].

Навички в галузі інформаційних технологій все частіше переплітаються з інформаційною грамотністю і підтримують її. На відміну від комп'ютерної грамотності, що передбачає володіння навичками роботи на комп'ютері та практичне вивчення основних офісних програм, на вільне володіння інформаційними технологіями потрібно більше інтелектуальних витрат і здібностей, основна увага як і раніше приділяється самій технології. У наукових розвідках Р. Гуревич, О. Коношевський, Л. Коношевський, А.Слободянюк, обґрунтовують, що інформаційна грамотність є інтелектуальною основою для пошуку, розуміння, оцінки та використання інформації – дій, які можуть бути виконані частково за допомогою ефективної роботи з інформаційними технологіями, частково за допомогою над надійних методів пошуку, але, що найважливіше, за допомогою критичного аналізу та міркувань [4].

Розвиток інформаційної грамотності дозволяє студентам розуміти соціальну природу інформаційної екосистеми, використовувати різні інструменти для визначення достовірності джерел, враховувати

важливість оцінки контенту, застосовувати інформаційні сервіси, мобільні та мережеві технології навчання.

Розвиток інформаційної грамотності студентів буде більш ефективним, якщо враховувати сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства (перехід від інформаційного суспільства до smart-суспільства); включати в освітній процес сучасні інформаційні технології (веб-сервіси, мережеві та мобільні технології), що розвивають ціннісне ставлення студентів до обраної професії; використовувати інформаційні завдання для прояву творчої активності здобувачів освіти.

Інформаційна грамотність є багатокomпонентною метапредметною концепцією, розвиток якої інтенсифікує процеси самоосвіти студентів, дозволяє їм займати усвідомлену, відповідальну позицію відповідно як до професійної, так і інформаційної дійсності. Розвиваючи навички інформаційної грамотності, студенти зможуть: розуміти необхідність застосування інформації, шукати та отримувати доступ до неї, використовуючи різні доступні інформаційні ресурси; використовувати інструменти пошуку, щоб знайти відповідну інформацію за допомогою ефективних стратегій пошуку; вміти працювати з тематичними бібліотеками та базами даних; оцінювати знайдену в Інтернеті інформацію на достовірність; знати юридичні аспекти поширення інформації, в тому числі в соціальних мережах і месенджерах; вміти правильно цитувати знайдену інформацію, дотримуватися авторських прав і етичних норм.

У сучасному суспільстві студент повинен розуміти, що інформаційна грамотність є безперервним процесом і важливим компонентом навчання протягом усього життя, водночас усвідомлюючи необхідність бути в курсі останніх подій у своїй галузі.

Використання інформаційного простору передбачає підвищення рівня споживання інформації, дотримання базових принципів її захисту, безпечне використання особистих даних у соціальних мережах.

Інформація відноситься до базових потреб особистості, без неї неможливі існування і формування суспільної та індивідуальної свідомості особистості.

Водночас, важливо не «потонути» в інформаційному потоці, вміти відфільтровувати інформацію, захищаючись від інформаційного перевантаження, пам'ятаючи, що збільшення обсягів інформації зумовлює зниження ефективність її сприйняття. Інформаційне перевантаження може мати психологічні, фізичні та соціальні наслідки. У наукових дослідженнях українських і зарубіжних вчених, аргументовано зростаючий негативний вплив інформаційного потоку як на окрему людину, так і на суспільство в цілому.

В основі управління інформаційним перевантаженням лежить вміння раціонально використовувати інформацію.

Таким чином, інформація знаходиться навколо нас, представлена в різних форматах і необхідна для прийняття рішень у всіх сферах – на роботі, в навчальному процесі або вдома.

Навички інформаційної грамотності дозволяють здобувачам освіти в епоху інформаційного потоку, шукати і вибирати потрібну інформацію з надійних джерел, вміти розпізнавати маніпуляції в інформаційному потоці. Розвинені навички інформаційної грамотності збільшують можливості для самостійного навчання студентів, так як вони починають використовувати широкий спектр інформаційних джерел для розширення своїх знань, задавати поінформовані питання і розвивати своє критичне мислення.

Література:

1. Бородкіна І. & Бородкін Г. (2018). Модель цифрової компетентності студентів. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 1. 27-41.
2. Гаврілова Л. & Топольник Я. (2017). Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Том 61. № 5. 1-10.
3. Гудкова Н. М. (2022) Цифрова грамотність у контексті електронного навчання здобувачів вищої освіти. *Information technologies and management in higher education and sciences: International scientific conference proceedings*. Riga, Latvia : Izdevnieciba «Baltija Publishing», P. 263-266. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/23358>
4. Гуревич Р., Коношевський О., Коношевський Л., Слободянюк А. (2023) Розвиток цифрової грамотності здобувачів освіти засобами цифрових освітніх середовищ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. № 75. С. 7-14. URL: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-75-7-14>
5. Драчук М. І., Федорович З. Я. (2023) Цифрова компетентність в освітньому контексті. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*. Bologna, Italy,. С.97-98. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-03.03.2023.28>
6. Зайцева Н. В., Симоненко С. В., Супрун О. М. (2020) Розвиток цифрової грамотності здобувачів вищої інженерної освіти при викладанні іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. № 74. С. 40-45. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.09>
7. Кононенко Л. В., Оришака О. В., Селіщева Є. В. (2022) Формування цифрової компетентності як основа трансформації вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник науки та освіти*. № 1(1). С. 169-180. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1\(1\)-169-180](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1(1)-169-180)

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Філіпович М. Б.

кандидат історичних наук, доцент,

Почесний професор,

*Балтійський науково-дослідний інститут проблем трансформації
економічної сфери*

м. Рига, Латвійська Республіка

доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності,

Академія рекреаційних технологій і права

м. Луцьк, Україна

Система підготовки наукових кадрів в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації, зумовленої потребами інтеграції до Європейського дослідницького простору (ERA), зростанням академічної мобільності та зміною запитів ринку праці [4]. У цьому контексті актуалізується впровадження структурованої, прозорої та інтернаціоналізованої моделі PhD-підготовки, що відповідає сучасним стандартам якості [2]. Європейські підходи до докторської освіти базуються на таких ключових документах:

- Salzburg Principles: PhD як дослідницький ступінь, структуровані програми, автономія дослідника, міждисциплінарність, мобільність, кар'єрна орієнтація [6].

- Bologna Process: EQF Level 8, ECTS, прозорість дипломів, порівнюваність кваліфікацій [5].

- ERA Policy Agenda: Open Science, гендерна рівність, розвиток кар'єри дослідників, етичні стандарти [4].

Незважаючи на окремі позитивні зрушення, система PhD-підготовки в Україні залишається фрагментованою. Основні виклики включають:

- відсутність єдиних стандартів для докторських шкіл;

- обмежену міжнародну інтеграцію, що здебільшого обмежується участю аспірантів у поодиноких проектах;

- формалізм у науковому керівництві та відсутність інституційної відповідальності за якість супроводу;

- нестабільне фінансування та обмежений доступ до грантів;

- слабку інтеграцію з позаакадемічним ринком праці [11].

У країнах Європи сформувалися різні моделі підготовки докторів філософії, які відображають національні освітні традиції та політики. Особливо ефективною вважається німецька модель, реалізована через Graduiertenschulen у межах ініціативи *Excellence Initiative* [3]. Вона

поєднує чітку програмну структуру, менторство, фінансову стабільність, міжнародну інтеграцію та кар'єрну орієнтацію. Попри загальну ефективність, європейські моделі PhD-підготовки також стикаються з низкою проблем:

1. Кар'єрна невизначеність: обмежена кількість постдоків, конкуренція за академічні посади, слабка інтеграція з позаакадемічним сектором [10].

2. Фінансова нестабільність: нерівномірний доступ до стипендій, відсутність формального статусу аспірантів у деяких країнах [1].

3. Нерівний доступ до ресурсів: концентрація можливостей у провідних університетах [7].

4. Бюрократичне навантаження: надмірна кількість звітів і процедур знижує дослідницьку ефективність.

5. Відсутність стандартів керівництва: якість супроводу залежить від особистості керівника, а не від інституційної системи [9].

Європейські стандарти PhD-підготовки формують систему, де аспірант – це дослідник, а не лише студент. Вони забезпечують структурованість, академічну свободу, міжнародну мобільність, кар'єрну релевантність та етичну відповідальність [8]. Адаптація цих принципів в Україні має враховувати асиметрії регіонального розвитку, потреби післявоєнної відбудови та культурну специфіку академічного середовища.

Реформування PhD-підготовки має враховувати перш за все національні потреби, які можна окреслити трьома ключовими факторами :

– наукова інфраструктура: її відновлення після війни, інтеграція до ERA, підтримка молодих дослідників;

– освітні виклики: цифровізація, модернізація програм, академічна доброчесність;

– відбудова та безпека: підготовка фахівців у сферах медицини, екології, права, гуманітаристики.

Окремим фактором у сфері підготовки національних кадрів постають регіональні дисбаланси:

Регіон	Проблеми	Потреби
Схід і Південь	Руйнування ЗВО, міграція викладачів	Відновлення кампусів, дистанційне навчання
Центр і Північ	Перевантаження через ВПО	Розширення освітніх потужностей
Захід	Перенасичення студентами	Інвестиції в інфраструктуру
Села та малі міста	Відтік молоді	Регіональні хаби, цифрова інклюзія

Окрім євроінтеграційних складових при реформуванні системи підготовки наукових кадрів слід зважати і на культурні особливості академічного середовища, які є частиною національної історії, пам'яті і

стратегічним елементом у формуванні громадянина України. Зважаючи на низку схожих проблем в ряді європейських країн ці особливості не варто сприймати як пережиток минулого, а чи залишки радянського спадку. Зокрема академічна культура в Україні сформована як домінування індивідуального наставництва, що є сьогодні не найгіршим засобом підготовки науковців, як і формалізм у дисертаційних процедурах, що містить у собі як позитивні, так і негативні елементи. Війна вплинула і на психологічну складову науковців – зріс запит на мобільність, гнучкість, неформальну освіту, і зростання ролі гуманітаристики у формуванні національної свідомості, осмислення травматичного досвіду через науку та мистецтво яке сприяє формуванню ідентичності і національної пам'яті.

Реформування системи підготовки наукових кадрів в Україні має бути синхронізованим із європейськими стандартами, але водночас чутливим до національного контексту, регіональних дисбалансів та культурних особливостей. Структурованість, мобільність, міждисциплінарність, кар'єрна релевантність і відкритість науки мають стати ключовими орієнтирами. Адаптація німецької моделі структурованих докторських шкіл із урахуванням українських реалій може стати стратегічним кроком до підвищення якості та ефективності PhD-підготовки.

Література:

1. Bennet L., Taylor J. Doctoral education in Europe: Challenges and opportunities. Routledge. 2020
2. Borrell-Damian L., Morais R., Smith J. H. Doctoral education in Europe today: Approaches and institutional structures. European University Association. 2015.
3. Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). Excellence Initiative and Graduate Schools in Germany. 2020. <https://www.dfg.de>
4. European Commission. ERA Policy Agenda 2022–2024. <https://research-and-innovation.ec.europa.eu>
5. European Higher Education Area. Bologna Process Implementation Report. 2020. <https://ehea.info>
6. European University Association (EUA). Salzburg Principles: Doctoral Programmes for the European Knowledge Society. 2005. <https://eua.eu>
7. European University Association. Doctoral education: Taking Salzburg forward. EUA Publications. 2019.
8. Filipovych M., Kushpetyuk O. Paradigm Transformation in the System of Training Scientific Personnel of Ukraine. Reforms of Higher Education in Ukraine: Challenges, State and Prospects: Collective Monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing House, 2023. С. 18-48.

9. Kehm B. M. Doctoral education in Europe and North America: A comparative analysis. In J. J. F. Forest & P. G. Altbach (Eds.), *International Handbook of Higher Education* (pp. 261–273). Springer. 2006.

10. Mason G., Nathan M., Rosso A. Impact of doctoral careers on innovation and productivity. UK Department for Business, Innovation and Skills. 2016.

11. Shevchenko O., Kovalchuk Y. Reforming doctoral education in Ukraine: Between Bologna and local realities. *Higher Education in Post-Soviet Countries*, 12(3), 2021. P. 45-62.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-44>

САМОПЛАГІАТ ЯК ЕТИЧНА І ПРАВОВА ПРОБЛЕМА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА

Хлистік М. А.

*доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри права та економіко-фінансової безпеки,
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
м. Луцьк, Україна*

Підготовка висококваліфікованих наукових кадрів у галузі права є однією з необхідних передумов розвитку правової держави та ефективного функціонування правової системи. Вона безпосередньо впливає на якість правозастосування, юридичну практику та формування правової культури в суспільстві. У цьому контексті особливого значення набуває дотримання принципів академічної доброчесності, що є базовою вимогою до наукової діяльності. Однією з найбільш дискусійних проблем у цій площині є самоплагіат – повторне використання власних текстів без належного посилання, що викликає чимало етичних і методологічних питань при підготовці дисертаційних досліджень серед здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, зокрема, здобувачів ступеня доктора філософії (PhD) у галузі права.

Термін «самоплагіат», як вбачається, вперше було вжито в українському законодавстві у 2017 році, а саме: у Законі України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року самоплагіат визначено як один з проявів порушення академічної доброчесності, який полягає в «оприлюдненні (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів» [1]. Цікаво, що у Законі України «Про вищу освіту» термін самоплагіат взагалі не згадується – у ньому йдеться лише про академічний плагіат (зокрема, у статтях 6, 16, 32 та 69) [2]. Водночас у деяких підзаконних нормативно-

правових актах, не зважаючи на те що це поняття прямо не вживається, містяться вимоги до науковців та аспірантів, які фактично спрямовані на запобігання самоплагіату – зокрема, щодо недопущення багаторазового оприлюднення одних і тих самих результатів дослідження. Так, згідно з пунктом 3 Вимог до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року № 1220, «за темою дисертації не зараховуються наукові публікації, у яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації» [3]. Така ж норма була закріплена і у попередній редакції Вимог 2012 року [4].

Варто зауважити, що на відміну від класичного плагіату, самоплагіат не порушує права інших осіб, але суперечить принципам академічної доброчесності та моральним засадам здійснення наукової діяльності. До слова, Етичний кодекс ученого України, проголошує, що «учений не повинен повторювати свої наукові публікації з метою підвищення їх кількості. Якщо для пропаганди наукових досягнень доцільна публікація однієї і тієї ж роботи в різних журналах, редактори останніх повинні бути поінформовані про факт публікації в інших виданнях (пункт 3.4) [5].

Таким чином, не зважаючи на відносно недавнє введення терміна «самоплагіат» до законодавчих актів, його змістове наповнення частково було закріплене на рівні нормативної практики і раніше.

У науковій спільноті під самоплагіатом розуміється «повторна публікація самим автором значних за обсягом і ідентичних (або дуже близьких) за формою та змістом наукових текстів без вказівки на те, що ці тексти вже були опубліковані раніше (або одночасно)» [6, с. 216]. Іншими словами, самоплагіат – це повторне використання власних уже опублікованих текстів, ідей чи результатів дослідження без належного посилання, що створює враження про новизну змісту.

Сучасна система підготовки докторів філософії передбачає обов'язкове висвітлення не менше ніж у трьох наукових публікаціях результатів дисертації до її захисту (пункт 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (далі – Порядок) [7]. Водночас, відповідно до пункту 6 Порядку, «дисертація повинна містити нові науково обгрунтовані результати проведених здобувачем досліджень». Цілком логічно, що в особи, яка працює над дисертацією, виникає питання: чи є самоплагіатом використання тексту зі своїх же статей у дисертації? Адже, з одного боку, здобувач є автором обох текстів, з іншого – дисертація має бути оригінальним, новим дослідженням. Відповідь на це питання можемо знайти у згаданому вище Порядку, зокрема, в абзаці 3 пункту 9 зазначено, що «не вважається самоплагіатом використання здобувачем своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці, якщо вони

попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані здобувачем в анотації дисертації» [7].

Таким чином, використання здобувачем ступеня доктора філософії у галузі права фрагментів власних наукових статей у тексті дисертаційного дослідження не вважається самоплагіатом, оскільки дисертація є підсумковою узагальненою науковою працею, яка може містити вже оприлюднені результати дослідження. Натомість неодноразове відтворення одного й того самого тексту в кількох опублікованих статтях, або ж одночасне включення ідентичного матеріалу до наукових статей і тез конференцій без належного обґрунтування розглядається як прояв самоплагіату, що суперечить принципам академічної доброчесності та етичним засадам здійснення наукової діяльності.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/conv/paran613#n613> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n493> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року № 1220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#n4> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1112 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1851-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Етичний кодекс ученого України, схвалений постановою загальних зборів НАН України 15 квітня 2009 року № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09> (дата звернення: 14.10.2025).
6. Ульянов О.І., Ульянова Г.О. Самоплагіат у науковій сфері. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 216-218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_4_67 (дата звернення: 14.10.2025).
7. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF/ed20240508> (дата звернення: 14.10.2025).

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ

Холявко В. В.

*кандидат технічних наук, доцент,
учений секретар,
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна*

У сучасних умовах принцип студентоцентрованого навчання набуває особливої значущості, оскільки освітнє середовище зазнає глибоких змін під впливом цифрових технологій, процесів глобалізації та змін на ринку праці. Вважається, що дотримання цього принципу сприяє формуванню особистості, здатної до автономної діяльності, критичного мислення та самостійного здобуття знань й адаптації до змінних умов професійної діяльності. В той же час для викладача це означає постійний професійний розвиток, відкритість до нових методів навчання та встановлення нового типу суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентом, яка є більш партнерською, ніж традиційна авторитарно-ієрархічна модель, у якій викладач виступає єдиним джерелом знань, а студент – пасивним їх споживачем.

Таким чином, студентоцентризований підхід до організації освітнього процесу ґрунтується на трьох ключових засадах:

- формуванні у студентів здатності до самостійного навчання та відповідального ставлення до освітньої діяльності;
- реалізації індивідуальних освітніх траєкторій, що враховують особисті потреби, інтереси та темп засвоєння матеріалу;
- впровадженні рефлексивної практики, яка охоплює як самоаналіз студентів, так і педагогічну рефлексію викладачів щодо ефективності навчального процесу.

Але успішна реалізація будь-якої концепції залежить від її системної підтримки на всіх рівнях: від інституційної політики ЗВО до щоденної взаємодії викладача зі студентом. І на разі спостерігаються значні труднощі на всіх рівнях функціонування системи вищої освіти:

- Безкінечні «танці святого Віта» в МОН України щодо нормативного супроводу освітнього процесу;
- Професійне та емоційне вигорання викладачів внаслідок бюрократичної перевантаженості, низької оплати праці, суспільного знецінення;
- Недостатня педагогічна підготовленість викладачів;
- Відсутність мотивації до навчання, пізнавальної діяльності та застосування вольових, інтелектуальних, емоційних зусиль для досягнення результатів навчання у студентів;
- Суттєво обмежені ресурси та інфраструктура ЗВО;

– Невизначеність балансу між академічною свободою та вимогами щодо дотримання академічних стандартів.

До цього можна додати подекуди викривлене розуміння самої ідеї студентоцентризму. Наявні випадки, коли «студентоцентризм» перетворюється в «студентоугодицтво». Причиною такої трансформації можуть бути як жорстка прив'язаність штатного розпису кафедр до контингенту студентів, так і неактуальність/застарілість/невостребуваність освітніх програм, низька академічна вимогливість викладачів, відсутність на кафедрі культури забезпечення якості освіти та низка інших факторів.

Попри наявні труднощі у реалізації студентоцентрованого підходу в освітній діяльності, саме ця модель навчання залишається єдиним ефективним шляхом до формування висококваліфікованих фахівців, здатних адекватно відповідати на виклики сьогодення.

Щоб студентоцентрований підхід став дієвим інструментом підготовки компетентних спеціалістів в Україні, необхідно реалізувати низку стратегічних кроків на інституційному, педагогічному та культурному рівнях.

1. Насамперед, слід забезпечити **системну підготовку викладачів ЗВО** до викладання з застосуванням сучасних інтерактивних технологій. Крім того, **має відбутися перехід від авторитарної до партнерської моделі викладання**: викладачі повинні мати можливість проходити ефективні курси підвищення педагогічної майстерності, застосування інтерактивних методик тощо. Під час аудиторних занять необхідно створювати умови для активної участі студентів в роботі, надавати зворотний зв'язок, підтримувати рефлексію та самостійність.

2. **Обмеженість ресурсного забезпечення та інфраструктури ЗВО, особливо технічного профілю**, залишається одним із ключових бар'єрів на шляху ефективного впровадження студентоцентрованого навчання в Україні. Недостатній рівень матеріально-технічного оснащення, відсутність стабільного фінансування, слабка цифрова інтеграція значно ускладнюють набуття практичних навичок, реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій та забезпечення доступності та інклюзивності освіти. Подолання цих викликів потребує системного підходу, зокрема державної підтримки, інвестицій та розвитку партнерств між університетами, бізнесом і громадянським суспільством.

3. Важливим є **перехід від формального декларування до реального впровадження** принципів студентоцентризму в освітніх програмах, навчальних планах та щоденній практиці. Це означає, що студентоцентризм має перестати бути лише риторичною складовою стратегічних документів, а стати основою щоденної освітньої діяльності. Для цього має відбутися **інтеграція принципів студентоцентризму в систему внутрішнього забезпечення якості освіти**. Також доцільно запровадити фінансову та адміністративну підтримку інноваційних освітніх практик. Наприклад, гранти на розробку нових курсів, цифрових ресурсів, проєктного навчання. Розширення кількості освітніх програм за моделлю дуальної освіти

також забезпечить насичення освітнього контенту реальними виробничими практиками.

4. Пасивність або низька мотивація студентів на разі є одним із найсерйозніших викликів для ефективного впровадження студентоцентрованого підходу. Частина здобувачів освіти не готова до активної участі в навчальному процесі, не бажає брати відповідальність за власний освітній розвиток. Причини цього явища можуть бути різними: недостатня підготовка на попередньому освітньому рівні; **нестача навичок самоорганізації, критичного мислення; відсутність уміння навчатися, самостійно долати труднощі, рефлексувати; аж** до загального зниження розуміння ролі освіти як інструменту самореалізації. Це може призвести до **формування споживацького ставлення до освіти**, за якого студент розглядає навчальний процес як послугу, а не як спільну працю з викладачем над власним розвитком. Подолання цієї проблеми потребує **цілеспрямованої роботи над мотивацією студентів за рахунок зміни освітньої парадигми** від "отримання знань" до "конструювання знань", розвитку їхніх пізнавальних навичок, заохочення студентів до рефлексії та самопізнання, що сприятиме формуванню внутрішньої мотивації до навчання. Також заходи мають бути направлені на формування культури академічної відповідальності через наставництво, просвітницьку роботу, зворотний зв'язок і приклад викладача щодо поваги до студента, відкритості та захоплення від отримання нових знань. Не менш суттєвим є **створення сприятливого освітнього середовища**, яке включає доступ до цифрових ресурсів, гнучкість у виборі освітніх траєкторій, підтримку індивідуальних потреб студентів.

На **третьому рівні вищої освіти** впровадження студентоцентрованого підходу набуває специфічних рис, оскільки орієнтоване на формування дослідницької компетентності, наукової автономії та лідерства в академічному середовищі. Тому, вирішення освітніх викликів на цьому етапі потребує відмінних стратегій, інструментів та механізмів, порівняно з бакалаврською чи магістерською підготовкою.

Так на інституційному рівні студентоцентризм може проявлятися в створенні дослідницьких хабів, лабораторій, платформ для міждисциплінарної співпраці, забезпеченні доступу до цифрових ресурсів, міжнародних баз даних, інших аналітичних інструментів.

На викладацькому рівні студентоцентрованість повинна стати наслідком реалізації партнерської моделі суб'єкт-суб'єктної взаємодії між науковим керівником та аспірантом, що можливо за умови впровадження довірливої та рівноправної взаємодії між аспірантом і науковим керівником, активного використання методів фасилітації, регулярного конструктивного зворотного зв'язку та етичної підтримки.

Аспірантам в рамках студентоцентрованого підходу варто опікуватися не лише проведенням наукових досліджень і опануванням освітньої складової, а й формуванням навичок саморефлексії, тайм-менеджменту, академічного письма. Брати активну участь в наукових

проектах, конференціях, грантових програмах, програмах академічної мобільності.

Висновки. Реалізація студентоцентрованого підходу на третьому рівні вищої освіти – це стратегічний крок до формування нового покоління дослідників, здатних до самостійного мислення, інноваційної діяльності та відповідального внеску в науку задля забезпечення сталого економічного, технологічного й гуманістичного розвитку України. Водночас ефективне подолання існуючих викликів можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує інституційну підтримку, трансформацію педагогічних практик та активну, усвідомлену участь в навчальному процесі самих здобувачів освіти.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-46>

**РОБОТА З МУЗИЧНИМИ ПЕРШОДЖЕРЕЛАМИ У
ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ «ХЕРУВИМСЬКОЇ ПІСНІ»
D-MOLL ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА)**

Чамахуд Д. В.

доктор філософії,

старший викладач кафедри музичного мистецтва,

циклової комісії методики музичної освіти

та вокально-хорової підготовки,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради

м. Луцьк, Україна

Робота з музичними першоджерелами, зокрема вивчення та аналіз духовних творів українських композиторів, є невід’ємною частиною професійної підготовки здобувачів третього рівня освіти зі спеціальності «Музичне мистецтво». Серед творів Літургії українські композитори кінця XIX – початку XX століття нерідко по декілька разів обирали тексти таких частин як «Милість миру» (М. Вериківський, М. Леонтович, П. Козицький, К. Стеценко), «Отче наш» (Я. Степовий, Й. Кишакевич, П. Гончаров, О. Кошиць, Ф. Якименко). Найпоширенішим пісенським жанром зазначеної служби стала «Херувимська пісня», що співається на Літургіях святого Іоанна Златоустого та святого Василя Великого (складена та введена у богослужіння ще в VI столітті у Візантії). У своїй творчості до неї неодноразово зверталися

М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, П. Козицький, О. Кошиць, П. Гончаров, Ф. Якименко та багато інших митців¹.

Значна популярність «Херувимської пісні» обумовлена тим, що під час звучання пісенспіву відбувається перехід від попередньої підготовчої частини Літургії до центральної, євхаристійної, коли звершується перетворення хліба і вина у Тіло й Кров Христа. Спів «Херувимської пісні» супроводжує Великий вхід: священнослужителі зі святим Причастям у руках виходять через Дияконські Врата (бокові двері) на амвон, зупиняються біля Царських Врат (центральні двері), виголошують молитви за всіх християн, після чого заносять святі Дари у вівтар. Таке перенесення Причастя із жертovníка на престол символізує перенесення тіла Ісуса з Голгофи, де Христа розп'яли, до місця Його погребіння. Саме у цей момент храм нагадує весь світ, хористи – хор ангелів, а священники уподібнюються до таємних учнів Ісуса – Йосифа та Никодима, які й поховали Христа.

У доробку українського композитора Якова Яциневича² представлено два абсолютно різні за музичним втіленням зразки «Херувимської пісні»: одна з них (*A-dur*) увійшла до «Літургії» композитора (проаналізована вище), інша (*d-moll*) – написана як окремий твір. Точної дати створення «Херувимської пісні» *d-moll* невідомо. Твір опублікований у збірці духовних творів Я. Яциневича, укладений М. Гобдичем [7, с. 51–52]. Диригент зазначає, що джерелом нотного тексту стало видання 1988 р. в упорядкуванні В. Завітневича³ (Баунд Брук, США). Проте вдалося віднайти цей твір у виданій значно раніше збірці «Співи на Літургії» (1963 р.), укладений також В. Завітневичем (Нью-Йорк, США) [4, с. 164]⁴.

Усі зазначені збірки видано закордоном. Тому виникає питання, як туди потрапив твір Я. Яциневича? Можемо припустити, що ноти «Херувимської пісні» *d-moll* вивіз у США брат Ірини Яциневич

¹ У 2010 р. силами видавничого відділу сайту «Наша Парафія» вийшла друком нотна збірка, куди увійшло понад 150 відібраних за певними критеріями «Херувимських пісень» композиторів України та її діаспори від бароко до сучасності [0]. Збірка свідчить про величезну увагу протягом століть українських митців до «Херувимської пісні» та про її важливе значення у літургійному циклі.

² Яків Михайлович Яциневич (1869–1945) – український композитор, диригент, фольклорист, педагог, громадський діяч, священник, автор понад 300 музичних творів у різних жанрах.

³ Василь Завітневич (1889–1983) – хоровий диригент, музикознавець, літературознавець. Упорядкував низку збірок, зокрема «Співи на Літургії» (1963), «Велика Субота і Пасха» (1964), «Антологія української пісні: Колядки та щедрівки» (1967), «Співи Великодня» (1979), «Похорон священника» (1980), «Збірник Літургійних співів Української Православної Церкви» (1988; усі – Нью-Йорк). Співпрацював з О. Кошицем, Л. Ревуцьким, Н. Городовенком та іншими представниками української музичної еліти.

⁴ У передмові В. Завітневич зазначає мету створення видання: «Хоч мистецька вартість цих творів недооцінена, та через відомі причини майже всі твори їх лишилися в рукописних копіях, zostавлених напризволяще. Справа збереження і передачі цих пам'яток української культури майбутнім поколінням стала під загрозою. Це й було першою й головною причиною видання цього "Збірника". Другим імперативом до випуску цього "Збірника" – це гостра потреба для Української Православної Церкви в систематизованому й послідовно складеному збірнику Літургійних співів, що вміщав би в собі потрібні речі для великих і малих церковних хорів, а також для дяків» [0, с. 4].

(дружини композитора) – Григорій Павловський, який з 1922 р. проживав в Америці, працював як хоровий диригент і композитор, а також був священиком. Т. Філенко свого часу мав доступ до книгозбірні св. Софії Української Православної Семінарії в США в Баунд Бруку. Дослідник зазначив, що різні церковні твори Я. Яциневича «були постійно в репертуарі не лише в хорах Григорія Павловського, але й Олександра Кошиця» [5, с. 181]. Очевидно, саме завдяки старанням Г. Павловського та В. Завітневича ноти «Херувимської пісні» Я. Яциневича збережено донині.

У процесі аналізу духовної музики, створеної у першій третині ХХ століття, важливим аспектом постає дослідження вербального компоненту – словесних текстів творів. Адже досить довгий період (до 1917–1918 рр.) композитори у своїх духовних творах записували церковнослов'янські тексти «гражданкою» (російськими літерами з використанням ъ, ѣ, і та ѳ), оскільки українську мову жорстоко переслідували. Дослідниця Г. Куземська зазначає, що згодом митці поступово відмовляються від «"класичної" транслітерації та обережно, а далі радикальніше українізують її, оскільки йшлося не так про збереження особливостей давньої церковної мови, як про її наближення до душі і розуміння парафіян» [1, с. 12]. Саме тому утворилося багато різновидів перекладів канонічних текстів українською мовою.

Мабуть, до сьогодні найбільше мовних проблем виникає з перекладом «Херувимської пісні» (особливо з її першою строфою). Навіть у церковно-слов'янській мові цей рядок («Іже херувими тайно образующе») потребує правильного тлумачення, а український переклад значно це ускладнює. Адже потрібно лаконічно «укластися в музичну структуру молитви, і водночас <...> висловлювати головну богословську думку: ми таємно уподібнюємося херувимам, стаємо в цей час їх образом, іконою святих ангелів, для того, щоб гідно зустріти "Царя всіх"» [6]. У першому українському перекладі, здійсненому на початку 1920-х рр., строфу перекладено так: «Ми таємно з себе херувимів уявляємо (або: Ми таємно херувимів з себе уявляємо)». Звісно, такий переклад вимагає змін, оскільки людина нашого часу відразу розуміє ці слова як «змалювати в уяві», «представити щось несправжнє», а це абсолютно заборонено вченням Церкви, яка стверджує, що мрія, уява заважають людині повністю єднатися з Богом [3]. З метою уникнення неправильного сприйняття прихожанами церковних текстів К. Стеценко «писав у всіх своїх Херувимських не уявляємо, а виявляємо» [6].

Важко сказати, якою мовою було написано «Херувимську пісню» Я. Яциневича, чи відбулися зміни у тексті при виданні і чи змінилися в залежності від цього авторські акценти у музичному матеріалі. У нотній збірці з приводу використаних вербальних текстів В. Завітневич зазначає: «Мова "Збірника" взята зі Службеника УПЦ в США, видання

1963 року» [4, с. 4]. Такий же текст збережено у виданні М. Гобдича. У ще одній закордонній збірці Степана Чичули «Літургичні пісні» (1984 р., Чикаго) до всіх творів (зокрема до «Херувимських пісень», серед яких «Херувимська пісня» *d-moll* Я. Яциневича) застосовано більш осучаснений переклад («*Ми, херувимів, тайно являючи*»). Відповідно, корегується музичний матеріал піснеспівів. Автор збірки відредагував текст самотужки (на перших сторінках висловлює подяку композитору А. Гнатишину за «*перегляд та музичну коректу майже всіх моїх перекладів, що в цій збірці*» [2, с. 4]). Таким чином, можемо припустити, що у «Херувимській пісні» *d-moll* Я. Яциневич використав текст першого офіційного українського перекладу 1920-х рр., який співпадає із текстом у збірці В. Завітневича і створив піснеспів незадовго після «Літургії» (на початку 1920-х рр.).

Таким чином, «Херувимська пісня» *d-moll* Я. Яциневича, є яскравим зразком української духовної музики першої третини ХХ століття, а робота композитора із першоджерелами свідчить про клопітке ставлення автора до музичного та вербального компонентів. Тому Я. Яциневичу вдалося створити приємний для слухача твір, пронизаний надзвичайно мелодійними інтонаціями, нескладний до запам'ятовування і, водночас, насичений непростими романтичними гармоніями.

Література:

1. Куземська Г. В. Сакральне слово отця Кирила Стеценка. *Стеценко К. Духовні твори* / ред.-упоряд. М. Гобдич. Київ : Фенікс, 2013. С. 12–15.
2. Літургичні пісні на мішаний хор / упоряд. С. Чичула. Чикаго, 1984. 134 с. *Наша Парафія* : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/collection/liturchichni-pisni-uporyad-stepan-chychula/> (дата звернення: 20.9.2025).
3. Никодим Святогорець. Невидима боротьба. Київ : Свічадо, 2011. 212 с.
4. Співи на Літургії / упоряд. В. Завітневич. Нью-Йорк : УПЦ в США, 1963. 188 с. *Наша Парафія* : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/collection/vasyl-zavitnevych-liturihiya/> (дата звернення: 14.09.2025).
5. Філенко Т. Ю. З яблуневоцвітної мелодії (до 50-ліття від дня смерті Якова Яциневича). *Альманах Українського народного союзу*. Вип. 86. Джерзі Сіті–Нью-Йорк : Свобода, 1996. С. 175–184.
6. Херувимська пісня України та її Діаспори: Антологія / упоряд. Г. Куземська, Д. Редчук. Київ : КЖД «Софія», 2010. 516 с.
7. Яциневич Я. Духовні твори / ред.-упоряд. М. Гобдич. Київ : Камерний хор «Київ», 2006. 59 с.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ – СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Черчель В. Ю.

*доктор сільськогосподарських наук, професор,
академік НААН України,
гарант освітньо-наукової програми, в.о. директора,
ДУ Інститут зернових культур НААН України
м. Дніпро, Україна*

Маршалкіна Т. В.

*кандидат ветеринарних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії координації наукових
досліджень та інтелектуальної власності,
ДУ Інститут зернових культур НААН України
м. Дніпро, Україна*

Підготовка докторів філософії (PhD) є ключовим чинником розвитку інноваційної економіки, формування людського капіталу та забезпечення конкурентоспроможності як окремої особистості, так і держави в цілому [1].

З часу масштабної реформи в 2016 році третього рівня вищої освіти в Україні, що цілком змінила підходи до підготовки науковців, питання якості PhD-програм є центральним у сфері вищої школи.

З огляду на глобалізаційні процеси, зростання пріоритету академічної доброчесності, швидку цифровізацію освітнього середовища, впровадження міждисциплінарних підходів та інтернаціоналізацію PhD-освіти, потреба у комплексному оновленні стратегій навчання та методик підтримки молодих науковців стрімко зростає.

Сучасний доктор філософії повинен бути не лише фахівцем із глибокими професійними знаннями, а гнучким дослідником, здатним працювати в міждисциплінарному полі, інтегрувати новітні технології у свою дослідницьку практику, сповідувати принципи академічної доброчесності, бути відкритим до міжнародної співпраці та практикувати самостійне, системне навчання впродовж усього життя.

Підвищення якості підготовки докторів філософії потребує сучасний підхід, методи і практики та міжнародний досвід.

Головна мета стандартів PhD-освіти в Україні і світі – забезпечення високої якості підготовки молодих науковців через гармонійне поєднання освітньої та дослідницької складових.

Згідно з чинними нормативними актами України, структура PhD-програми має включати чотири фундаментальні компоненти: глибинні знання зі спеціальності, оволодіння загальнонауковими/філософськими компетентностями, набуття універсальних навичок дослідника, а також формування мовних компетентностей [2]. Навчальні плани дозволяють формувати індивідуальні траєкторії і оптимально підбирати дисципліни за власними науковими інтересами аспірантів.

Також PhD-програми містять потужну дослідницьку складову: проведення оригінального дослідження, апробація результатів, підготовка фахових публікацій та дисертації для публічного захисту на разовій спеціалізованій вченій раді.

Постійний моніторинг та перегляд PhD-програм є основою їх динамічної відповідності ринку наукових кадрів і запитам суспільства. Активне залучення до розроблення й оновлення PhD-стандартів роботодавців, випускників та самих аспірантів підтримує актуальність і практичність освітньої пропозиції [3].

Наукове керівництво аспірантом тісно корелює з якістю його підготовки та включає погодження індивідуального плану навчання, консультування щодо теорії, методології, схеми дослідження, допомогу у публікаціях, контроль річних атестацій, участь у педагогічній практиці та підготовці аспіранта до захисту. Від наукового керівника також очікується постійне підвищення власної кваліфікації й впровадження сучасних менторських практик.

Інтернаціоналізація PhD-освіти є складовою сучасної аспірантури, що включає розвиток спільних PhD-програм, організацію міжнародних семінарів, стажувань, програм академічної мобільності, залучення провідних закордонних науковців до викладання і керівництва, участь аспірантів у грантових конкурсах, наукових конференціях, публікаціях у реферованих міжнародних журналах.

Через стійке нарощування цифрової інфраструктури, застосування цифрових технологій у підготовці докторів філософії охоплює використання навчальних платформ, систем електронного документообігу, інструментів антиплагіату, наукових баз даних, відкритих репозитаріїв для поширення результатів досліджень. Дистанційні освітні технології використовуються для проведення лекцій, семінарів, курсів, координації роботи дослідницьких груп, електронної атестації тощо [4].

Важливим шляхом підвищення якості підготовки докторів філософії є проходження акредитації освітньо-наукових програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти та міжнародними акредитаційними агенціями. Якість PhD-програм оцінюється через критерії оцінки включають відповідність освітньо-наукової програми стандартам Міністерства освіти і науки України, наявність навчального, наукового і індивідуального плану, якості кадрового складу, організацію моніторингу, внутрішню систему забезпечення якості, інтеграцію

5. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми/ Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 року: /ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»». К., 2020. 66 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-48>

ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ, ЯКІ СПРЯМОВАНІ НА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЮ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ¹

Чорномаз О. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та поліцейської діяльності ННІПФПКП,*

*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Домашнє насильство є найпоширенішим видом гендерно зумовленого насильства. Україна стала 36-ю державою, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Конвенція) [1]. Відповідно до вимог Конвенції Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів згідно з національним законодавством для забезпечення існування належних механізмів здійснення ефективного співробітництва між усіма відповідними державними органами, у тому числі місцевими та регіональними органами влади, судовими органами, прокуратурою, правоохоронними органами, а також неурядовими організаціями та іншими відповідними організаціями й суб'єктами, для захисту й підтримки жертв і свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, у тому числі шляхом звернення до загальних і спеціалізованих служб підтримки (Стаття 18 Конвенції) [1].

В Україні суб'єкти, уповноважені на вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, взаємодіють в межах механізмів, передбачених чинним законодавством на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях 28, с. 51].

¹ «Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність».

19 грудня 2024 року набрав чинності Закон № 3733-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів стосуються запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема щодо жінок. Законодавчі нововведення передбачають посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства. Крім того, закон вводить норму, згідно з якою дитина, яка стає свідком насильства в родині, буде визнаватися потерпілою.

Також вводиться розмежування понять домашнього насильства та насильства за ознакою статі, що дозволить більш чітко кваліфікувати правопорушення. Однією з важливих змін є збільшення строку адміністративного затримання кривдника до 12 годин і введення обов'язкової перевірки необхідності направлення порушника на корекційні програми.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від 20 листопада 2024 року були внесені зміни до певних законодавчих актів в частині протидії та запобігання домашньому насильству. Як ми бачимо держава працює у правильному напрямку щодо запобігання та протидії домашнього насильства. За 10 місяців 2024 року Національна поліція склала понад 130 тисяч протоколів щодо домашнього насильства. На обліку перебувають майже 112 тисяч осіб, які вчинили насильство. Крім того, для запобігання насильству працює 61 мобільна група і спеціалізовані сектори протидії насильству в кожному обласному центрі [3].

Домашнє насильство – це складна соціальна проблема, і ефективна протидія вимагає задіяності різних суб'єктів, що відрізняються характером, формами і методами діяльності, а також своїми повноваженнями.

Суб'єктами запобігання злочинності вважаються органи державної влади, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, що спрямовують свою діяльність на розробку та реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ й процесів, що породжують злочинність та злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку із чим наділені правами, обов'язками та несуть відповідальність [4].

На сьогодні згідно з положеннями Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011, ратифікована Україною 20.06.2022, набрала чинності для України 01.11.2022, послуги постраждалим від домашнього насильства можуть надаватися через загальні та спеціалізовані служби підтримки [5].

У статті 22 Конвенції визначено, що «сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення або організації, з дотриманням належного географічного розподілу, невідкладних, коротко– і довгострокових спеціалізованих служб підтримки будь-якій жертві, що піддається будь-яким актам насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції», а також «сторони забезпечують або створюють спеціалізовані служби підтримки жінок для всіх жінок-жертв насильства та їхніх дітей» [5].

Відповідно до статті 6 Закону України від 07.12.2017 р. № 2671-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відносять:

1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [6].

Спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

4) сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

1) служби у справах дітей;

2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;

3) органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;

4) органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;

5) центри з надання безоплатної правничої допомоги;

6) суди;

7) прокуратура;

8) уповноважені органи з питань пробації [6].

Хочемо наголосити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від 20 листопада 2024 року № 4073-IX були внесені зміни до певних Законів України, про які ми хочемо детально описати, а саме: частини четвертої статті 6 Закону України від 07.12.2017 р. № 2671-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству»:

"До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, зокрема, надають допомогу постраждалим особам:

- 1) центри соціальних служб;
- 2) центри надання соціальних послуг;
- 3) притулки для дітей служб у справах дітей;
- 4) центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- 5) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);
- 6) центри соціально-психологічної допомоги;
- 7) територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- 8) інші надавачі соціальних послуг [7].

До спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать: притулки для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України;

денні центри соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, у тому числі кризові кімнати;

центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб;

спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, у тому числі пункти первинної медико-психологічної допомоги особам, постраждалим від фізичного або сексуального насильства чи насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України;

центри захисту дитини;

кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією Російської Федерації проти України, протидії торгівлі людьми та з питань захисту прав дитини;

мобільні бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України;

служби, заклади та установи, призначені виключно для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України" [7].

Також були внесені зміни до Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", а саме:

Суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, є:

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

органи виконавчої влади, зокрема уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, місцеві державні адміністрації;

органи місцевого самоврядування (у тому числі виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад та їх структурні підрозділи з питань сім'ї, служби у справах дітей, органи управління освітою, органи охорони здоров'я);

центри з надання безоплатної вторинної правничої допомоги;

суди;

прокуратура;

загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [7].

На думку О. В. Ковальнової, питання щодо переліку підрозділів поліції, уповноважених застосовувати спеціальні заходи з протидії домашньому насильству, потребують додаткового опрацювання. Якщо взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи передбачено завданнями підрозділів дільничних офіцерів поліції та ювенальної превенції, то питання винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника залишається актуальним, передусім щодо підрозділів патрульної поліції, які переважно не мають спеціальних бланків, однак здійснюють реагування на випадки домашнього насильства й мають здійснювати оцінку ризиків, приймати за її результатами відповідні рішення [8, с. 87].

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

2. Король Н.П. Механізми взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному та місцевому рівні. *Теорія та практика державного управління*. 1 (74) / 2022. С. 50-62.

3. З 19 грудня набуває чинності закон про посилення відповідальності за домашнє насильство. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/316716-s-19-dekabrya-vstupayet-v-silu-zakon-ob-usilenii-otvetstvennosti-za-domashnee-nasilie>.

4. Суб'єкти запобігання злочинності та основні напрями їх діяльності. Кримінологія: Загальна та Особлива частина. LibNet. Електронний ресурс. URL: http://lib-net.com/content/9630_Sybekti_zapobigannya_zlochinnosti_ta_osnovni_napryami_ih_diyalnosti.html

5. Перелік суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб. URL: https://just-dnipro.gov.ua/?view=viewnews&page_id=3389

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

7. Закон України від 20 листопада 2024 року № 4073-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4073-20#n135>

8. Ковальова О. В. Особливості застосування поліцейськими спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству : матеріали Міжнар. круглого столу (Київ, 27 верес. 2019 р.). Київ, 2019. С. 86–89.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-49>

ПІДГОТОВКА ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БІОТЕХНОЛОГІЇ ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ» В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС

Чорнорот О. Ю.

*викладач вищої кваліфікаційної категорії,
Дніпровський політехнічний фаховий коледж
м. Дніпро, Україна*

Актуальність. Воєнні події в Україні суттєво вплинули на систему освіти, особливо на підготовку фахівців природничих спеціальностей. Біотехнологічна галузь потребує висококваліфікованих кадрів, які володіють не лише теоретичними знаннями, а й практичними навичками роботи з біологічними об'єктами та лабораторним обладнанням. В

умовах війни традиційна форма підготовки зазнала трансформацій, і на перший план вийшли змішані форми навчання, що поєднують дистанційні технології та очні лабораторні заняття.

Вступ. Підготовка фахових молодших бакалаврів зі спеціальності «Біотехнології та біоінженерія» передбачає формування компетентностей, пов'язаних із проведенням біохімічних, мікробіологічних, генетичних досліджень. Під час воєнного стану частина освітнього процесу була переведена в онлайн-формат, що стало викликом для викладачів і студентів. Водночас це стимулювало пошук нових рішень, зокрема впровадження цифрових освітніх ресурсів, віртуальних лабораторій і гібридних форм проведення практичних занять.

Особливості змішаного навчання. Змішане навчання стало оптимальною формою реалізації освітнього процесу в умовах нестабільності. У коледжі, який готує біотехнологів, воно включає:

- онлайн-лекції з використанням платформ Zoom, Google Meet, Moodle, Classroom;

- віртуальні лабораторні тренажери (Labster, PhET, Biomania) для відпрацювання навичок роботи з реакціями, клітинними культурами, мікроскопією;

- офлайн-заняття у коледжах, коли це безпечно – для закріплення практичних умінь (робота з поживними середовищами, посіви у чашки Петрі, спостереження під мікроскопом тощо) [1, с. 18].

Роль лабораторних робіт у підготовці фахівців. Лабораторні заняття залишаються ключовою складовою професійної підготовки біотехнологів. У коледжі студенти виконують роботи з:

- приготування поживних середовищ;
- техніки асептики та стерилізації;
- вирощування мікроорганізмів.

Такі заняття сприяють розвитку професійного мислення, точності, спостережливості й формують відповідальне ставлення до експерименту.

Онлайн-лабораторії як інноваційний інструмент. У періоди дистанційного навчання значну роль відіграють віртуальні лабораторії. Вони дають можливість:

- відтворювати хімічні й біологічні експерименти у цифровій формі;
- працювати з 3D-моделями ДНК, клітин, біохімічних процесів;
- моделювати результати дослідів без ризику та матеріальних витрат.

Поєднання реальних і віртуальних експериментів підвищує мотивацію до навчання і дозволяє підтримувати рівень практичної підготовки навіть під час обмежень.

Психолого-педагогічні аспекти змішаного навчання. Викладачі біотехнологічних дисциплін не лише навчають, а й забезпечують психологічну підтримку студентів у складних умовах воєнного часу. Створення сприятливої атмосфери довіри, залучення студентів до

групових проєктів і наукових дискусій допомагає підтримувати емоційну стійкість та мотивацію до професійного розвитку.

Особливу роль відіграють практикоорієнтовані завдання, які дозволяють здобувачам освіти відчувати значущість своєї майбутньої професії для відбудови країни.

Інноваційні підходи до оцінювання. Оцінювання результатів навчання у змішаному форматі здійснюється через:

- електронні залікові відомості;
- відеозахист лабораторних робіт;
- виконання онлайн-тестів та індивідуальних досліджень;
- створення студентських міні-проєктів (модель ферментаційного процесу, екологічна біотехнологія тощо). Такий підхід забезпечує гнучкість, прозорість і персоналізацію навчання [2, с. 45].

Висновки. Підготовка фахових молодших бакалаврів зі спеціальності «Біотехнології та біоінженерія» в умовах змішаного навчання показала, що поєднання традиційних і цифрових технологій є ефективним навіть у кризових ситуаціях. Розвиток віртуальних лабораторій, цифрових ресурсів і психологічного супроводу дає змогу підтримувати якість освіти, формувати стійкі професійні навички й адаптивність майбутніх фахівців до реалій воєнного часу. Здобуті результати свідчать про те, що інноваційні підходи в освіті є запорукою розвитку науки, економіки та відновлення України.

Література:

1. Іванова О.М. Інноваційні технології у біотехнологічній освіті. – Київ: Логос, 2021. – 156 с.
2. Сидоренко Л.П. Змішане навчання у професійній підготовці біологів // Педагогічний дискурс. – 2023. – №2. – С. 45–52.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-50>

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

Чуніхін Д. В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ-Дніпро, Україна*

Використання інструментів штучного інтелекту в освіті є однією із актуальних проблем сьогодення. ШІ увійшов майже в усі сфери освітнього процесу, у тому числі в наукову діяльність освітян.

Особливості залучення штучного інтелекту до наукового процесу вищої школи вже декілька років активно вивчають вітчизняні й іноземні дослідники, серед яких А. Коломієць, О. Кушнір [1], О. Полоневич, С. Морозова та ін. [2], Т. Тронь, С. Макатер та ін. [3], R. Golan, R. Reddy, A. Muthigi & R. Ramasamy [4], M. Khalifa & M. Albadawy [5], J. Meyer, R. Urbanowicz et al [6], G. Wagner, R. Lukyanenko and G. Pare [7] та інші. Науковці вивчають такі питання, як-от: автоматизований зворотний зв'язок (корекція мовних помилок, базова оцінка логіки), генерація навчальних матеріалів, побудова адаптивних траєкторій, чат-асистенти для студентів і викладачів, інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень (адміністрування, прогнозування ризику відрахування), нові алгоритми пошуку плагіату та ін.

Спробуємо надати власний погляд на використання інструментів штучного інтелекту в наукових дослідженнях, що є надзвичайно корисним для майбутніх докторів філософії в галузі освіти.

У сфері академічного письма та наукових досліджень майбутніх докторів філософії на сьогодні можна застосовувати різноманітні інструменти штучного інтелекту, кожен з яких адаптований до конкретних потреб. Наприклад, *бібліографічні менеджери Zotero, Mendeley та EndNote* є незамінними організації посилань (створення власної бібліотеки посилань, групування їх за темами та додавання приміток і PDF-файлів); автоматизації цитування (можливість вставляти цитати та автоматично генерувати списки літератури під час написання роботи за допомогою плагінів для Microsoft Word та інших текстових процесорів); збору даних (швидке та просте збирання бібліографічної інформації з різних джерел даних в Інтернеті); управління бібліографією (зберігання, організація та перегляд наукових публікацій, автоматичне створення списків використаних джерел у потрібному стилі цитування, імпорт посилань з різних джерел: баз даних, веб-сайтів тощо); співпраці у соціальних мережах (пошук колег для спільних досліджень, обмін публікаціями та даними досліджень, створення груп для колективної роботи).

Сервіси ChatGPT від OpenAI (чат-бот та віртуальний помічник з генеративним штучним інтелектом) та *Grammarly* (онлайн-сервіс на основі штучного інтелекту для покращення якості написання текстів англійською мовою) є ключовими для покращення якості письма, вони пропонують перевірку граматики на основі штучного інтелекту, виявлення плагіату та можливості генерації тексту, що є вирішальними для створення чіткого та оригінального академічного контенту.

У галузі виявлення плагіату, перевірки оригінальності академічних робіт виділяються *Turnitin та Copyscape*, які порівнюють надані роботи з величезною базою даних текстів, включаючи веб-сайти, академічні журнали, книги та раніше подані роботи. Ці інструменти штучного інтелекту використовуються університетами та школами для

забезпечення академічної доброчесності шляхом виявлення подібних фрагментів та контенту, створеного штучним інтелектом.

Для візуалізації та інтерактивної бізнес-аналітики доцільно застосовувати сервіс *Tableau* – це програмне забезпечення, яке допомагає перетворювати великі масиви даних на зрозумілі графіки, діаграми та дашборди. Інші інструменти штучного інтелекту використовуються для якісного аналізу даних, текстової аналітики, пропонуючи автоматизоване кодування та ідентифікацію шаблонів у великих текстових даних.

Відзначимо, що інструменти штучного інтелекту не є універсальними, зокрема бібліографічні менеджери не надають підтримку генерації тексту чи допомогу в написанні; сервісам ChatGPT та Grammarly бракує функцій аналізу даних чи управління посиланнями; Tableau не створює контент за допомогою штучного інтелекту; функціональні можливості Turnitin та Copyscape обмежені перевіркою на плагіат і не охоплюють обробку тексту чи аналіз даних.

Вважаємо за необхідне виокремити та схарактеризувати шість ключових напрямів використання технологій штучного інтелекту в науковій діяльності майбутніх докторів філософії: розробка ідей та дизайн дослідження, розробка та структурування контенту, огляд та синтез літератури, управління даними та їхній аналіз, редагування, рецензування та підтримка публікацій; комунікація, інформаційно-просвітницька робота та дотримання етичних норм. Розглянемо кожен із них більш докладно.

1. *Розробка ідей та дизайн дослідження.* Інструменти штучного інтелекту ефективно реалізують процеси мозкового штурму, завдяки розширеній обробці природної мови вони можуть ретельно дослідити тисячі документів, аналізуючи сучасні тенденції, історичні дані, міждисциплінарні дослідження. ШІ використовує існуючі дані для прогнозування потенційних кореляцій або причинно-наслідкових зв'язків, допомагаючи у формулюванні надійних гіпотез. Вплив штучного інтелекту поширюється також на планування досліджень. Він пропонує критично важливі рекомендації щодо дизайну досліджень, рекомендуючи методології, які найкраще відповідають дослідницькому питанню.

2. *Розробка та структурування контенту.* Інструменти штучного інтелекту, такі як ChatGPT, можуть значно покращити ефективність та якість написання наукових оглядових статей. ШІ може допомогти у складанні планів документа, забезпечуючи логічний хід та зв'язність, структурувати дослідницький контент. При цьому слід бути обережним щодо потенційного зловживання штучним інтелектом для створення шахрайських наукових статей, бути пильним у підтримці академічної доброчесності. ШІ може допомогти інтегрувати графіку, таблиці, постери та презентації в дослідницький контент, підвищуючи його візуальну привабливість і зрозумілість. Інструменти штучного

інтелекту можуть створити інфографіку, яка візуально представляє тенденції даних, що зробить складну інформацію доступнішою для ширшої аудиторії.

3. *Огляд та синтез літератури.* У сфері огляду та синтезу літератури інтеграція штучного інтелекту є ключовою, підвищуючи ефективність та глибину академічних досліджень. ШІ сприяє вилученню та аналізу інформації з існуючої літератури, синтезуючи ці висновки в цілісні огляди. У цьому напрямі допомога штучного інтелекту є найзначнішою, оскільки інструменти ШІ обробляють та аналізують великі обсяги даних, допомагаючи у створенні детальних та актуальних оглядів літератури. Синтез літератури – це ще один критичний аспект, де ШІ робить значний внесок. Штучний інтелект може витягувати дані та інформаційні елементи з рефератів та повних текстів досліджень для створення зведених таблиць та проведення порівняльного аналізу, що значно допомагає дослідникам у розумінні та передачі складної інформації.

4. *Управління даними та їхній аналіз.* У сфері управління та аналізу даних штучний інтелект значно покращує обробку та інтерпретацію складних наборів даних, що є ключовим для цілісності та успіху досліджень. Він охоплює такі важливі аспекти, як інтерпретація даних, де ШІ надає детальний аналіз та візуалізацію, та управління наборами даних, автоматизуючи курування даних для точності та доступності. Штучний інтелект, що є важливим у сучасних дослідженнях, підвищує ефективність, точність та глибину аналізу даних. Це не лише оптимізує дослідницькі процеси, але й відкриває нові шляхи, пропонуючи глибокі висновки та керуючи великомасштабними даними.

5. *Редагування, рецензування та підтримка публікацій.* Цей напрям є невід’ємною частиною дослідницького процесу, забезпечуючи чіткість, узгодженість та якість академічної продукції. Слід відокремити функції удосконалення письма та допомоги у публікації, кожна з яких відіграє важливу роль на шляху від написання рукопису до публікації. Удосконалення письма передбачає покращення текстової якості рукописів, де інструменти штучного інтелекту все частіше використовуються для коректури та редагування. У контексті академічного видавництва вплив штучного інтелекту є трансформаційним. Він полегшує різні аспекти робочого процесу публікації, від управління відгуками рецензентів до відстеження прогресу роботи над рукописом. Така інтеграція штучного інтелекту в редагування, рецензування та підтримку публікації гарантує, що результати досліджень не лише високої якості, але й відповідають стандартам та очікуванням академічної спільноти, що постійно змінюються. Однак, вкрай важливо використовувати ці інструменти етично та прозоро, зберігаючи цілісність та оригінальність наукових досліджень.

6. *Комунікація, інформаційно-просвітницька робота та дотримання етичних норм.* Цей напрям відіграє вирішальну роль як у поширенні результатів досліджень, так і в дотриманні етичних стандартів у сучасному цифровому світі. Він охоплює дві ключові сфери: поширення та інформаційно-просвітницька робота, а також забезпечення етики та доброчесності. Ці сфери вирішують різні проблеми, з якими стикаються сучасні дослідницькі середовища. Цей домен підкреслює необхідність ефективного спілкування з різноманітною аудиторією, дотримуючись відданості етичним принципам. Інструменти штучного інтелекту відіграють важливу роль у цій сфері, покращуючи інформаційно-просвітницьку роботу та забезпечуючи етичну поведінку в дослідженнях. Крім того, інструменти штучного інтелекту можуть допомогти у виявленні плагіату, що є важливим аспектом академічної доброчесності, гарантуючи, що дослідження є оригінальним та належним чином захищеним.

Література:

1. Коломієць А., Кушнір О. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2023. Вип. 70. С. 45–57. DOI: 10.31652/2412-1142-2023-70-45-57.
2. Полоневич О. В., Морозова С. В., Аверічев І. М., Полоневич А. П. Використання штучного інтелекту в організації наукових досліджень. *Зв'язок.* 2024. № 3. С. 3–6. DOI: 10.31673/2412-9070.2024.030306.
3. Тронь Т.В., Макатер С.В., Перетяга Л.Є., Коновалов О.Ю. Інтеграція штучного інтелекту в освітню та наукову діяльність. *Інноваційна педагогіка.* 2024. Вип. 77. С. 289–294. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/77.57>.
4. Golan R., Reddy R., Muthigi A. & Ramasamy R. Artificial intelligence in academic writing: a paradigm-shifting technological advance. *Nature Reviews.* 2023. Vol. 20(6). Pp. 327–328. <https://doi.org/10.1038/s41585-023-00746-x>
5. Khalifa M., Albadawy M. Using artificial intelligence in academic writing and research: An essential productivity tool. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update.* 2024. Volume 5. <https://doi.org/10.1016/j.cmpbup.2024.100145>.
6. Meyer J.G., Urbanowicz R. J. et al. ChatGPT and large language models in academia: opportunities and challenges. *BioData Mining.* 2023. Volume 16 (1). <https://doi.org/10.1186/s13040-023-00339-9>.
7. Wagner G., Lukyanenko R. and Pare G. Artificial intelligence and the conduct of literature reviews. *Journal of Information Technology.* 2022. Vol. 37(2). P. 209–226. <https://doi.org/10.1177/02683962211048201>.

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПРИНЦИПІВ ВИКЛАДАННЯ КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ В АСПЕКТІ ІНТЕГРАЦІЇ В ПРАКТИЧНУ МЕДИЦИНУ

Шеретій А. А.

кандидат медичних наук,

*доцент кафедри загальної хірургії медичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

м. Ужгород, Україна

Рівень вимог до якості підготовки лікаря-фахівця стало зростає в динаміці, проте критерії вихідного рівня оволодіння теоретичним матеріалом, зокрема охопленим предметом «Клінічна анатомія», залишаються в рамках наукових програм.

Тенденції розвитку сучасної медицини диктують необхідність приведення змісту занять з боку викладачів морфологічних дисциплін до потреб практичного лікаря таким чином, аби фактологія викладення матеріалу раціонально поєднувалася із клінічною спрямованістю, залишаючи при цьому високі вимоги до рівня морфологічних знань у майбутніх лікарів. [1, с.40]

Важливим компонентом сучасної медичної освіти є впровадження сучасних технологій в освіті та принципів доказової медицини (англ. evidence-based medicine), в основі якої лежить досконала візуалізація та беззаперечність отриманого образу, в тому числі і за допомогою сучасних діагностичних образотворчих приладів. Такий підхід позбавить студентів, випускників медичних ВУЗ-ів, недоотримання теоретичного клінічного багажу і відкриє простір вільного розпізнавання картин ендоскопічних, ультразвукових, променевих та інших методів діагностики, що не передбачено традиційним підходом із використанням виключно вологих препаратів, таблиць, макетів та малюнків з атласів [3, с.36].

На кафедрі загальної хірургії у відповідності до навчальних планів розроблені профільні лекції-візуалізації. Так на стоматологічному факультеті план лекцій і практичних занять складено в бік збільшення інформації по лицьовому відділу голови та шиї. Звертається увага на особливості оперативних втручань у щелепно-лицьовій хірургії.

Перехід на бально-рейтингову систему також стимулює учнів, коли у процесі опитування, дискусій студенти накопичують бали під час усіх видів навчання. На кожному практичному занятті проводиться контроль у вигляді тестових завдань першого та другого рівня.

Вміння використовувати отримані знання та з метою контролю засвоєння теми пропонуються питання третього рівня – на конструювання та вирішення ситуаційних завдань що містять

інформацію, отриману за допомогою променевих методів дослідження та ендоскопії. Велика частина практичних занять відводиться самостійній роботі студентів. Таким чином, на кафедрі загальної хірургії закладаються основи клінічної анатомії та мануальні навички, необхідні в майбутньому для постановки діагнозу, вірного трактування отриманого зображення в процесі діагностичного пошуку, розуміння симптомів захворювань і механізму розвитку ускладнень. Деякі практичні заняття, наприклад з вісцерології, необхідно проводити у вигляді дискусії з клінічних ситуацій. Таким чином, для мотивації студентів молодших курсів до майбутньої роботи в практичній охороні здоров'я проявляється зацікавленість та мотивація [2, с.19].

Досвід викладання дисципліни «клінічна анатомія» дозволяє зробити висновок про доцільність додаткового введення викладання основ трактування результатів параклінічного обстеження методами візуалізації, застосовуваних в клінічній практиці у навчальний процес з метою прискорення становлення молодих фахівців в процесі професійного зростання.

Література:

1. Акопов А. Л., Иванов В. А. Использование биологического материала и других наглядных пособий для преподавания нормальной и клинической анатомии: Оперативная хирургия и клиническая анатомия. 2017. №1(2). с.40-42. <https://doi.org/10.17116/operhirurg20171240-42>
2. Білаш С. М. Сучасні аспекти вивчення клінічної анатомії та оперативної хірургії / С. М. Білаш, О. М. Проніна, М. М. Коптев. Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 21 березня 2019 р.). Полтава, 2019. с. 18–20.
3. Дыдыкин С. С., Васильев Ю. Л., Богоявленская Т. А., Кытько О. В., Жандаров К. А. Современные цифровые методы обучения в клинической анатомии. Оперативная хирургия и клиническая анатомия. 2019. №;3(4)ю с.34-41. <https://doi.org/10.17116/operhirurg2019304134>

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД В ПІДГОТОВЦІ НАУКОВИХ КАДРІВ

Широкобокова Н. В.

*кандидат технічних наук, доцент
завідувач аспірантури та докторантури,
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

Широкобоков В. В.

*кандидат технічних наук, доцент
керівник навчального відділу,
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

Підготовка наукових кадрів покликана забезпечити формування дослідників, здатних до наукової діяльності, критичного мислення та інтеграції у світовий науковий простір. Роль аспірантів у сучасній освіті є багатогранною, оскільки вони виступають на стику між наукою, навчанням та викладанням.

Нормативно-правову основу системи докторів філософії складають Закон України «Про вищу освіту», стандарти підготовки докторів філософії та положення про підготовку здобувачів наукового ступеня та інші нормативні документи. А освітньо-наукові програми докторів філософії поєднують навчальний і дослідницький компоненти, спрямовані на розвиток загальних та спеціальних компетентностей.

Сучасна підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти є комплексною і складається з наукової та освітньої компонентів.

Пріоритетним напрямком навчання аспірантів є наукова діяльність, яка відповідно впливає на розвиток науки та інновацій в університетах, наукових установах, підприємствах, організаціях України. Аспіранти виконують самостійні оригінальні дослідження, отримуючи вміння аналізувати та оцінювати інформацію, логічно міркувати, робити висновки та вирішувати проблеми.

В той же час їх залучення до науково-дослідницьких проєктів кафедр, лабораторій, установ, підприємств, організацій забезпечує не лише безперервність дослідницької роботи, а й передачу досвіду та знань між науковцями, розвитку наукових шкіл, покращує навички роботи в команді.

Освітня компонента підготовки докторів філософії має поєднувати традиційні академічні підходи з сучасними цифровими технологіями, що забезпечують індивідуалізацію, гнучкість і відкритість навчального процесу. У сучасних умовах цифровізація стає не лише інструментом оптимізації навчання, а й ключовим чинником підвищення якості

підготовки наукових кадрів, вона значною мірою залежить від матеріально-технічної бази установи, сучасного обладнання, доступу до баз даних і міжнародних наукових видань тощо. Необхідними є академічна мобільність та грантова підтримка.

Застосування сучасних цифрових процесів можна навести на прикладі Національного університету «Запорізька політехніка», де впроваджується та реалізується **автоматизована система управління освітнім процесом**. Це комплекс пов'язаних між собою програм, які забезпечують управління закладом освіти в єдиному інформаційному просторі, та включає в себе модулі, що працюють в середовищі Windows (навчальний модуль, абітурієнт, відділ кадрів, відділ аспірантури тощо) та WEB портал (автоматичне складання та відображення розкладу занять з посиланнями на електронні платформи при дистанційному навчанні, формування розкладу екзаменаційної сесії, успішності, формування та ведення навчальних планів, тестування здобувачів, вибір дисциплін з різних університетських каталогів, ведення особистих справ, формування наказів, рух контингенту та інше). Вся інформація зберігається в одній спільній базі даних. Автоматизована система управління **освітнім процесом** також дозволяє створювати і враховувати індивідуальні траєкторії навчання аспірантів, у тому числі через Internet; забезпечує гнучкість, прозорість і доступність наукової освіти, сприяє підвищенню академічної мобільності, відкритості результатів досліджень і розвитку інноваційних компетентностей здобувачів.

Хоча написання дисертаційної роботи більш орієнтовано на наукові дослідження, аспіранти також відіграють важливу роль у навчальному процесі. Однією з обов'язкових складових навчання, наприклад, є науково-педагогічна практика. Ця освітня компонента дозволяє аспірантам отримати досвід педагогічної роботи за рахунок залучення до навчального процесу: підготовки лекційних, практичних матеріалів, презентацій, робочих програм та спілкування аспірантів зі студентами безпосередньо в ролі викладачів. Такий підхід сприяє формуванню у майбутніх докторів філософії комунікативних, пізнавальних та творчих навичок, навичок надання наукової, технічної інформації в зрозумілій для сприйняття формі не лише для науковців та спеціалістів, а також слугує їх залученню в формуванні резерву кваліфікованих науково-педагогічних кадрів, розвитку сучасних методик, модернізації навчальних планів та освітніх програм.

Основними проблемами з якими стикаються молоді вчені та заклади освіти залишаються обмежене фінансування науки, високе навантаження на викладачів, відтік молодих учених за кордон, недостатній рівень міжнародної інтеграції українських програм докторів філософії, порушення академічної доброчесності. Додаткові виклики створюють воєнні й економічні чинники, зменшуючи бази практик, матеріально-технічні бази, погіршуючи безпекову ситуацію та стабільність академічного середовища.

РОЗВИТОК НАУКИ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМАХ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ярош Я. Б.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та публічного управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Федчик Ю. Ю.

*докторант кафедри політології та публічного управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Наука як стратегічна сфера розвитку дедалі активніше фігурує в політичних програмах країн Європейського Союзу. Вона розглядається не лише як інструмент економічного зростання, а й як чинник кліматичної трансформації, цифрової безпеки, соціальної справедливості та міжнародної конкурентоспроможності [1]. В Україні наукова політика також декларується як пріоритет, однак її реалізація стикається з фрагментарністю, нестабільним фінансуванням та слабкою інституційною відповідальністю. Хоча розвиток науки та вищої освіти є стратегічним чинником модернізації України, особливо в умовах післявоєнної відбудови та інтеграції до Європейського дослідницького простору (ERA). Політичні партії відіграють ключову роль у формуванні нормативної бази, бюджетних пріоритетів та інституційних реформ. Водночас, як показує аналіз програм 2019-2024 років, наукова політика часто залишається другорядною, а освітні положення – декларативними[3].

Українські політичні партії та діячі періодично включали розвиток науки та вищої освіти до своїх програм, однак ці положення часто були загальними, без чітких механізмів реалізації. Основними акцентами у програмах політичних партій були:

Освіта як пріоритет: більшість партій декларували підтримку освітньої реформи, зокрема продовження імплементації Закону «Про освіту» (2017) та модернізацію вищої освіти. Згадувалося: підвищення автономії університетів, збільшення фінансування, цифровізація освітнього процесу, підтримка викладачів і студентів.

Наука – менш деталізована: розвиток науки згадувався рідше і здебільшого в контексті: інноваційної економіки, інтеграції до європейського дослідницького простору, підтримки молодих учених через гранти.

Деякі партії обіцяли створення фондів підтримки наукових досліджень, розвиток прикладної науки, стимулювання державно-приватного партнерства у сфері R&D.

Інші – акцентували на реформі НАН України, прозорості фінансування та залученні науки до відбудови країни.

Проте, як зазначає аналітика ресурсу Освіта.іа щодо «Освітнього компаса 2019-2024», більшість програм залишалися декларативними, без конкретних KPI, бюджетних розрахунків чи механізмів реалізації [3].

Українські політичні діячі визнавали важливість науки та вищої освіти, однак у програмах це часто обмежувалося загальними гаслами. Винятки становили окремі ініціативи щодо автономії ЗВО, цифровізації, підтримки молодих дослідників і інтеграції до європейських програм. Для реального прориву потрібна деталізована освітньо-наукова політика з чіткими індикаторами, фінансуванням і міжвідомчою координацією [4]. Ключовими тенденціями у програмах українських політичних партій є:

- Найбільш деталізовані освітні положення – у партій, що орієнтуються на європейську інтеграцію.

- Наука згадується рідше, часто як частина інноваційної економіки або в контексті відбудови.

- Міжнародна інтеграція (Horizon Europe, Erasmus+, cotutelle) – присутня у програмах «Слуги народу», «Європейської солідарності», «Голосу».

- Кар’єрна орієнтація – згадується як потреба зв’язати PhD-підготовку з ринком праці, особливо в публічному секторі.

Завдяки аналізу програмних документів політичних партій України (2019-2024) та країн ЄС (вибори до Європарламенту 2024 року, національні вибори у Німеччині, Франції, Нідерландах, Польщі) та аналітичних звітів Європейської асоціації університетів (EUA, 2020), Європейської комісії (2022) та Центру освітнього моніторингу, було з’ясовано основні акценти, що дозволило здійснити порівняння наукової політики в країнах ЄС та України [1; 2; 3; 5].

Основні відмінностями між Європейськими партіями і українськими є те, що Європейські трактують науку як інструмент стратегічного розвитку, з чіткими механізмами реалізації (фонди, агентства, програми). У той час як українські партії здебільшого декларують підтримку науки, але без деталізації інституційних механізмів, бюджетних зобов’язань чи показників ефективності. Open Science, гендерна рівність, мобільність – стали стандартними пунктами у програмах партій ЄС, тоді як в Україні ці теми згадуються епізодично.

Порівняльна таблиця: акценти наукової політики

Країна / Партія	Наукові пріоритети	Інституційні механізми	Культурні акценти
Німеччина (CDU, SPD, Зелені)	Прикладні дослідження, клімат, гендерна рівність	Graduiertenschulen, DFG, Open Science	Наука як частина сталого розвитку
Франція (Renaissance, LFI)	Deep tech, стратегічна автономія	Національні агенції, cotutelle	Етика, автономія університетів
Нідерланди (D66, VVD)	Відкрита наука, цифровізація	Репозитарії, міждисциплінарні PhD	Зменшення бюрократії
Польща (KO, PiS)	Оборонні дослідження, Horizon Europe	Участь у європейських програмах	Наука як частина національної безпеки
Україна (Слуга народу, ЄС, Голос	Гранти, реформа НАН, мобільність	НФДУ, МОН, декларативна підтримка	Освіта як пріоритет, наука – периферійна

Порівняння політичних програм України та країн ЄС демонструє суттєву різницю в трактуванні науки як політичного пріоритету. Для ефективної трансформації української наукової політики необхідна деталізація програм, фінансування досліджень, інституційна відповідальність за якість, культурна адаптація європейських стандартів, підтримку молодих учених, інтеграцію з позаакадемічними секторами та стратегічне бачення ролі науки у відбудові країни. Попри загальне визнання важливості освіти, наука залишається недостатньо представленою в політичних програмах українських партій. Адаптація європейських стандартів (Salzburg Principles, Bologna Process, ERA) має стати основою для формування нової освітньо-наукової парадигми в Україні.

Література:

1. European Commission. ERA Policy Agenda 2022–2024. 2022. <https://research-and-innovation.ec.europa.eu>
2. European University Association (EUA). Doctoral education in Europe: Institutional structures and policy frameworks. 2020. <https://eua.eu>
3. Освіта.ua. Освітній компас: аналіз програм партій. 2023. <https://osvita.ua/news/65099/>
4. Філіпович М., Кушпетюк О. Підготовка наукових кадрів України: потреби і реальність. Стратегічні напрями розвитку науки і освіти в Україні: наукова монографія. Під загальною редакцією М. Філіпович. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2024. С. 70-92.
5. Центр освітнього моніторингу. Аналітика освітньої політики в Україні. 2024. <https://education-monitor.org.ua>

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
Х Міжнародної науково-практичної
конференції

«ТРЕТІЙ РІВЕНЬ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ»

14 – 16 листопада 2025 р.
м. Луцьк, с. Світязь Волинської області

Підписано до друку 11.11.2025. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,46. Тираж 100. Замовлення № 1125-096.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубішка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.